

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
COMMUNICATION FOR THE BUDDHISM PROPAGATION
OF BUDDHIST MONKS IN NONGCHOK DISTRICT, BANGKOK

พระครูบวรกิจคุณธาร (อนันต์ วรปญฺโญ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

พระครูบวรกิจคุณธาร (อนันต์ วรรณโณ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Communication For The Buddhism Propagation
Of Buddhist Monks In Nongchok Districh, Bangkok

Phrakhru Bowornkitkhunatharn (Anan Varapañño)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์
เรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.)

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ.ว่าที่ พ.ต.ดร.สวัสดิ จิรจู้ติกาล)

กรรมการ

(รศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ดร.)

กรรมการ

(พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูบวรภิกษุณาธาร วรปญโญ)

- ชื่อสารนิพนธ์** : การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
- ผู้วิจัย** : พระครูบวรกิจคุณาธาร (อนันต์ วรปญโญ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ดร, พธ.บ.(การสอนสังคม),
ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
 - : พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร, พธ.บ.(การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม.(การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด.(การจัดการเชิงพุทธ),
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๙๘ รูป โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ .๙๕๙ วิเคราะห์ผลการวิจัยโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์วิเคราะห์สถิติสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผู้วิจัยใช้การทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Anova) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่ ๓ กลุ่มขึ้นไป เมื่อพบมีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD.) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๐ ท่าน การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามลำดับความสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.72$, S.D.= 0.931) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๓ ด้าน ดังนี้ ด้านผู้ส่งสาร ($\bar{X}=2.87$, S.D.= 0.964) ด้านสารพุทธธรรม ($\bar{X}=2.87$, S.D.= 0.964) ด้านผู้รับสาร ($\bar{X}=2.77$, S.D.= 0.914) และยกเว้นด้านช่องทางการสื่อสารอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=2.39$, S.D.= 1.075) ตามลำดับ

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยภาพรวม พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาวุฒิการศึกษานักธรรมวุฒิการศึกษาปริญญาธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ๑) ด้านผู้ส่งสารพระสงฆ์มีน้อยแต่พื้นที่กว้างใหญ่ ต้องสร้างทีมงานควรจัดฝึกอบรมให้ความรู้กับผู้ส่งสาร ๒) ด้านสารพุทธธรรมพระสงฆ์ขาดความรู้การวางแผนในการทำงาน ควรมีทีมงานเผยแผ่จัดฝึกอบรมพระสงฆ์ทำงานเป็นทีมในการใช้สาร ๓) ด้านช่องทางการสื่อสาร พระสงฆ์ขาดอุปกรณ์การเผยแผ่ที่ทันสมัยควรให้มีพระเถระสนับสนุนให้มากกว่านี้ ๔) ด้านผู้รับสารพระสงฆ์ขาดสื่อหรือผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสารเผยแผ่พระภิกษุและสามเณรไม่สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้อง ตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ควรที่จะได้รับการสนับสนุนสื่อในการเผยแผ่ให้มากกว่านี้

Research PaperTitle Communication for the Buddhism propagation of Buddhist Monks in NongChok District, Bangkok.

Researcher: Phrakhru Bowornkitkhunatharn (Anan Varapañño)

Degree: Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee:

 PhrapaladRaphin Buddhiso, B.A. (Social Teaching),
 M.A. (Asian History), Ph.D. (Buddhist Studies)
 PhramahaKrisada Kittisobhano, B.A.(Buddhist Management),
 M.A.(Buddhist Management), Ph.D.(Buddhist Management)

Date of Graduation: 15 March 2018

Abstract

The objectives of this research were : 1.to study the communication for Buddhism propagation of Buddhist monks in NongChok District, Bangkok; 2.to compare the communication for Buddhism propagation of Buddhist monks in NongChok District. Bangkok and 3.to study the problem. obstacles and suggestions for communication for Buddhism propagation of Buddhist monks in Nong Chok. Bangkok.

Methodology was mixed methods: The quantitative research collected data from 198 samples who were monks in Nong Chok district with questionnaires that had reliability value at 0.959. The data were analyzed by computer program or research in social sciences. Statistics used in data analysis were descriptive statistics; frequency, percentage, mean, standard deviation, and one-way ANOVA (F-test). In the case of three or more variables, the mean difference was calculated by using the Least Significant Difference (LSD.) Method. The significant level was fixed at 0.05. The qualitative research collected from key 10 informants with in-depth-interview and analyzed data by descriptive interpretation and context content analysis technique.

Findings were as follows:.

1.The monks' opinion towards the communication for Buddhism propagation of Buddhist monks in Nong Chok district. Bangkok by overall were at average level ($\bar{X}$ =2.72, S.D. = 0.931) each aspects were also at average level as; tSender was at ($\bar{X}$ =2.87, S.D. = 0.964) message of religious beliefs was at ($\bar{X}$ = 2.87, S.D. = 0.964) the receivers were at ($\bar{X}$ =2.77, S.D. = 0.914) and the exceptions of communication channels were at low level ($\bar{X}$ = 2.39, S.D. = 1.075) respectively.

2. Comparison of monks' opinions on sermon, methods for propagation of Buddhist monks in Kaeng Choi district classified by personal factors, were that the monks with different age, ordained years, Dhamma and Pali educational levels and formal educational levels had different opinions toward the communication of Buddhism propagation of Buddhist monks in Nong Chok district with significant level set at 0.05.

3. Problems obstacles and recommendation were that, 1) Sender, monks were limited to cover the large areas, so there should be teams of well trained sender-monks, 2) Message of Buddhism, monks lacked of profound content and knowledge in planning for work. There should be teaching teams to train monks how to use the right message of Buddhism, 3) Channel, monks lacked modern equipment and technology to disseminate Buddhism, High ranking monks should support more of this activities, 4) Receiver, monks lacked working media and worker for disseminating Buddhism to receivers correctly. There should be more support of disseminating media more than the present time.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้นมา และความเมตตาคณะกรรมการคummingsสารนิพนธ์ได้แก่ พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ดร. ประธานกรรมการควบคุมสารนิพนธ์ และพระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ,ดร. กรรมการควบคุมสารนิพนธ์ ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ และช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จได้ด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณประธานการสอบป้องกันสารนิพนธ์ ขอเจริญพรขอบคุณกรรมการสอบป้องกันสารนิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำสารนิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำสารนิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำสารนิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระศรีปริยัติดิลก (วีรชัย ตนติปาโล) เจ้าคณะเขตหนองจอก ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร และทุกท่านที่ให้ความกรุณาอนุญาตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และให้สัมภาษณ์ ช่วยเหลือเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพระอาจารย์ทุกรูป คณาจารย์ทุกท่านและเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ให้ความรู้ ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการประสบการณ์ รวมถึงให้ความเมตตา เอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี และขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำสารนิพนธ์ ในครั้งนี้และที่ขาดไม่ได้กับผู้ที่ให้ความอุปถัมภ์ในทางการศึกษาในครั้งนี้ ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ให้ความเมตตาในการตอบแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ รวมถึงเจ้าตำราที่ผู้วิจัยใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้า

อานิสงส์ใดที่จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำสารนิพนธ์ในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์ และผู้ใกล้ชิด ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนในทุก ๆ เรื่องจนทำให้ผู้จัดทำสารนิพนธ์ได้รับประโยชน์ ตลอดจนถึงผู้อุปการคุณทุกท่านทุกคน

พระครูบรรณกิจคุณาธาร วรพลโย (พลกัจจันทร)

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญแผนภาพ	ฐ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ท
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญ	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๒๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์	๔๔
๒.๔ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย	๕๓
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๕
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบงานวิจัย	๖๔
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก และประชากร กลุ่มตัวอย่าง	๖๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๑
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	๗๓
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผย แผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนก ตามปัจจัยส่วนบุคคล	๗๙
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก ด้านผู้ส่งสาร	๑๑๐
๔.๕ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	๑๑๔
๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๒๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๓๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๑๓๗
บรรณานุกรม	๑๓๘
ภาคผนวก	๑๔๔
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การวิจัย	๑๔๕
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๕๑
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง ของแบบสอบถาม (Try Out)	๑๕๔
ภาคผนวก ง ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient)	๑๕๖
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๕๘
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๖๙

ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๑๗๕

ประวัติผู้วิจัย

๑๗๘

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	๖๕
๔.๑	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๒
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ สื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม	๗๔
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ สื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร	๗๕
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ สื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสารพุทธธรรม	๗๖
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ สื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร	๗๗
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ สื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสาร	๗๘
๔.๗	ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนก ตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุ	๘๐
๔.๘	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่สุดของอายุต่อ การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม	๘๑
๔.๙	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่สุดของอายุต่อ การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านผู้ส่งสาร	๘๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๐	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่สุดของอายุต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านสารพุทธธรรม	๘๓
๔.๑๑	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่สุดของอายุต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านผู้รับสาร	๘๔
๔.๑๒	ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านพรocha	๘๕
๔.๑๓	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรochaต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรochaโดยภาพรวม	๘๖
๔.๑๔	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรochaต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรocha ด้านผู้ส่งสาร	๘๗
๔.๑๕	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรochaต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรocha ด้านสารพุทธธรรม	๘๘
๔.๑๖	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรochaต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรocha ด้านช่องทางการสื่อสาร	๘๙
๔.๑๗	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรochaต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรocha ด้านผู้รับสาร	๙๐
๔.๑๘	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านวุฒิการศึกษาขั้นธรรม	๙๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๙	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรมโดยภาพรวม	๙๒
๔.๒๐	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษา นักธรรม ด้านผู้ส่งสาร	๙๓
๔.๒๑	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านสารพุทธธรรม	๙๔
๔.๒๒	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านผู้รับสาร	๙๕
๔.๒๓	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผย แผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนก ตามตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	๙๖
๔.๒๔	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิ เปรียญธรรมต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิเปรียญธรรม โดยภาพรวม	๙๘
๔.๒๕	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดวุฒิ เปรียญธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิเปรียญธรรม ด้านผู้ส่งสาร	๙๙
๔.๒๖	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านสาร พุทธธรรม	๑๐๐
๔.๒๗	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้าน ช่องทางการสื่อสาร	๑๐๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๒๘	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของนักธรรมต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านผู้รับสาร	๑๐๒
๔.๒๙	ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๐๓
๔.๓๐	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ โดยภาพรวม	๑๐๔
๔.๓๑	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านผู้ส่งสาร	๑๐๕
๔.๓๒	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านสารพุทธธรรม	๑๐๖
๔.๓๓	บทความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านช่องทางการสื่อสาร	๑๐๗
๔.๓๔	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านผู้รับสาร	๑๐๘
๔.๓๕	สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน	๑๐๙
๔.๓๖	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร	๑๑๐
๔.๓๗	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสารพุทธธรรม	๑๑๑
๔.๓๘	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร	๑๑๒
๔.๓๙	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสาร	๑๑๓

ตารางที่	สารบัญแผนภาพ	หน้า
๒.๑	แสดงโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	๕๓
๒.๒	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๓
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๒๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก ใช้ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกที่ใช้อ้างอิง อักษรย่อในสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ้างอิงเท่านั้น โดยบอกรายละเอียดไว้ในคำชี้แจงการใช้อักษรแจงการใช้ อักษรย่อในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีและพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๕๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ชา.(บาลี) ๒๗/๒๕๓/๗๖.หมายความว่า ระบุถึงพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๒๕๓ หน้าที่ ๗๖ หรือ ขุ.ข.(ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๙๑ หน้าที่ ๕๗ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑	วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
๔-๕	วิ.ม. (บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
	วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปนิณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปนิณาส์ (ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
๑๘	ส.สหา.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย)

๒๐	อง.เอกก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ข.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิติ.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
๒๗	ขุ.ชา.เอกก.(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา ผู้วิจัยต้องใช้อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เท่านั้น ส่วนอรรถกถาภาษาไทย ใช้ได้ทั้งฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และฉบับมหาวิทยาลัย โดยบอกรายละเอียดไว้ในคำชี้แจงการใช้สัญลักษณ์ และใช้อักษรย่อในสารนิพนธ์

การอ้างอิงอรรถกถา ให้ใช้อักษรย่อเหมือนกันหมด ตามที่ทางบัณฑิตวิทยาลัยกำหนดและระบบอ้างอิง ซึ่งจะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี) /หน้า เช่น ขุ.ธ.อ.(บาลี) หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถาปาลี ฉบับภาษาบาลี เล่ม ๑๓ ข้อ ๓๕๒ หน้า ๓๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรรถกถาวินยปิฎก

วิ.ม.อ.(บาลี) = วินยปิฎก สมณฑปาติกา มหาวคคอรรถกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ธ.อ.(บาลี) = ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาบาลี)
 ขุ.ชา.อ.(บาลี) = ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา (ภาษาบาลี)
 อง.จตุกก.อ.(บาลี) = องคุตตนิคาย มโนรธปุณณิ จตุกกนิบาต อรรถกถา (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้เริ่มมีการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาลหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ทรงได้เสด็จออกเผยแผ่พระสัจธรรมตามที่พระองค์ได้ตรัสรู้ แก่เวไนยสัตว์ คือ ผู้ที่มีปัญญาสมควรแก่การรับรู้รับฟังจนมีผู้สำเร็จเป็นอนุพุทธตามพระบรมศาสดาเป็นจำนวนมากด้วยพระมหากรุณาธิคุณในหมู่สัตว์ พระองค์ทรงเสด็จดำเนินเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยในระยะแรกพระองค์เสด็จออกเผยแผ่พระองค์เดียว เมื่อมีสาวกมากขึ้น ก็ให้พุทธสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายไปในชมพูทวีปอย่างรวดเร็วในทุกแห่งหนที่พระองค์ทรงประกาศพระสัจธรรมให้หมู่สัตว์ได้รู้แจ้งในธรรม และให้มีการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและถูกทาง ด้วยการบำเพ็ญกรณียกิจอย่างต่อเนื่องเช่นนี้ของพระบรมศาสดา

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้นมีรูปแบบการเผยแผ่อยู่หลายรูปแบบได้แก่ การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม โดยตามลำดับในช่วงแรกการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นด้วยพระภิกษุที่เป็นพระอรหันต์เพียง ๖๐ องค์ ต่อมาเมื่อมีจำนวนภิกษุมากขึ้นมาจนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ธรรมและวินัยอันใดเราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา” ภายหลังพุทธปรินิพพานแล้วการบริหารจัดการคณะสงฆ์นั้นมอบให้คณะสงฆ์บริหารด้วย “ธรรมวินัย”^๑ ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานแล้วพระสาวกทั้งหลายได้ดำเนินการสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าในแบบมุขปาฐะ อันเป็นลักษณะของการสวดสาธยายหรือสวดร่ายกรองพระธรรมวินัยซึ่งเป็นการสวดพร้อมกันเพื่อทบทวนพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสถานที่ต่างๆ เพื่อตรวจสอบข้อความให้ตรงกันและมีความสมบูรณ์จากนั้นพระเถระทั้งหลายก็นำเอาข้อความดังกล่าวซึ่งได้รับรองจากที่ประชุมเหล่านั้น แล้วนำไปสอนศิษย์ต่อไป^๒

พระพุทธศาสนาได้เดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้นมีเอกสารและตำราทางวิชาการส่วนมากต่างก็ลงความเห็นว่าเข้ามาภายหลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ โดยมี พระโสณะและพระอุตตระทั้ง ๒ รูป ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อาณาจักรสุวรรณภูมิศูนย์กลางคือนครปฐมซึ่งมีมอญและละว้า ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตยุคแรก ยังคงใช้วิธี “มุขปาฐะ” ต่อมาเมื่อมีการจารึกคำสอน

^๑ที.ม. ๑๐/๑๔๑/๑๔๗.

^๒เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบัน บัณฑิตธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

ของพระพุทธศาสนาลงในใบลาน เรียกว่า “คัมภีร์ใบลาน” ในคัมภีร์ใบลานเหล่านี้ได้จารึกเรื่องราวของพระพุทธศาสนาหรืออันเป็นหลักธรรมะคำสอนต่างๆ และได้แฝงความรู้เกี่ยวกับทางโลกไว้ด้วย^๓

ในสมัยปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้รับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ยูทูป SMS ทางโทรศัพท์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วกันว่าแพร่หลายได้อย่าง รวดเร็วและเข้าถึงทุกพื้นที่ หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นยุคของโลกอินเทอร์เน็ตก็ไม่ผิด สามารถติดต่อกันทุกมุมโลก สื่อเป็นมวลชนมีความสำคัญมากในปัจจุบัน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต และได้รับความนิยมจากประชาชน เพราะเป็นสื่อที่สามารถเผยแผ่ไปสู่ผู้ชมในรูปของภาพและเสียง ก็สามารถทำได้ การรับข้อมูลข่าวสารเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษยชาติ สามารถรับข่าวสารและเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งทำให้การรับข้อมูลข่าวสารและบางครั้งพฤติกรรมบางอย่างของเราอาจจะถูกกำหนดด้วยการรับข่าวสารที่เข้ามาสู่เราทางตรงและทางอ้อม ทำให้การดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเมื่อก่อนมาก จากสังคมที่เรียบง่ายกลายเป็นสังคมแห่งการบริโภคสื่อ เพื่อต้องการรับรู้ข่าวสารแต่ละวันที่สื่อมวลชนรายงาน ซึ่งมีหลายประเด็นที่เราคือผู้บริโภคสื่อจะต้องคำนึงถึงเนื้อหาสาระที่ได้รับ เพราะสื่อแต่ละอย่างจัดกลยุทธ์และยุทธวิธีการต่าง ๆ เข้ามาใช้ในการผลิตสื่อของตนให้ได้รับความนิยมให้ทันสมัยกับเป็นยุคไอที จึงสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย และฉีกแนวจากรูปแบบเดิม ๆ ของการรายงานเพื่อให้เป็นจุดของแต่ละรายการ ไม่เว้นแม้แต่สื่อทางพระพุทธศาสนา ก็ได้มีวิวัฒนาการสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบของรายการให้มีความน่าสนใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ารายการอื่น ๆ สื่อทางพระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลทำให้พฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ เพราะสื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นสื่อที่เป็นไปในทางบวก เป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และแนะนำให้คนใช้ชีวิตให้มีศิลปะในการดำรงชีวิต อยู่ด้วยความไม่ประมาท ใช้สติปัญญาไตร่ตรองถึงเหตุผลด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะสังคมปัจจุบัน^๔ กับการบริโภคสื่อ เช่น พระพยอม กลฺยาโณได้จัดรายการสนทนาธรรมคู่กับติเจราจารย์วิทยุเป็นประจำ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต และ พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี หรือรู้จักกันดีในนามปากกา ว.วชิรเมธี พระสงฆ์ทั้ง ๒ รูปเป็นพระนักวิชาการ นักคิดนักเขียน และนักบรรยายธรรม ได้จัดการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในแบบแนวรุก คือการเข้าไปถึงที่ของผู้ปรารถนา ในธรรม นอกจากนั้นยังมีพระนักจัดรายการวิทยุอีกเป็นจำนวนมาก^๕

ในชุมชนอย่างเช่นในอดีตจึงจำเป็นต้องพัฒนาพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ของทุกๆ วัด เพราะถือกันว่าวัดเป็นสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันทางจริยธรรมเป็นสถาบันของผู้นำทางด้านจิตใจของสังคม ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ทราบวิธีการเผยแผ่ตลอดจนทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ของพระสงฆ์อีกด้วยอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่

^๓สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเครือข่ายกาญจนาภิเษก, “คัมภีร์ใบลาน”, เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๔๙, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/kp8/cem/cem603.html> [28 March 2006].

^๔สำนักงานคณะกรรมการสถิติแห่งชาติ, รายงานรายงานการสำรวจสื่อมวลชน โทรทัศน์ พ.ศ.๒๕๔๖.

^๕ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ: หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

พระพุทธศาสนาและเป็นที่ขัดเกลาคติใจของพุทธศาสนิกชนต่อไปทั้งยังเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปวางแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดอื่นๆ ต่อไปด้วย^๖

ปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรคด้านการสื่อสารแล้วพบว่า ด้านผู้ส่งสารนั้นผู้ส่งสารมีความรู้ ความเข้าใจในข่าวสารไม่เพียงพอ หรือไม่ชัดเจนภาษาที่ใช้ในการส่งสารทั้งภาษาพูด และภาษาทำทางไม่ตรง หรือไม่เหมาะสมกับผู้รับสารด้านผู้รับสารผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้รับสาร หรือข่าวสารมีพื้นฐานของความเข้าใจในข่าวสารนั้นน้อยเกินไป ด้านสาร สารนั้นสั้น หรือน้อยเกินไป จนไม่สามารถแปลความหมายได้ในบางครั้งสารที่ส่งนั้นมีภาษาเฉพาะ หรือใช้ศัพท์เทคนิคเกินความสามารถมีภาษาที่ฟังแล้วกำกวม หรือมีความหมายหลายทาง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ทราบวิธีการสื่อสาร ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนทำให้ทราบปัญหา และอุปสรรคในการเผยแผ่ของพระสงฆ์อีกด้วย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นที่ขัดเกลาคติใจของพุทธศาสนิกชนต่อไป ทั้งยังเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปวางแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ผลการเปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๓.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีอะไรบ้าง

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านการบริหารและการจัดการองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๓.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิด David K. Berlo ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านผู้ส่งสาร ๒. ด้านสารพุทธธรรม ๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร ๔. ด้านผู้รับสารประชาชน^๗

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากกรอบแนวคิด/แนวทฤษฎี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านผู้ส่งสาร ๒. ด้านสารพุทธธรรม ๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร ๔. ด้านผู้รับสารประชาชน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๓.๑ ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ ในพื้นที่เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวน ๓๙๖ รูป^๘

๑.๔.๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ ท่าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

^๗David K. Berlo, *the Process of Communication*, (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1960), p. 30.

^๘สำนักงานเจ้าคณะเขตหนองจอก, สถิติพระภิกษุสามเณรจำพรรษาเจ้าคณะเขตหนองจอก พ.ศ. ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเจ้าคณะเขตหนองจอก, ๒๕๕๙-๖๐).

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษามัธยมศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การสื่อสาร หมายถึง การนำถ้อยคำ ข้อความหรือหนังสือ ของอีกฝ่ายหนึ่งส่งให้อีกฝ่ายหนึ่งโดยมีสื่อเข้าไปหรือสื่อซึ่งกันและกันก็เพื่อเข้าใจให้ตรงกันนั่นเอง ประกอบด้วย

ด้านผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งข้อมูล หรือข่าวสารโดยมีช่องทางในการสื่อสารส่งไปยังผู้รับสาร

ด้านสารพุทธธรรม หมายถึง ข้อมูลหรือเนื้อหาของสารที่ผู้ส่งต้องการให้ผู้รับมีความเข้าใจในตัวของเนื้อหา

ด้านช่องทางการสื่อสาร หมายถึง ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ มี ตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส และตัวกลางที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เช่น สิ่งพิมพ์ กราฟิก อิเลคทรอนิกส์

ด้านผู้รับสารประชาชน หมายถึง ผู้ที่รับสารจากกลุ่มบุคคลหนึ่ง เมื่อได้รับสารผู้รับสารจะเกิดการตีความและมีการตอบสนองจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจตามที่ได้รับสารจากผู้ส่งสาร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ไปถ่ายทอดให้กับประชาชนได้รับการเรียนรู้และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในชาตินี้และภพหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่ง โดยการนำเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการ วิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่ได้อุปสมบทตามหลักของพระพุทธศาสนาในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบ การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑.๗.๔ นำองค์ความรู้ที่ได้ค้นพบจากการวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ไปใช้หรือประยุกต์ ใช้ให้เหมาะสมกับวัดในแต่ละแห่งต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อประกอบการวิจัยเป็นลำดับ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องพระสงฆ์
- ๒.๔ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร
 - ๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - ๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสาร

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการสื่อสารระหว่างมนุษย์ นอกจากจะเป็นเพียงการส่งสารเพื่อก่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารแล้วยังหมายความรวมถึงการรับสาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการสื่อสาร (communication) ภาษาอังกฤษใช้ “Communication” ซึ่งรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Communis หมายถึงการร่วม (Common) เมื่อมีการสื่อสารหรือการสื่อความหมาย ก็หมายถึงว่า มีการกระทำร่วมกันในบางสิ่งบางอย่าง นั่นคือการถ่ายทอดหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ความคิดของคนเรานั้นเอง กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้สึนึกคิด ข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้สึกและอารมณ์ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น การสื่อสารจึงเป็นปฏิกริยาสัมพันธ์ทางสังคมที่สื่อความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญลักษณ์หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน การสื่อสารมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “การสื่อความหมาย” ซึ่งเป็นกระบวนการในการส่งผ่านถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้สึนึกคิดและทัศนคติจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง อันเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของหลักการประชาสัมพันธ์^๑ ซึ่งอาจกล่าวว่าการสื่อสารระหว่างมนุษย์ทุกรูปแบบและทุกกระบวนการย่อมมี “สาร” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเสมอไม่ว่าองค์ประกอบของการสื่อสาร

^๑กิติมา สุรสุนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

จะมีเพียงแหล่งสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร หรือมีองค์ประกอบเพิ่มเติมขึ้นมาจากที่กล่าวแล้วคือ ผลกระทบและผลกระทบย้อนกลับ การสื่อสารมีความจำเป็นและความสำคัญสำหรับมนุษย์ในสังคม เพราะการสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักความสัมพันธ์ (Relationship)^๙ กล่าวคือ ต้องมีผู้เกี่ยวข้องอยู่ ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร อีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องมีความเกี่ยวพัน (สัมพันธ์) กันกระบวนการสื่อสารจึงจะเกิดขึ้นได้ จากหลักดังกล่าวประกอบกับค่านิยมต่างๆ ของการสื่อสาร จึงพอสรุปได้ว่า การสื่อสารคือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) ซึ่งเป็นช่องทางสำหรับส่งสารนั่นเอง

การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคู่สื่อสาร (ผู้ส่งสารและผู้รับสาร) มีความเหมือนกันหรือร่วมกัน ชแรมม์ (Schramm) กล่าวว่า เมื่อเราทำการสื่อสารก็หมายความว่า เรากำลังพยายามที่จะสร้าง “ความร่วมกัน” (Commonness) กับคนอื่น^{๑๐} เบอร์โล (Berlo) กล่าวว่า ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะต้องมีความคล้ายคลึงกัน หากทั้งสองฝ่ายไม่มีความคล้ายคลึงกัน การสื่อสารก็เกิดขึ้นไม่ได้^{๑๑} โรเจอร์ (Rogers) เรียกลักษณะคล้ายคลึงกันของผู้ส่งสารและผู้รับสารว่า Homophiles ลักษณะความคล้ายคลึงกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา สถานะทางสังคม ทักษะคิด เป็นต้น ชแรมม์ (Schramm) เรียกปัจจัยเหล่านี้ว่า ประสบการณ์ (Experience) ความร่วมกันที่จะทำให้เกิดการสื่อสารเกิดขึ้นได้ดังกล่าวก็คือ ความร่วมกันในความหมาย (Common Meaning)^{๑๒} ฉะนั้น การสื่อสารจัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ที่เป็นความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แม้การสื่อสารจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นความตายของมนุษย์เหมือนปัจจัย ๔ ข้างต้น แต่การที่จะได้มาซึ่งปัจจัยสี่ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นมนุษย์จึงใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตนการสื่อสารจึงเป็นพื้นฐานของการติดต่อระหว่างสังคม มีความสลับซับซ้อนมากเพียงใด การสื่อสารก็ยิ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและสังคมที่สับสนก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและความไม่แน่นอนต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวแล้ว พอสรุปได้ว่า การสื่อสารจะมีวัตถุประสงค์หลักจะอธิบายตามรูปแบบ KAP Model ดังต่อไปนี้ คือ

K = Knowledge ได้แก่ สื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความรู้ในเรื่องที่ต้องการให้รู้

A = Attitude ได้แก่ ให้มีทัศนคติที่ต้องการในเรื่องที่ประชาสัมพันธ์

P = Practice ได้แก่ ให้นำไปปฏิบัติ

^๙Schramm, *Nature of communication Between Humans*, (Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1960), p. 13.

^{๑๐}Schramm ed, *The Process and Effects of Mass Communication*, (Urbana, Ill: University of Illinois Press, 1960), p. 3.

^{๑๑}David K. Berlo, *The Process of Communication*, (New York: Holt, Rinehart andWinston, Inc. 1960), p. 30.

^{๑๒}Ibid, P. 6.

คุณสมบัติของผู้ส่งสารที่ดีต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ สัมปยุตธรรม ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. อัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือ หลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

๒. อัตถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน (Goal oriented)

๓. อัตตัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self-Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self-Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้ดียิ่ง ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุม รอบคอบ มีเหตุผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปหรือน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

๕. กาลัญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่า เวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน ย่อมมีประสิทธิภาพลดลง

๖. ปริสัณญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งแทงตลอดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือกลุ่มเป้าหมาย จึงทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมของพระองค์ประสบความสำเร็จ

๗. ปุคคลปโรปรัญญตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิตอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้^{๑๓}

ในส่วนของผู้รับสารตามแนวทางพุทธะแบ่งผู้รับสารออกเป็น ๔ กลุ่มเปรียบเทียบเหมือนดอกบัว ๔ เหล่า อันได้แก่

๑. กลุ่มบัวพินน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเหมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมาก เพียงแต่ยกหัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้

๒. กลุ่มบัวใต้ผิวน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงพระอาทิตย์แล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเหมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้วให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

^{๑๓} สมาน งามสนิท, “องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางพุทธะ”, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), (เอกสารอรรถาธิบาย).

๓. กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ โอกาสที่จะโผล่ขึ้นมาพ่นน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์แล้วแย้มบาน เปรียบเหมือนกลุ่มคนที่มีปัญหাপานกลาง หากประทับใจใครสักคน โอกาสจะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็นชัดเจนและถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ

๔. กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อ ยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าก็มีอยู่มาก เปรียบเหมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญหาทึบ ห่อหุ้มด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องออกแรงมาก ในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มีหลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ ๕ หลักใหญ่ๆ ดังนี้

๑. สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้น ต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

๒. ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สีหรือใส่ไข่

๓. กาละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

๔. ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้น เป็นเรื่องที่คนชอบหรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

๕. อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม^{๑๔}

โดยสรุป "การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดข่าวสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel)"

การสื่อสารระหว่างมนุษย์นอกจากจะเป็นเพียงการส่งสารเพื่อก่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารแล้ว ยังหมายรวมถึงการรับสาร ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) และอันตรกิริยาด้วย อันตรกิริยาหรือ Interaction ก็คือ ปฏิกริยาที่มีต่อกันระหว่างผู้สื่อสารทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารกับฝ่ายผู้รับสาร หรือเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกัน โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. ผู้ส่งสาร คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ส่งข้อมูล สารไปยังผู้รับสารโดยผ่านช่องทางที่เรียกว่าสื่อ ถ้าหากเป็นการสื่อสารทางเดียวผู้ส่งจะทำหน้าที่ส่งเพียงประการเดียวแต่ถ้าเป็นการสื่อสาร ๒ ทางผู้ส่งสารจะเป็นผู้รับในบางครั้งด้วย ผู้ส่งสารจะต้องมีทักษะในการสื่อสาร มีเจตคติต่อตนเองต่อเรื่องที่จะส่ง ต้องมีความรู้ในเนื้อหาที่จะส่งและอยู่ในระบบสังคมเดียวกับผู้รับก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

๒. ข่าวสาร ในกระบวนการติดต่อสื่อสารก็มีความสำคัญ ข่าวสารที่ดีต้องแปลเป็นรหัส เพื่อสะดวกในการส่งการรับและตีความ เนื้อหาสาระของสารและการจัดสารก็จะต้องทำให้การสื่อความหมายง่ายขึ้น

๓. สื่อหรือช่องทางในการรับสาร คือ ประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้นและกายสัมผัสและตัวกลางที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น สิ่งพิมพ์ กราฟิก สื่ออิเล็กทรอนิกส์

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒),

๔. ผู้รับสาร คือ ผู้ที่เป็นเป้าหมายของผู้ส่งสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพ ผู้รับสารจะต้องมีประสิทธิภาพในการรับรู้ มีเจตคติที่ดีต่อข้อมูลข่าวสาร ต่อผู้ส่งสารและต่อตนเอง

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อหรือช่องทางต่างๆ ไปยังผู้รับสารโดยมี วัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่มีมาด้วยความหมายของการสื่อสารที่คนไทยได้ให้ความหมายกันไว้

๑) ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นกระบวนการเกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยของคนทุกคน และมีความเกี่ยวข้องไปถึงบุคคลอื่น ตลอดจนถึงสังคมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องอยู่ ไม่ว่าจะทำอะไร ล้วนต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ทั้งสิ้น จะเห็นได้จากการที่คนพยายามคิดค้นและพัฒนาวิธีการสื่อสารมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ตลอดจนเครื่องมือหรือเทคนิควิธีการต่างๆ ล้วนเกิดจากความพยายามอย่างสูงของคน ต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุ หากการสื่อสารไม่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแล้ว เครื่องมือและวิธีการสำหรับการสื่อสารต่างๆ เหล่านี้ก็คงไม่เกิดขึ้นและพัฒนามาให้เห็นดังเช่นในปัจจุบัน

ในสภาพสังคมที่คนจะต้องเกี่ยวข้องกันมากขึ้นเช่นปัจจุบัน การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมมากขึ้น หากคนในสังคมขาดความรู้ความเข้าใจในการสื่อสาร ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ความคิด หรือทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้ ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลและสังคมทุกวันนี้ มีอยู่ไม่น้อยที่เป็นสาเหตุมาจากความล้มเหลวของการสื่อสาร ดังนั้น การสื่อสารจึงมีความสำคัญสำหรับบุคคลและสังคมหลายด้าน คือ

๑. ด้านชีวิตประจำวัน ในชีวิตประจำวันหนึ่งๆ แต่ละคนจะต้องสื่อสารกับตัวเองและสื่อสารกับผู้อื่นตลอดเวลา นับตั้งแต่เวลาตื่นนอนก็ต้องสื่อสารกับตัวเองและคนอื่นที่อยู่ใกล้ตัว การฟังวิทยุ อ่านหนังสือ ออกจากบ้านไปปฏิบัติภารกิจประจำวัน ก็ต้องพบปะบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องทำการสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ไม่ในฐานะผู้ส่งสารก็ในฐานะผู้รับสาร หากคนเราขาดความรู้หรือทักษะการสื่อสาร ก็อาจทำให้การปฏิบัติภารกิจประจำวันอาจบกพร่องได้

๒. ด้านสังคม การรวมกลุ่มในสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ จะต้องมีการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเรื่องต่างๆ มีกระบวนการทำให้คนยอมอยู่ในกฎเกณฑ์กติกาของสังคม มีการถ่ายทอดความรู้และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

๓. ด้านธุรกิจอุตสาหกรรม เกี่ยวกับการโฆษณาสินค้า การประชาสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร การบริหารติดต่อประสานงาน การฝึกอบรมพนักงาน การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีการสื่อสาร ฯลฯ กิจกรรมด้านธุรกิจอุตสาหกรรมจะต้องมีการสื่อสารที่ดี จึงจะประสบผลสำเร็จได้

๔. ด้านการเมืองการปกครอง กิจกรรมด้านการเมืองการปกครองจะต้องใช้การสื่อสารทุกขั้นตอน เช่น การประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาล การสร้างความเข้าใจกับประชาชนในเรื่องต่างๆ การบังคับบัญชาสั่งการ การให้บริการประชาชน การชักชวนให้ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายซึ่งล้วนจะต้องใช้เทคนิควิธีการของการสื่อสารทั้งสิ้น ด้านการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งต้องมีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ เช่น การค้า การทหาร การทำสนธิสัญญา ฯลฯ การมีนักการทูตประจำในประเทศต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ มีความจำเป็นต้องใช้การ

ติดต่อสื่อสารระหว่างกันอยู่เสมอ หากผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และทักษะในการสื่อสารเพียงพอ ย่อมสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้

๒) องค์ประกอบของการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) หมายถึง กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลจากผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ผู้รับข่าวสารมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับมา โดยคาดหวังให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งต้องการ องค์ประกอบของการสื่อสาร ประกอบด้วย

๑. ผู้ส่งข่าวสาร (Sender)
๒. ข้อมูลข่าวสาร (Message)
๓. สื่อในช่องทางการสื่อสาร (Media)
๔. ผู้รับข่าวสาร (Receivers)

ผู้ส่งสารจะมีส่วนประกอบในการดำเนินการเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติ กรอบที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือได้แก่ 5 W และ 1 H ได้แก่

๑. Who (ใคร)
๒. What (อะไร)
๓. Where (ที่ไหน)
๔. When (เมื่อไร)
๕. Why (ทำไม)
๖. How (อย่างไร)

๓) วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

เมื่อพิจารณาถึงหน้าที่ของการสื่อสารแล้วจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการสื่อสารมี ๓ ประการ เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย จะอธิบายตามรูปแบบ KPA Model ได้ดังนี้

K = Knowledge คือ สื่อสารเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความรู้ในเรื่องที่ต้องการรู้

P = Attitude คือ ให้มีทัศนคติที่ต้องการในเรื่องที่ประชาสัมพันธ์

A=Practice คือ ให้นำไปปฏิบัติ

การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่มีความตั้งใจหรือมุ่งก่อให้เกิดผลในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในตัวของผู้ส่งสารและผู้รับสารเอง โดยทั่วไปการสื่อสารเป็นการกระทำที่พยายามก่อให้เกิดความร่วมมือและความคล้ายคลึงกัน (Commonness) ของทั้งสองฝ่าย คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งอาจเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือหรือเอาชนะจิตใจหรือชักจูงโน้มน้าวใจบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่กำลังสื่อสารด้วย

ดังนั้น การจำแนกวัตถุประสงค์การสื่อสารโดยพิจารณาจากประเด็นของจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร ดังนี้

๑. พิจารณาวัตถุประสงค์ทั่วไปของการสื่อสารซึ่งเราอาจจะพิจารณาความตั้งใจของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารแต่ละครั้ง

๒. พิจารณาถึงลักษณะการนำการสื่อสารไปใช้เพื่อให้เกิดผลทันทีในขณะนั้นหรือไม่

๓. พิจารณาถึงความต้องการที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหรือก่อให้เกิดการพัฒนาในเรื่องต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม

๔) การพิจารณาถึงวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของการสื่อสาร

ในการสื่อสารพิจารณาถึงความตั้งใจในการสื่อสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารขณะนั้นว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความตั้งใจอย่างไรซึ่งเราอาจแบ่งประเภทของวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้ ดังนี้

(๑) วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

๑. เพื่อแจ้งให้ทราบ (To Inform or to tell)
๒. เพื่อให้การศึกษา (To teach or to educate)
๓. เพื่อชักจูง (To propose or to persuade)
๔. เพื่อสร้างพอใจ (To please or to entertain)

(๒) วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

๑. เพื่อทราบ (To know or to understand)
๒. เพื่อเรียนรู้ (To learn)
๓. เพื่อตัดสินใจ (To decide)
๔. เพื่อสนุกสนาน (To enjoy)^{๑๕}

๓) คุณสมบัติของผู้ส่งสารตามแนวทางนิเทศศาสตร์

ผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการสื่อสารได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่สำคัญๆ คือ ความน่าเชื่อถือ ความน่าเลื่อมใสของผู้ส่งสารในสายตาของผู้รับสาร (Source Credibility) ซึ่งแมคครอสกี ได้กล่าวถึงปัจจัย ๕ ประการที่จะสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ส่งสารคือ

๑. ความสามารถ (Competence) อันได้แก่ ความรู้ ความสามารถในการจัดควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสาร เช่น ควบคุมอารมณ์ไม่ให้ตื่นเต้นในขณะพูดหรือในขณะทำการสื่อสารได้ดี เป็นต้น

๒. คุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะ (Character or Appearance) ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีบุคลิกลักษณะที่ดีทั้งภายนอกและภายใน ผู้ส่งสารจะต้องแสดงถึงความเฉลียวฉลาด การเป็นผู้ที่มีไหวพริบที่ดีสามารถที่จะตัดสินใจกระทำในสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมแสดงออกต่อผู้รับสาร ทั้งลักษณะการให้ความอบอุ่นเป็นที่น่าไว้วางใจ ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารมีความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้ส่งสาร แต่ถ้าผู้ส่งสารมีบุคลิกลักษณะไม่ดีไม่น่าไว้วางใจ ผู้รับสารก็จะพยายามหลีกเลี่ยงที่จะรับสารหรือจะสื่อสารได้

๓. ความสุขุมเยือกเย็น (Composure) และความคล่องแคล่วในการสื่อสาร หมายถึง การไม่มีอาการที่แสดงถึงความตื่นเต้นหวาดกลัวหรือไม่แสดงถึงความไม่สามารถควบคุมอารมณ์

^{๑๕} กิตติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

ความรู้ในขณะที่ทำการสื่อสารของผู้ส่งสาร การไม่ตั้งใจที่จะใช้คำใดคำหนึ่งอันแสดงอาการทางประสาท เช่น อ้อ อ้า ในเวลาพูดเหล่านี้ผู้รับสารจะมีความรู้สึกดีต่อผู้ส่งสาร

๔. การเป็นคนที่ยอมรับการยอมรับหรือเป็นที่รู้จักทางสังคม (Sociability) การเป็นคนที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปนั้น จะทำให้ได้รับความรู้สึกที่ดีจากผู้รับสาร ผู้รับสารจะให้ความนิยม เชื่อถือ อย่างไรก็ตามในครั้งต่อไปหากผู้ส่งสารที่ผู้รับสารชื่นชอบอยู่ทำการสื่อสารไม่ดีก็อาจทำให้เกิดผลทางลบต่อความรู้สึกของผู้รับสารได้เช่นกัน

๕. การเป็นคนเปิดเผย (Extroversion) การเป็นคนเปิดเผยเป็นสิ่งที่หนึ่งที่จะสร้างความไว้วางใจต่อตัวผู้ส่งสารให้เกิดขึ้นกับผู้รับสาร โดยการให้ข้อมูลที่เพียงพอและการไม่ปิดบังข้อมูลของผู้ส่งสารซึ่งจะทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองและรู้สึกไว้วางใจด้วย^{๑๖}

๖) คุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธ

คุณสมบัติของผู้ส่งสารตามแนวพุทธนั้นคือ คุณสมบัติ ๗ ประการที่เรียกว่า “สัปปริสธรรม ๗” ได้แก่

๑. ัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะ คือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตนเอง

๒. อัตถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน

๓. อัตตัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตนแล้วจะเปิดเผยตน สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดียิ่งผู้สามารถสื่อสารภายในได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบ มีเหตุผลทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่ง

๔. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสารคือไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไป น้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร

๕. กาลัญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสารแม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้วบางที่ยังอาจมีเรื่องมีราวตามมาด้วย หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้แต่ในวิทยาศาสตร์ต่างๆ ของโลกยังต้องได้รับโทษจากการประกาศัจธรรมในเวลาที่ไม่เหมาะสม

๖. ปริสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ ผู้ส่งสารต้องรู้จักรู้กิจวัตรที่จะประพุดติดต่อชุมชนนั้นว่ากลุ่มผู้รับสาร กลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น

๗. บุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ ผู้ส่งสารต้องรู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่มมีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง มีจิต มีอัธยาศัย มีศักยภาพ

^{๑๖} กิตติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

ในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้ดี^{๑๗}

สรุปได้ว่า ผู้สื่อสารที่ดีจะต้องมีทักษะพื้นฐานของการเข้าสู่สังคมวิธีที่ใช้ในการสื่อสาร เช่น การใช้ภาษาในการสื่อสาร ในเรื่องการออกเสียง การเข้าใจความหมายของคำ การใช้ประโยค การใช้ถ้อยคำในการส่งสาร การใช้ประโยคในการส่งสารและการรับสาร นอกจากนั้นการนำเอาหลักการในพระพุทธศาสนาใช้ในการสื่อสาร เช่น หลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการทำให้ผู้ส่งสาร คุณสมบัติของการเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพน่าเชื่อถือ

๗) องค์ประกอบของผู้รับสาร

องค์ประกอบของผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายทางตะวันตกแยกไว่ว่ามี ๕ กลุ่มคือกลุ่มที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง กลุ่มที่เห็นด้วย กลุ่มที่เป็นกลาง กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยและกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง องค์ประกอบของผู้รับสารตามแนวพุทธ แบ่งผู้รับสารออกเป็น ๔ กลุ่ม “เปรียบเทียบดอกบัว ๔ เหล่า” ได้แก่

๑. พวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้ และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็ว เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำ เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที (อุคฆฏิตัญญู)

๒. พวกที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มเติม จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลาอันไม่ช้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ปรึมน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป (วิปจิตัญญู)

๓. พวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วย ศรัทธา ปสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ซึ่งจะค่อยๆ โผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง (เนยยะ)

๔. พวกที่ไร้สติปัญญา และยังเป็นมิฉณาทิฐิ แม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจ ความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเสมือนดอกบัวที่จมอยู่กับโคลนตม ยังแต่จะตกเป็นอาหารของเต่าปลา ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเพื่อเบ่งบาน (ปทปรมะ)^{๑๘}

๘) ผู้รับสารที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธในกาลามสูตร

ผู้รับสารที่พึงประสงค์โดยเฉพาะในยุคข่าวสารจากข่าวสารที่มากมายแบบนี้ จะต้องมีความรู้หรือความสามารถในการแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ว่าอะไรควรเชื่อ อะไรไม่ควรเชื่อและควรมีคุณสมบัติเพิ่มเติมตามแนวของกาลามสูตร ๑๐ ประการ^{๑๙} คือ

^{๑๗} สมาน งามสนิท, องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ, ในวารสาร ๑๐ ปี นนทบุรี, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๗, หน้า ๔-๕.

^{๑๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

^{๑๙} วรภัทร์ ภูเจริญ, คิดอย่างเป็นระบบและเทคนิคการแก้ปัญหา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อริยชน จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๐-๑๙๑.

๑. (มา อนุสฺสเวน) อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา ประเภท "เขาวา" "ได้ยิน มาว่า" ทั้งหลาย

๒. (มา ปรมปราย) อย่าได้ยึดถือถ้อยคำสับสน กันมา ประเภท "ใครๆ ว่า" "โบราณว่า" ตามกระแส

๓. (มา อิติกราย) อย่าได้ยึดถือโดยความตื่นข่าวว่า เขาวาอย่างนี้ ประเภทข่าวลือ ข่าวโคลมลอย ทั้งหลาย

๔. (มา ปิฎกสมปทานเนน) อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าไปตามตำรามากนัก ตำรา ว่าอย่างนั้น ต้องออกมาเป็นอย่างนั้น เท่านั้น เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้เด็ดขาด เพราะอย่าลืมนึกว่า ตำราบาง เล่ม คนแต่งก็มั่วมาบ้าง เขียนไม่ครบบ้าง ใส่ไข่เอาเองบ้าง คนมีกิเลสไปแก้ไขตำรา คนมีผลประโยชน์ ไม่แก้ไขตำราเท่ากับเราโดนหลอก

๕. (มา ตกฺกเหตุ) อย่าได้ยึดถือโดยนึกเอาเอง เช่น เข้าใจเอาเอง หรือข้อมูลไม่พอ ใจร้อนเดาสุ่มเอา มั่วๆ เอา

๖. (มา นยเหตุ) อย่าได้ยึดถือโดยการคาดคะเน การคาดการณ์ตามประวัติศาสตร์ ตามสถิติ ความน่าจะเป็น ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ เพราะเห็นแคร์้อย อย่าเหมาว่าที่ร้อยเอ็ดจะเป็นไปด้วย

๗. (มา อากการปริวิตกฺเคน) อย่าได้ยึดถือตรึงตามอาการ อย่าเห็นว่าอาการแบบนี้ น่าจะเป็นแบบนี้ ให้คิดเผื่อๆ ไว้ด้วย เช่น เห็นคนไข้เป็นแบบที่เคยรักษาคนอื่นๆ มาก่อน อย่าไปตรึก เอาเองว่าเป็นแบบนี้ เห็นงาก็จ่ายยาได้ เพราะเหนือฟ้ายังมีฟ้า อย่าเข้าข้างตนเอง นั่งสมาธิเห็นโน้น เห็นนี้ อย่างนี้กว่าเป็นจริง เพราะอาจจะเป็นจิตหลอกจิต

๘. (มา ทิฏฐินิซฆมานกฺขนติยา) อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่า ต้องกันกับวิถีของตัว อย่า เอาความเห็นของตนเป็นใหญ่ อะไรที่ตรงกับที่ตนคิดไว้เท่านั้นที่เชื่อได้ คนคิดแบบนี้ ต้อตายซัก

๙. (มา ภพฺพรูปตยา) อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ ระวังจะโดน หลอก อย่าลืมนึกว่า สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง

๑๐. (มา สมโน โน ครุติ) อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณนี้เป็นครูของเรา การ ยึดอาจารย์ของตนเองมากเกินไป ก็ไม่ดี ควรทำตาม ทดสอบดู ถ้าผิดพลาดก็ไม่ต้องเชื่อ ถ้าทำแล้วดีขึ้นก็ แสดงว่าเชื่อได้^{๒๐}

๙) องค์ประกอบของผู้รับสาร

ผู้รับสารในการสื่อสารนั้น อาจมีความหมายถึงบุคคลคนเดียว (individual) เช่น ผู้ฟังของ การสนทนาของบุคคล ๒ คน หรืออาจมีความหมายถึงกลุ่มบุคคล (group) เช่น กลุ่มผู้ฟังการบรรยาย หรือกลุ่มผู้ชมการแสดง เป็นต้น และอาจหมายถึงมวลชน (mass) ได้ เช่น ผู้ชมรายการโทรทัศน์ ผู้ฟัง รายการวิทยุหรือผู้อ่านหนังสือพิมพ์ เป็นต้น^{๒๑} กลุ่มผู้รับสารอาจจะมีอิทธิพลต่อการทำงานของสื่อได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อิทธิพลของกลุ่มผู้รับสารโดยทางตรงก็คือการแสดงความคิดเห็นในทางขึ้น ขอบหรือติเตียนต่อรายการต่างๆ ส่วนอิทธิพลทางอ้อมก็คือจำนวนของผู้รับสารในแต่ละรายการที่จะ

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๒.

^{๒๑} พรทิพย์ วรกิจโกศาทร, “กระบวนการดำเนินงานประชาสัมพันธ์” ในเอกสารการสอนชุดวิชา หลักการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช), ๒๕๓๕, หน้า ๒๘๘.

ทราบได้จากการทำสำรวจความนิยมของผู้ชม (rating) อันมีผลทำให้มีผู้อุปถัมภ์รายการนั้นมากขึ้น และส่งผลต่อเนื่องให้รายการนั้นสามารถดำรงอยู่ได้และยังจะได้ช่วงเวลาดีๆ ในการนำเสนอ^{๒๒} และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าผู้รับสารแบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ^{๒๓}

๑. ประเภทของผู้รับสารจำแนกตามลักษณะของการสื่อสาร ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑) ผู้รับสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้รับสารลักษณะนี้อาจจะเป็นผู้ที่เป็นผู้รับข่าวสารประเภทเดียวที่ไม่ค่อยมีอิทธิพลในการสื่อสารหรือมีอิทธิพลมากในการสื่อสาร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของการสื่อสารว่าจะเป็นการบอกกล่าวหรือให้ความรู้ การซักถามหรือสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนความรู้และทัศนคติ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าผู้รับสารจะมีอิทธิพลต่อการสื่อสารลักษณะนี้มากหรือน้อย ประสิทธิภาพในการสื่อสารยังขึ้นอยู่กับ การเข้ารหัส (encoding) ของผู้ส่งสารและการถอดรหัส (decoding) ของผู้รับสารด้วย

๒) ผู้รับสารในการสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารลักษณะนี้จะคล้ายกับการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่การสื่อสารกลุ่มเล็กจะมีผู้รับสารจำนวนมากขึ้น ปกติจะมีประมาณ ๕-๙ คน (หรือนาน้อยกว่าจำนวนนี้เล็กน้อย) ผู้รับสารของการสื่อสารลักษณะนี้มีคุณสมบัติที่เหมือนกัน (homogeneous) หรือแตกต่างกัน (heterogeneous) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการสื่อสารว่ามีลักษณะเป็นการบอกกล่าวหรือให้ความรู้หรือการสื่อสารที่มีลักษณะแลกเปลี่ยนความรู้และทัศนคติ

๓) ผู้รับสารในการสื่อสารสาธารณะ ลักษณะของการสื่อสารประเภทนี้จะมีผู้รับสารจำนวนมากตั้งแต่ ๓๐-๔๐ คนไปจนถึงพันๆ คน แล้วแต่สถานการณ์ของการสื่อสารนั้นๆ ดังนั้นโอกาสที่ผู้รับสารจะแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบจึงอยู่ในขอบเขตจำกัด กล่าวคือผู้รับสารจะสามารถแสดงออกได้ด้วยการตบมือ หัวเราะหรือให้ความสนใจ แต่การแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบที่ลึกซึ้งหรือการแลกเปลี่ยนความรู้หรือทัศนคตินั้นมีน้อยมาก ดังนั้น ประสิทธิภาพในการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารเป็นสำคัญ และยังมีความผันแปรไปตามจุดมุ่งหมายของการสื่อสารด้วย

๔) ผู้รับสารในการสื่อสารมวลชน ผู้รับสารในการสื่อสารประเภทนี้มีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ

(๑) มีความแตกต่างกันเนื่องจากสื่อสารมวลชนครอบคลุมผู้รับสารได้กว้างไกล และไม่สามารถจะสร้างขอบเขตจำกัดการสื่อสารเพื่อผู้รับสารกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะได้ จึงทำให้มีผู้รับสารจำนวนมากและแน่นอนว่าจะต้องส่งผลไปยังผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันทั้งเพศ อาชีพ อายุ สถานที่สถานะทางสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ

(๒) ไม่รู้จักกัน สื่อสารมวลชนอาศัยสื่อมวลชน (mass media) เป็นสื่อกลางในการสื่อสารทำให้ผู้รับสารและผู้ส่งสารไม่พบหน้ากัน โอกาสที่จะทำความรู้จักกันจึงมีน้อย

^{๒๒} กาญจนา แก้วเทพ, “แนวทางการศึกษาการสื่อสารต่างวัฒนธรรม”, (กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

^{๒๓} พรทิพย์ วรกิจโกศาทร, “กระบวนการดำเนินงานประชาสัมพันธ์” ในเอกสารการสอนชุดวิชา หลักการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๓๕, หน้า ๒๕๕-๓๐๒.

(๓). มีข้อจำกัดในการแสดงออก จากการที่ผู้รับสารในการสื่อสารประเภทนี้มีจำนวนมากและมีความหลากหลายแตกต่างกัน ดังนั้น โอกาสในการแสดงความคิดเห็นหรือมีปฏิกิริยาโต้กลับ (feedback) ต่อการสื่อสารจึงมีน้อยมาก

๒. ประเภทผู้รับสารจำแนกตามผลกระทบของการสื่อสาร ผลกระทบของการสื่อสารทำให้สามารถจำแนกผู้รับสารออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ผู้รับสารที่เป็นผู้ถูกกระทำ (passive receiver) หมายถึงผู้รับสารที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจทัศนคติและพฤติกรรม เนื่องจากการสื่อสาร ซึ่งอาจเกิดผลของการเปลี่ยนแปลงโดยตรงทันทีหรือโดยทางอ้อมและใช้เวลาก็ได้แนวความคิดเกี่ยวกับผู้รับสารที่มีลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำนี้ เริ่มตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ โดยทฤษฎีเข็มฉีดยา (hypodermic needle theory) หรือเป็นที่รู้จักกันว่าทฤษฎีกระสุนปืน (bullet theory) ซึ่งกล่าวว่าการสื่อสารมีพลังที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ และพฤติกรรมของคนได้

๒) ผู้รับสารที่เป็นผู้กระทำ (active receiver) หมายถึง ผู้รับสารที่มีอิทธิพลในการกำหนดการสื่อสารได้ เช่น กำหนดผู้ส่งสาร กำหนดข่าวสารและกำหนดสื่อ เป็นต้นแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้รับสารกลุ่มนี้ เกิดขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าและข้อเท็จจริงที่ว่าผู้รับสารไม่ได้เป็นผู้ถูกกระทำเสมอไป และการสื่อสารไม่มีผลหรือมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารด้วย

๓. ประเภทของผู้รับสารจำแนกตามกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ประจวบกับวิวัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาการการสื่อสารสมัยใหม่ เป็นเหตุให้การสื่อสารในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้น และผลที่ได้อย่างหนึ่งจากการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้คือมีการจำแนกผู้รับสารออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (target audience) ซึ่งมีลักษณะเด่น ดังนี้

(๑) มีจำนวนที่คาดคะเนได้ (predictable size) กล่าวคือ เมื่อผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมายในการสื่อสารเพื่อบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดแล้ว เขาก็พอจะคาดคะเนได้ว่าบุคคลกลุ่มนี้มีจำนวนประมาณเท่าไร

(๒) มีลักษณะที่เหมือนกัน (homogeneous) กล่าวคืออาจมีลักษณะทางด้านประชากรศาสตร์ที่เหมือนกัน หรืออย่างน้อยจะต้องมีความสนใจข่าวสารร่วมกัน

(๓) มีความเห็นที่เป็นที่ยอมรับ (accepted expression) ในเมื่อจุดมุ่งหมายของการสื่อสารเพื่อกลุ่มเป้าหมายนี้ ดังนั้น ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะ คำติชมหรือปฏิกิริยาโต้ตอบในรูปต่างๆ มักเป็นที่ยอมรับในการพิจารณา

๒) ผู้รับสารทั่วไป (general audience) แตกต่างจากผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายดังนี้

(๑) มีจำนวนที่คาดคะเนไม่ได้ (unpredictable size) คือไม่สามารถทราบจำนวนที่แน่นอนชัดเจนของผู้รับสารได้ โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชน

(๒) มีลักษณะที่แตกต่างกัน (heterogeneous) เนื่องจากผู้รับสารทั่วไปมีจำนวนมาก จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันในตัวแปรทางด้านประชากรศาสตร์ ความสนใจ ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ

(๓) มีข้อจำกัดในการแสดงความคิดเห็น (limited expression) เนื่องจากไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายโดยตรง ถึงแม้จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบมาบ้าง ปฏิกิริยาดังกล่าวมักจะไม่มีความหมายต่อผู้ส่งสารมาก ยกเว้นในกรณีที่มีปฏิกิริยาโต้ตอบมากๆ และเป็นกลุ่ม

๒.๑.๒ แนวคิดและความหมายของการสื่อสารทางตะวันตก

๑. ทฤษฎี SMCR (David K. Berlo)

การสื่อสารของมนุษย์ว่า เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยปัจจัยหรือองค์ประกอบ (Ingredients) ที่สำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. แหล่งสาร (Communication Source)
๒. ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder)
๓. เนื้อหาข่าวสาร (Message)
๔. ช่องสาร (Channel)
๕. ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder)
๖. ผู้รับสาร (Communication Receiver)^{๒๔}

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้สร้างแบบจำลองซึ่งแสดงให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของการสื่อสารไว้อย่างชัดเจน องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลมี ๔ องค์ประกอบคือ ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นิยมเรียกกันแพร่หลายทั่วไปตามอักษรย่อว่า S-M-C-R โดยปัจจัยย่อยต่างๆ ขององค์ประกอบทั้ง ๔ อย่างต่างก็มีส่วนช่วยให้การสื่อสารได้ผลสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น แบบจำลองของเบอร์โลอาจแสดงได้ ดังนี้^{๒๕}

^{๒๔}David K. Berlo, *the Process of Communication*, (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1960), p. 30.

^{๒๕}บุญเลิศ ศุภติติก, *ปรัชญาวิทยาศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร*, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑.

แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

S ผู้ส่งสาร Source	M สาร Message	C ช่องสาร Channel	R ผู้รับสาร Receiver
ทักษะในการสื่อสาร	ส่วนประกอบ	การเห็น	ทักษะในการสื่อสาร
ทัศนคติ	โครงสร้าง	การได้ยิน	ทัศนคติ
ความรู้	การจัดการ	การสัมผัส	ความรู้
ระบบสังคม	เนื้อหา	การได้กลิ่น	ระบบสังคม
วัฒนธรรม	รหัส	การลิ้มรส	วัฒนธรรม

แผนภาพที่ ๒.๖ แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (Berlo)

การที่การสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๔ ประการนี้^{๒๖} ว่ามีประสิทธิภาพเพียงใดและประสิทธิภาพขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

๑. ผู้ส่งสาร ปัจจัยของผู้ส่งสารประกอบด้วย

- ก. ทักษะในการสื่อสาร
- ข. ทัศนคติ
- ค. ความรู้
- ง. ระบบสังคม
- จ. วัฒนธรรม

๒. สาร ปัจจัยของสารประกอบด้วย

- ก. รหัส
- ข. เนื้อหา
- ค. การจัดเสนอทั้งรหัส, เนื้อหา, การจัดเสนอสารนั้นประกอบด้วยส่วนประกอบและโครงสร้าง

๓. สื่อ เบอร์โล กล่าวว่า สื่อมีความหมาย ๓ ประการ คือ

- ๑. สื่อ หมายถึง การเข้ารหัสและการถอดรหัส
- ๒. สื่อ หมายถึง สิ่งที่น่าสาร เช่น คลื่นแสง คลื่นเสียง โทรศัพท์หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
- ๓. สื่อ หมายถึง พาหนะของสิ่งที่น่าสาร เช่น อากาศ เป็นช่องทางที่จะนำไปสู่ประสาทความรู้สึกหรือการถอดรหัสของผู้รับสาร อันได้แก่ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น และการลิ้มรส

^{๒๖} David K. Berlo, *the Process of Communication*, 1960, p. 30.

๔. ผู้รับสาร ปัจจัยของผู้รับสารประกอบด้วย

ก. ทักษะในการสื่อสาร

ข. ทักษะคติ

ค. ความรู้

ง. ระบบสังคม

จ. วัฒนธรรม^{๒๗}

ในกระบวนการสื่อสารนั้นผู้รับสารก็จัดได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ผู้ส่งจึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการวิเคราะห์ผู้รับสารด้วย เพื่อการสื่อสารนั้นจะสามารถบรรลุหรือประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ได้อธิบายถึงการวิเคราะห์ผู้รับสาร ว่ามีปัจจัยหลักๆ อยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความสามารถและความชำนาญในการสื่อสาร (Communication Skill) หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญในการถอดรหัสสาร (Decoder) อันได้แก่ ความสามารถในการอ่าน การฟัง การตีความ การจับใจความของผู้รับสาร สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการเข้าใจของผู้รับสารตามที่คุณต้องการ ความสามารถ ความชำนาญในการอ่านหรือการฟังของบุคคลนั้นจะแตกต่างกันไปตามความรู้ ประสบการณ์ และระดับสติปัญญา เช่น คนที่มีความรู้สูงย่อมสามารถฟังและจับประเด็นต่างๆ จากสิ่งที่ฟังได้ง่ายกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำกว่า เป็นต้น ดังนั้น ผู้ส่งสารจำเป็นต้องศึกษาความสามารถและความชำนาญของผู้รับสารก่อนทำการสื่อสารเพื่อพิจารณาคุณสมบัติว่าผู้รับสารนั้นมีความสามารถในระดับใด เพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสาร

๒. ความรู้ (Knowledge) หมายถึง สิ่งที่ผู้รับสารสั่งสมมาจากประสบการณ์ หรือจากการเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ที่อาจเป็นทั้งความรู้ในเชิงวิชาการหรือความรู้ด้านอื่น ความรู้ในส่วนของผู้รับสารนั้นจะหมายถึง ความรู้ขั้นพื้นฐานในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคล ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะรับ และความรู้ในเรื่องกระบวนการสื่อสาร จะทำให้ผู้รับสารสามารถทราบบทบาของตนเอง และไม่ทำตัวให้กลายเป็นอุปสรรคในการสื่อสาร เช่น ในขณะที่เราเป็นผู้ฟัง ก็ไม่ควรจะพูดแข่งกับผู้พูดหรืออาจเตรียมศึกษาข้อมูลล่วงหน้าก่อนที่จะไปรับข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ความรู้ดังกล่าวจะมีต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาของสารที่ผู้รับได้รับมาจะมีผลต่อความสำเร็จของการสื่อสาร

๓. ทักษะคติ (Attitudes) หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง อาจเป็นความคิดเห็นหรือเป็นความรู้สึกที่ลึกซึ้งเหนียวแน่น เปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง รูปแบบการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่ถูกสั่งสมอบรมมานาน หรืออาจเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ค่อนข้างผิวเผินไม่ลึกซึ้ง เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น แฟชั่น จังหวะการเต้นรำ เพลง ฯลฯ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เป็นต้น ทักษะคิตก็จัดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้รับสารจำเป็นต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนเสมอเพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับการสื่อสาร

^{๒๗} มณฑล ไบบัว, **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖),

สำหรับทัศนคติของผู้รับสารในการสื่อสารนั้นค่อนข้างมีความสำคัญมาก เนื่องจากหากสารมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดี มีอคติ (Bias) ในทางลบกับองค์ประกอบของการสื่อสารแล้ว จะทำให้เกิดการหลีกเลี่ยง ขาดความสนใจ และปฏิเสธ การรับข่าวสารต่างๆ จากผู้ส่งสาร ทัศนคติของผู้รับสารที่ผู้ส่งสารควรจะศึกษาวิเคราะห์นั้นมี ดังนี้

ทัศนคติต่อตนเอง (Attitude Toward Self) หมายถึง ความรู้สึกของผู้รับสารเองในการสื่อสาร อาจเป็นความรู้สึกในทางที่ดี หรือความรู้สึกในทางที่ไม่ดีก็ได้ ความรู้สึกที่ดีเป็นความรู้สึกที่ถูกระดมมาจากประสบการณ์ที่สำเร็จในชีวิต มีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคล แตกต่างกับคนที่ประสบการณชีวิตที่ล้มเหลว มักมีบุคลิกที่ปิดกั้นตนเอง หลีกเลี่ยงการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ความรู้สึกทัศนคติต่อตนเองของผู้รับสารเหล่านี้ย่อมมีผลต่อการรับรู้ การตีความและการทำความเข้าใจต่อข่าวสารที่ได้รับ

ทัศนคติต่อเนื้อหาข่าวสาร (Attitude Toward Matters) หมายถึง ความรู้สึกของผู้รับสารมีต่อเนื้อหาของสาร อาจเป็นความรู้สึกในทางที่ดี หรือความรู้สึกในทางที่ไม่ดีก็ได้ โดยปกติบุคคลมักเลือกรับข้อมูลข่าวสารตามที่ตนเองสนใจ และเป็นเนื้อหาข่าวสารที่ตนเองชอบตรงตามทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

ทัศนคติต่อผู้ส่งสาร (Attitude Toward Sender) หมายถึง ความรู้สึกในทางที่ดีและความรู้สึกในทางที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสารของผู้รับสาร ส่วนใหญ่บุคคลมักมีความประทับใจชื่นชมต่อผู้ส่งสารในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอุปนิสัย รูปร่างหน้าตา ความมีชื่อเสียง หรือการเป็นคนที่มีความรู้ดีในเรื่องนั้นๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะประเมินผู้ส่งสารก่อนว่าผู้ส่งสารเป็นใครทัศนคติเหล่านี้ก็จัดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้รับสารจำเป็นต้องอย่างยั้งที่จะต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนเสมอเพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับการสื่อสาร

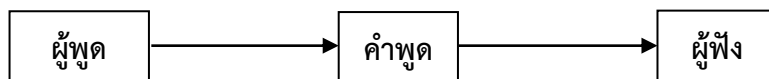
๔. ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร (Social and Culture System) เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลเช่นเดียวกันกับผู้ส่งสารและอาศัยอยู่ในสังคมที่มีระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อความรู้ ประสบการณ์ความเข้าใจ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคล รวมทั้งอิทธิพลของความเป็นกลุ่มก็จะมีผลต่อสิ่งเหล่านี้ของบุคคลด้วยเช่นกัน บุคคลที่อยู่ในระบบสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมมีความชื่นชอบ มีการคัดเลือก ข้อมูลข่าวสาร หรือมีการรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันออกไป ระบบสังคมและวัฒนธรรมนี้จัดเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้รับสารจำเป็นต้องอย่างยั้งที่จะต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ผู้รับสารก่อนเสมอเพื่อจัดกระบวนการสื่อสารให้เหมาะสมกับการสื่อสาร^{๒๘}

๒) ทฤษฎีการสื่อสารของอริสโตเติล (Aristotle)

อริสโตเติล (Aristotle) เป็นนักปราชญ์ชาวกรีก ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับวาทศิลป์ (Rhetoric) เป็นอย่างมาก เนื่องจากในสมัยนั้น การพูดชักจูงใจเป็นสิ่งที่สำคัญ จำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการพูดสูง อริสโตเติลได้วิเคราะห์กระบวนการพูดเพื่อชักจูงใจว่า มีองค์ประกอบที่

^{๒๘} มณฑล ใบบัว, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๗๒.

สำคัญ คือ ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Audience) ซึ่งอาจเขียนเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๗ ทฤษฎีการสื่อสารของอริสโตเติล (Aristotle)

อริสโตเติลนั้นได้อธิบายว่า การพูดจะมีประสิทธิผลในการชักจูงใจได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้พูด (Character or Ethos) ว่ามีความรู้ มีความน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส น่าไว้วางใจเพียงใด ในขณะที่เดียวกันคำพูดก็มีความสำคัญด้วย กล่าวคือ เนื้อหาสาระของคำพูด ตลอดจนการเรียบเรียงและวิธีการพูด (Content arrangement and Delivery) ก็จะมีผลต่อการชักจูงใจด้วย ในส่วนของผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพูด เป็นผู้ถูกชักจูงจะเชื่อตามคำพูดของผู้พูดหรือไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ฟัง (Emotion) ดังนั้น แบบจำลองของอริสโตเติลนั้นจึงมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ผู้พูด (ผู้ส่งสาร) คำพูด (สาร) และผู้ฟัง (ผู้รับสาร)

การสื่อสาร คือกระบวนการส่งหรือถ่ายทอดความหมายจากสิ่งของหรือบุคคลฝ่ายหนึ่งไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Communication โดยทั่วไปแล้วมักจะหมายถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตาม การสื่อสารนั้นมีความหมายตามลักษณะอยู่ ๒ ประการ ดังนี้

๑. การสื่อสาร หมายถึงการสื่อสารระหว่างมนุษย์ (Human Communication) เท่านั้น ไม่ได้หมายรวมถึงการคมนาคม การขนส่ง (Transportation) สินค้า วัตถุสิ่งของหรือบุคคล โดยอาศัยถนนหนทางแต่อย่างใด การสื่อสารเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ (Human behavior) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับจิตใจ (Mind) และการแสดงออกของคนที่ทำการสื่อสารต่อกัน

๒. การสื่อสาร จะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร (Information) ทศนคติ (Attitude) ความคิด (Idea) ฯลฯ ซึ่งในวงการสื่อสารมวลชนจะหมายรวมถึงสาร (Message) และเนื้อหา (Contents) ที่ผู้ส่งส่งผ่านสื่อไปยังผู้รับสาร^{๒๙}

ดังนั้น อริสโตเติล จึงกล่าวสรุปเกี่ยวกับทฤษฎีสารและการสร้างสารไว้ ดังนี้

๑. สารนั้นจะต้องมุ่งถึงผู้รับสาร และได้รับความสนใจจากผู้รับสาร โดยมุ่งสร้างสรรค์ให้ผู้รับสารสนใจ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงกาลเทศะ การส่งรหัส เป็นต้น

๒. สารนั้นต้องมีสัญลักษณ์แสดงถึงความเหมือนกันของผู้ส่งสาร และผู้รับสารเพื่อแลกเปลี่ยนความหมายให้กันและกันได้ทราบชัด ซึ่งมีใช้เพียงแต่คำนึงถึงภาษาในเรื่องการสื่อสารอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องเข้าใจในส่วนของความนึกคิดของผู้รับสารด้วย เพื่อให้สารที่สื่อไปนั้นบรรลุประสิทธิผล

๓. สารต้องเร้าความต้องการของผู้รับสารและแนะนำวิธีการที่ผู้รับสารจะได้รับการตอบสนองความต้องการ

^{๒๙} กิตติมา สุรสนธิ, **ความรู้ทางการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

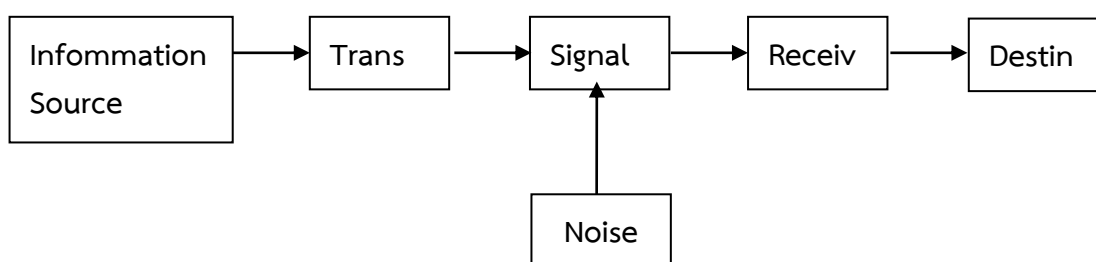
๔. สารต้องแนะนำวิธีที่ผู้รับสารจะตอบสนองความต้องการของตนตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ของกลุ่ม การสร้างสารที่จะมีประสิทธิผลจึงควรให้สอดคล้องกับครองวิถีชีวิตของกลุ่มด้วย

๓) ทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ (The Shannon and Weaver Model) การสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ

๑. ผู้พูด (Information Source)
๒. เครื่องส่ง (Transmitter)
๓. สัญญาณ (Signal)
๔. เครื่องรับ (Receiver)
๕. ผู้ฟัง (Destination)
๖. เสียงรบกวน (Noise Source)

แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ มีลักษณะดังนี้

Messages Signal Received

แผนภาพที่ ๒.๘ แบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์

จากองค์ประกอบแบบจำลองทฤษฎีการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ สามารถอธิบายพฤติกรรมของการสื่อสารของมนุษย์ได้ในลักษณะ ดังนี้คือ

ผู้พูด	คือ ผู้ส่งสาร
เครื่องส่ง	คือ ผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร
สัญญาณ	คือ สาร
เครื่องรับ	คือ ผู้ทำหน้าที่รับสาร
ผู้ฟัง	คือ ผู้รับสารที่เป็นหมายของผู้ส่งสาร
เสียงรบกวน	คือ สิ่งรบกวนที่สอดแทรกหรือแข่งขันกับการสื่อสารนั้นทำให้

การสื่อสารนั้นขาดความชัดเจนและด้อยประสิทธิภาพ^{๓๐}

๔) ประเภทของการสื่อสาร (Types of Communication) ของดีวีโต (DeVito) ได้แบ่งการสื่อสารออกเป็น ๕ ประเภท คือ

^{๓๐} กิตติมา สุรสนธิ, ความรู้ทางการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

๑. การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Communication) หมายถึงการสื่อสารหรือคุยกับตัวเองเช่น คุยกับกาย จิตกับจิต การประเมินตัวเอง การชักจูงตนเอง เหตุผลการตัดสินใจและไตร่ตรองข่าวสารที่จะส่งไปให้ผู้อื่น

๒. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) นั่นคือ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เรียนรู้ระหว่างกัน การส่งข่าวสารระหว่างกัน มีทั้งความสัมพันธ์ที่ดีและขัดแย้ง (บางครั้งต้องมีการไกล่เกลี่ย) เป็นการสื่อสารที่ใช้มากที่สุด

๓. การสื่อสารในกลุ่มเล็กหรือการสื่อสารภายในกลุ่ม (Small Group Communication) เป็นการติดต่อประสานงานกันกับผู้อื่น การแก้ปัญหา การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และแบ่งปันความรู้และประสบการณ์เช่น การพบปะสัมภาษณ์เพื่อการจ้างงาน การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการในช่วงพัก จนกระทั่งการพูดคุยอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ ซึ่งในองค์การนั้นจะเป็นการติดต่อประสานงานต่างๆ ระหว่างแผนกหรือฝ่ายต่างๆ ภายในองค์การ

๔. การสื่อสารในสาธารณะ (Public Communication) เป็นการสื่อสารที่เป็นลักษณะแนะนำชักจูงในการที่จะซื้อจะทำหรือแนวทางในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็นหรือคุณค่าต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะมีลักษณะคล้ายกับการพูดหาเสียง การพูดในที่ชุมชน เป็นต้น

๕. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารโดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์และหนังสือต่างๆ เป็นต้น^{๓๑}

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งได้เริ่มตั้งแต่องค์พระบรมศาสดาเป็นต้นมา และได้สืบทอดมาจนถึงพระสงฆ์ในปัจจุบัน โดยการเผยแผ่มีลักษณะที่เหมือนกับครั้งพุทธกาล ได้แก่ เพื่อนำความเลื่อมใสศรัทธา ให้เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชน ทำให้พวกเขาถึงซึ่งพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่ง ทั้งนี้เพื่อดับทุกข์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความหมายทั่วไปของการเผยแผ่

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายว่า การเผยแผ่หมายถึงการทำให้ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๓๒} และยังอาจหมายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งสมัยพุทธกาลนั้นได้ทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่ การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับโดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่าให้แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีชมผู้อื่น^{๓๓}

^{๓๑}Devito, 2000, อ้างใน นางสาวสุชม หวังเจริญเดช, “การสื่อสารด้วยการสัมภาษณ์ในงานทรัพยากรมนุษย์”, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๓๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: นานมี บุ๊คส์), หน้า ๔๕๙.

^{๓๓}สุชีพ ปุญญานุภาพ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓.

และยังอาจหมายถึง หลักโอวาทปาฏิโมกข์คือการไม่กล่าวร้ายผู้ใด มีความสำรวมในศีลเป็นต้น^{๓๔} และยังหมายถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ถือว่าเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา^{๓๕} และยังสอดคล้องกับ พระสงฆ์สาวกส่วนใหญ่เป็น ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควรเป็นผู้ควรแก่การค้ำชู ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นนักรบบุญอันยอดเยี่ยมของโลก^{๓๖} และยังอาจหมายถึงปณิธานในการเผยแผ่ และไม่เพียงแต่ท่านจะอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ท่านยังสามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมด้วย และนอกจากนี้ การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้งถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป” จากพระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดว่า บทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการคือ

- (๑) ทิฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาตินี้
- (๒) สัมปรายิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์ในชาติหน้า
- (๓) ปรมัตถะประโยชน์ ได้แก่ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๓๗}

ประโยชน์ ๓ ประการกล่าวคือ ผลตอบสนองได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรม ที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขที่สงบเย็นเป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทุกข์ทั้งปวง การที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือเกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับทุกข์อาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการและท่านยังให้ละเอียดไว้ ในหนังสือเรื่อง “วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า” สรุปได้ว่าพระสงฆ์นักเผยแผ่ต้องมีองค์ประกอบส่วนตัว ดังนี้

(๑) คุณสมบัติของผู้สอน พระพุทธเจ้าประกอบด้วยคุณสมบัติของผู้สอนทั้งบุคลิกภายนอกและบุคลิกภายใน ดังนี้

- ก. บุคลิกภาพภายนอก
- ข. คุณธรรม (บุคลิกภายใน)

(๒) หลักทั่วไปในการสอน

(๓) ลีลาการสอน พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาในการสอน สรุปได้ ดังนี้^{๓๘}

^{๓๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

^{๓๕}สถียร พันธรัชนี, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑.

^{๓๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๖.

^{๓๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็น กัลยาณมิตร ๗ ประการ ไว้ว่า

- (๑) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ
- (๒) เป็นที่เคารพ
- (๓) เป็นที่ยกย่อง
- (๔) เป็นนักพูด
- (๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
- (๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
- (๗) ไม่ชักนำในอวิชชา^{๓๙}

และนอกจากนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนายังมีรูปแบบในการสอนหรือวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้าที่น่าสังเกตหรือพบอยู่บ่อยๆ ซึ่งได้แก่รูปแบบต่อไปนี้

(๑) รูปแบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้ มาเฝ้าหรือทรงพบนั้นยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนายังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุดแม้ในหมู่ พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปัจจุโรหิตสูตรการสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้า กับ พราหมณ์ชานุสโสณิ ถึงเรื่องวิธี การอาบน้ำลอยบาป ครั้นจบการสนทนาแล้ว ชานุสโสณิพราหมณ์ ได้ ประกาศตนเป็นอุบาสกเข้าถึงพระรัตนตรัย

(๒) รูปแบบการบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ซึ่งมี ประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมากและส่วนมากมี พื้นฐานความรู้ ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใส ศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคน ประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธี บรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธี สอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์ บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์ แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมกัน แต่ละคนรู้สึกรู้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

(๓) รูปแบบแบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อ ธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นบ้างก็ มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่าย พระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตนบ้างก็ มาถามเพื่อลองภูมิบ้างก็ เตรียมมาถาม เพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ ได้รับความอับอายในการตอบพระพุทธรองค์ ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะ ของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม

(๔) รูปแบบการวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เป็นครั้งแรกพระสงฆ์ หรือประชาชนเล่าลือโพนทะนาติเตียนกันอยู่มีผู้นำความมาราบทูล

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเอ้นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

พระพุทธเจ้าพระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิดเมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็ทรงตำหนิชี้แจงผลเสียที่เกิดขึ้นแก่ ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น ต่อจากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ในการสอนแบบนี้พึงสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท โดยความเห็นชอบของสงฆ์ซึ่งบาลี ใช้คำว่า “สงฆ์สุญฺจตย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” หมายความว่าทรงบัญญัติ โดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่าถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมี ผลดีอย่างไรจนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า “ดี แล้ว” ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ^{๔๐}

และสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่ธรรมหรือกลยุทธ์การดำเนินการประกาศธรรมที่สำคัญของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่สำคัญ มี ๕ ข้อได้แก่

- (๑) การตกปลานอกบ้าน หมายถึง การทำงานเชิงรุก
- (๒) ประสานสิบทิศ หมายถึง การสร้างเครือข่าย
- (๓) ผูกมิตรทั่วหล้า หมายถึง การประสานสามัคคี
- (๔) บริหารปัญญา หมายถึง การพัฒนาศักยภาพเองอยู่เสมอ
- (๕) สาลิกาป้อนเหยื่อ หมายถึง การนำธรรมให้เข้าถึงจิตใจของชาวบ้าน^{๔๑}

วิธีการเผยแผ่ธรรมหรือกลยุทธ์การดำเนินการประกาศธรรมอันเป็นไปเพื่อการบูรณาการภาคสังคมให้เกิดการทำงานร่วมกันซึ่งมีจุดมุ่งหมายไปที่ความสงบ เรียบร้อย ความสามัคคีและเกิดปัญญาในการแก้ปัญหาตนเองและปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะนักเผยแผ่มีจุดแข็งจุดอ่อน ถ้าจะวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน จะมีอยู่สี่ประเด็นที่เอามาใช้วิเคราะห์เสมอ ก็คือสี่ ส. คำนี้ไปใช้ในระบบการศึกษาของชาติ คือการสอนโรงเรียนทั่วประเทศ ใช้ตรงนี้เป็นจุดวิเคราะห์ เรียกว่า ทฤษฎี ๔ ส^{๔๒} อันเป็นหลักการที่เรียกว่า สติภาวเทศนาธรรม หมายถึง การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) สันติสนา คือ ชี้แจงเรื่องที่ทรงสอนให้เห็นชัดเป็นการแยกแยะ อธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังได้เห็นกับตา

(๒) สมาทปนา คือ ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เป็นการสอนให้เห็นว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่าและเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝน จนยอมรับและนำไปปฏิบัติ

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเอ้นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๔๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมประกาศโนบาย**, บทบรรยายในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๑๕ กันยายน ๒๕๖๐].

^{๔๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ พุทธมณฑล นครปฐม วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article [๑๕ กันยายน ๒๕๖๐].

(๓) สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้อาจอหาญแกลัวกล้า เป็นการปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะมีกำลังใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้

(๔) สัมปหังสนา คือ ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงเป็นการการบำรุงจิตให้เข้มแข็ง เบิกบานเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและเบิกบานใจ^{๔๓}

และยังสอดคล้องกับการเผยแผ่ในเรื่องของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจ ให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มี หลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ ๕ หลักใหญ่ๆ ดังนี้

(๑) สัจจะ ได้แก่เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริงเสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน

(๒) ตถตา เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สี หรือใส่ไข่

(๓) กาละ เรื่องที่เสนอนั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

(๔) ปิยะ เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธี ที่ผู้รับสารชื่นชอบ

(๕) อัตถะ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม^{๔๔}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาอันเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์จะต้องกระทำโดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เช่น แนะนำ สั่งสอน อบรมประชาชน ให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้องและเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๒ หลักการและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รोजัหะหรือโอกาส การสอนของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบ คือ สันทัสสนาสมาทปนา สัมปหังสนา และ สมุตเตชนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงในสิ่งที่สอน ดุจชี้ให้เห็นด้วยตาตัวเอง ในแต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง จะมีคาถาสรรเสริญจากผู้ฟังธรรมในตอนท้ายว่า ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนงปริยาย

^{๔๓}ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

^{๔๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๘.

เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูปได้

๒) สมาทปนา ขวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำ บรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนเกิดยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ คนผู้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตคล้อยตามพระธรรมเทศนา เกิดอุตสาหะ อยากปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์ทรงแสดง เช่น คนผู้ได้ฟังทานกถา คือว่าจำเป็นเครื่องพรรณนาถึงการให้ทาน พรรณนาถึงอานิสงส์ของการให้ทานเองและการชักชวนผู้อื่นในการให้ทาน จะทำให้ได้ทั้ง โภคสมบัติและบริวารสมบัติ จึงพยายามชวนช่วยทำกรรมที่จะยังสมบัติทั้งสองนั้นให้สำเร็จได้

๓) สมุตเตชนา เราใจให้อาหาญแก่กลัวกลัว คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความ อุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งานไม่หวั่น ไม่กลัวเหนื่อยไม่กลัวยาก คำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น พระจักขุปาลเถระได้ตั้ง จิตอธิษฐาน ที่จะไม่จำวัดตลอดไตรมาสเพื่อปฏิบัติกรรมฐาน จนได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมกับการแตก สลายของประสาทตา แม้นัยน์ตาของท่านจะแตกไปแล้วท่านก็ได้ทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา

๔) สัมปหังสนา ปลอบขโมโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดย ชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ เช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุทัย พราหมณ์ พราหมณ์ก็เอาข้าวใส่บาตรถวายแต่พระองค์ได้ตรัสตอบพราหมณ์เป็นคาถาเล่นคำโดย ปฏิภาณ สอดแทรกไปด้วยความร่าเริงในธรรม เป็นทำนองเตือนพราหมณ์ไม่ให้ท้อถอย เพราะการ กระทำจะให้ผลได้โดยส่วนมากก็ต้องทำบ่อยๆ^{๔๕}

สรุปได้ว่า วิธีการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง ๔ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมในแต่ละครั้ง ต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าว มานี้ คือ สันตัสสนา สมาทปนา สัมปหังสนา และ สมุตเตชนา เป็นการชี้ให้ชัด ขวนให้ปฏิบัติ เราให้ กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่กลัวกลัว ร่าเริง

๒.๒.๓ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการ และหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ซึ่งผู้วิจัยจักได้อธิบายโดยสังเขปดังต่อไปนี้

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างเช่น อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิต ที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป ส่วนประกอบสำคัญของการสอนของพระพุทธเจ้า สามารถสรุปอยู่ใน สองหลักการ คือ อริยสัจ ๔ และ อริยมรรค ๘ หลักการแรกครอบคลุมด้านของหลักและตอบสนอง ออกมาเกี่ยวกับความเข้าใจ หลักการที่สองครอบคลุมด้านของแนวทางในทางปฏิบัติ^{๔๖}

^{๔๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๘/๒๘๖.

^{๔๖} Bhikkhu Bodhi, *The Noble Eightfold Path*, (Kandy: BPS., 1999), p.xii.

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกัน เป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพุพิกษา เช่น การสอนยสกุลบุตร พร้อมทั้งบิดา มารดา และภรรยาเก่าของพระยสะ สหายของพระยสะ พรหมณ์โปกขรสาต อุบาลีคหบดี สีหเสนา บดี สุปป พุทฺธะ^{๔๗}

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่ เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตาตรัสสอนนันทะถึงกษมาณาสุนีในรูปที่สวยงาม^{๔๘} เป็นต้น

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลย เช่น การสอนปุราณชฎิลถึงคุณและโทษของไฟ^{๔๙}

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ เช่น ทรงแสดงกาลามสูตรแก่ชาวกาลามะ หมู่บ้าน เกสปุติยนิคม แคว้นโกศล เรียกอีกอย่างว่า เกสปุติยสูตร หรือเกสปุตตสูตร เป็นหลักแห่งความเชื่อ ที่พระพุทฺธองค์ ทรงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษ หรือดีไม่ดีก่อนเชื่อ^{๕๐}

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลาย ใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่พระหัตถ์ ตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัส แสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ไว้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่ หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือพระนิพพานได้^{๕๑}

๒.๒.๔ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

พุทธวิธีในการสอนหรือวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่น่าสังเกตหรือพบอยู่บ่อย ๆ ซึ่งได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑) แบบสากัจฉาหรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะเมื่อผู้มาเฝ้า หรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจในหลักธรรม ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธา ในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวกพระองค์ก็ใช้วิธีไม่น้อย เช่น ในปฐมปิฎกโจโรหิสูตร วิธีการสอนแบบนี้ จะเห็นได้จากที่พระองค์ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัด ที่สามารถพูดตอบโต้กันได้ ในการสอน แบบสากัจฉา มีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป และเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชน ที่มีจำนวนจำกัด^{๕๒}

^{๔๗} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๕-๒๕๙.

^{๔๘} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๒๒/๒๑๐-๒๑๔.

^{๔๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๕.

^{๕๐} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๖๓.

^{๕๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑/๐๑/๖๑๓.

^{๕๒} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๙/๒๗๒-๒๗๔.

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ทรงใช้ในการแสดงธรรมหรือที่ประชุมใหญ่ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และส่วนมากมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ แต่ถ้าในหมู่คนนั้นจะมีผู้ที่จะตรัสรู้หรือรู้ธรรมเป็นพิเศษพระพุทธรองค์ที่ทรงส่งกระแสแห่งพระธรรมเทศนาที่เจาะจงบุคคลนั้น ลักษณะพิเศษของพุทธรวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้นแต่ละคนรู้สึกว่าพระพุทธรเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธรเจ้า^{๕๓}

๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้มีนิสัยถือลัทธิศาสนาอื่นบ้าง มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธรองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมในหลักการถามและตอบปัญหานั้น พระพุทธรเจ้าจะทรงให้หลักในการพิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและวิธีการที่จะตอบปัญหาไว้ ๔ ประการ ประกอบด้วย เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา วิภังชพยากรณ์ปัญหาและ ฐปณียปัญหา^{๕๔}

นอกจากนั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิความรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเวทตาสังยุต มีเวทดาไปกราบทูลถามพระพุทธรองค์ว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธรเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทับชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^{๕๕} และปัญหาที่ถามแล้วพระองค์เห็นว่าไม่จำเป็นต้องตอบ พระพุทธรเจ้าจะไม่สนใจที่จะตอบคำถามเหล่านั้น เพราะเป็นปัญหาให้เกิดการฟุ้งซ่าน^{๕๖}

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธรเจ้าพระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็จะทรงตำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤตินี้ไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ ข้อบังคับ

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมะอินทรีนการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๖.

^{๕๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๕๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

^{๕๖} Walpola Sri Rahula, *What the Buddha Taught*, 5th ed., (Bangkok: Haw Trai Foundation, 2009), pp. 12-13.,

พยายาม ฝึกหัดทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยายามกันเอง ใครเล่าจะคอยพยายามพวกเธอ ฝึกหัดทั้งหลาย ผู้จะพยายามเรา ก็จงพยายามฝึกหัดใช้เถิด”^{๖๑}

๕) การเล่นเกม เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นเกมและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการเล่นแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้า เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางครั้งผู้มาเฝ้าปรึกษาพระองค์ ด้วยคำพูดต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ยอมรับคำปรึกษาเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องดีงาม ดังกรณีของเวรัญชพราหมณ์^{๖๒}

๖) อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยอุบายที่ได้ผลดียิ่งยิ่ง ในการสั่งสอนแสดงธรรมก็เช่นกัน ทรงมักเริ่มต้นด้วยบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศ อีกทั้งผู้นำของลัทธิต่างๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาของพระองค์นั้นได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งและรวดเร็ว อีกทั้งเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์เป็นอย่างดี ด้วยตัวอย่างที่เช่น ภายหลังเมื่อครั้งตรัสรู้ พระองค์ทรงเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขามีสันฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้วง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ ครั้นเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี้จะป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๖๓}

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส วิธีสอนนี้เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ผู้สอนต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตึงตังทำ แต่ต้องต้นตัวอยู่เสมอ เมื่อถึงจังหวะและโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไป ดังตัวอย่างเช่น ในระยะเริ่มแรกประกาศพระพุทธศาสนา ณ วันมาฆปุณณมี หลังตรัสรู้ ๓ เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระองค์ก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เป็นการใช้จังหวะและโอกาสให้เกิดประโยชน์

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดตันทา มานะ ทิฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญสุด แต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้รู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ยอมรับให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม โอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังพระดำรัสว่า “เราฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ด้วยวิธีแบบสุภาพบ้าง วิธีแบบรุนแรงบ้าง”^{๖๔}

^{๖๑}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๖๒}วิ.ม. (ไทย) ๑/๒-๑๐/๒-๔.

^{๖๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๓๑/๑๘-๔๐.

^{๖๔}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

๙) ลงโทษและการให้รางวัล มีคำสรรเสริญพระพุทธรูปที่ยกมาแสดงข้างต้นว่า “ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกอบรมชุมชนได้ดีถึงเพียงนี้โดยไม่ต้องใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช้วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม การลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง หมายถึงการลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย ในทางวินัยถือว่า มีบทบาทบุญตีความประพฤติอยู่แล้ว และบทบาทบุญตีเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยความเห็นชอบแห่งสงฆ์ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เลืือขอคือว่ายากสอนยากจริง ๆ สอนไม่ได้จริง ๆ ก็จะกลายถูกเพื่อนพรหมจารีและเพื่อนภิกษุถือว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนและตักเตือน ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วยไม่ว่าทางธรรมหรือวินัย โดยวิธีนี้ซึ่งถือเป็นบทลงโทษที่รุนแรงที่สุด ส่วนการให้รางวัล ทรงใช้การชมเชยยกย่อง แต่ก็เป็นในรูปแบบการยอมรับคุณค่าความดีของผู้นั้น คือ กล่าวชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการทำความดี

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นบางครั้งคราวย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่ที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ตาม การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง การประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงประสบปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลาและทรงแก้ไขสำเร็จไปในรูปแบบต่างๆ กัน^{๖๕}

สรุปได้ว่าการเผยแผ่พุทธธรรมในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพของสิ่งแวดล้อมของชุมชนทางสังคม ทั้งด้านจารีต และประเพณีของสังคมในสมัยนั้น ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันออกไป เช่น ทรงใช้อุปายในการเลือกบุคคล พระพุทธองค์ได้จำกัดบุคคลในการเทศน์สอน ว่าเป็นชนชั้นวรรณะใดเพศใด อาชีพใด หรืออายุวัยใด ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทุกระดับ ไม่จำกัดขอบเขต หากเขามีความสามารถที่จะรับรู้ธรรมได้ พระพุทธองค์จะทรงแสดงธรรมแก่บุคคลเหล่านั้น

๒.๒.๖ คุณสมบัติของภิกษุผู้เผยแผ่

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติภายนอก และคุณสมบัติภายใน ดังนี้

๒.๒.๖.๑ คุณสมบัติภายนอก

คุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา การแสดงออกทางการเคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สังคมยอมรับ มีความเป็นเสน่ห์ มีท่าทีสง่าผ่าเผย งามสง่าเยือกเย็น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดศรัทธายิ่งขึ้น ดังคำสรรเสริญของพราหมณ์ใน พรหมายุสสูตรว่า , ชนทั้งหลายที่ท่านพระสมณโคดม ทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมาทานให้อาจหาญ ให้เราเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว เมื่อถูกไปจากที่นั่งแล้วยังเกลียวหลังกลับมามอง ด้วยไม่อยากจะละจากไป^{๖๖}

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมะอินทรีนธ์การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๑-๖๓.

^{๖๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๘-๔๗๙.

๒.๒.๖.๒ คุณสมบัติภายใน

คุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ลูกประเด้นทั้งภาคทฤษฎี (พระปริยัติสัทธรรม) และภาคปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ ความสุข ความเจริญต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาเป็นหลัก ด้วยคุณธรรมบุคคลผู้จะเผยแผ่หรือประกาศหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาได้นั้น พึงตั้งอยู่ในคุณสมบัติที่เกื้อกูลต่อชาวโลกหลายประการ ดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดี เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุดดังต่อไปนี้

๑) ปณิธาน ในการแสดงธรรมต่อผู้ฟัง นักเผยแผ่พึงตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อนแสดงว่า จักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิตหวังอนุเคราะห์มิใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรมไปกระทบต่อใครให้เสียหายหรือตำหนิตรงๆ ทำให้ผู้ฟังคนนั้นเกิดความไม่พอใจ^{๖๗}

๒) ปฏิสัมภิทา ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๖๘}

๓) พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง^{๖๙}

๔) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตาไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ซึ่งแจ้งผลดีของการเป็นคนมีศีลมีศรัทธาที่เรียบร้อยดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือ ความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่เนืองนิตย์ สุดท้ายก็ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์นั้น โดยวิธีการสลัดทั้งกาม ในเรื่องหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นถือว่า สำหรับนักเผยแผ่กับผู้ฟังนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ผู้มีความเมตตากรุณาเอื้ออาทรกันในด้านของการอบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำต่างๆ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ^{๗๐}ไว้ว่า

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ	๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นที่ยกย่อง	๔. เป็นนักพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ	๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
๗. ไม่ชักนำไปในอุทธานะ	

^{๖๗} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๖๘} อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๕๒-๒๕๓.

^{๖๙} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕.

^{๗๐} อภ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกัน โดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น นักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ

สรุปได้ว่า คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนต้องมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก และคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตาและคุณสมบัติภายใน เป็นคุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติ และเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม เพื่อจะได้สอนให้ถูกประเด็นทั้งภาคทฤษฎี ดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดี เพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใสและให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๒.๗ อุดมการณ์ของผู้เผยแผ่

อุดมการณ์ เป็นหลักที่สำคัญยิ่งของการทำงาน เพราะการทำงานนั้นจะมีปัญหาอุปสรรคนานัปการ การเผยแผ่อย่างมีอุดมการณ์ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่พระสาวกจะต้องปฏิบัติตาม ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ๒ ประเด็น ประกอบด้วยอุดมการณ์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์ และ อุดมการณ์ประจำตัวดังนี้

๒.๒.๗.๑ อุดมการณ์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์

โอวาทปาติโมกข์เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุ ในวันมาฆบูชา ณ วัดเวฬุวันมหาวิหาร โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

“ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต
ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ
การไม่ทำบาปทั้งปวง
การทำกุศลให้ถึงพร้อม
การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น
การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
ความสำรวมในปาติโมกข์
ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
การประกอบความเพียรในอธิจิต”^{๗๑}

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์ ๔ ประการ คือ

- (๑) มีขันติธรรม มีความอดทนต่อความลำบากความตรากตรำ สุขุมรอบคอบ
- (๒) ไม่นินทาใคร ถ้ามีความจำเป็นจะต้องพูด ก็พูดเพื่อหาทางแก้ไข
- (๓) ไม่เบียดเบียนใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร บำเพ็ญตนเป็นอรรถจารีบุคคล

^{๗๑}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๑-๕๒.

(๔) มีสมณสัญญา คือ ความสำนึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องยึดหลักการ ๓ ประการ คือ

(๑) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การละความชั่วทั้งปวง

(๒) การทำความดีให้เพียบพร้อม การทำความดีให้สมบูรณ์

(๓) การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ให้ผ่องแผ้วให้ผ่องใส

ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องประพฤติปฏิบัติตนดำรงมั่นอยู่ในวิธีการประกาศพระศาสนาของพุทธสาวก ๖ ประการ คือ

(๑) ไม่ตำหนิ ไม่ติเตียนใคร

(๒) ไม่เบียดเบียนใคร

(๓) สำรวมระวัง เคร่งครัดต่อพระวินัยพุทธบัญญัติแต่ไม่ใช่เคร่งเครียด

(๔) ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เป็นคนเห็นแก่กิน

(๕) ยินดีพอใจอยู่ ณ สถานที่สงบสงัด

(๖) มีความขยันหมั่นเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา

โอวาทปาติโมกข์นี้ ถือเป็นคุณสมบัติ เป้าหมาย หลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ที่ได้วางรากฐานไว้เพื่องานพระศาสนาอย่างแท้จริง วิธีการเผยแผ่โอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงใช้เป็นผลสำเร็จ โดยเฉพาะส่วนสุดท้าย คือ อนุปวาโท อนุปมาโต ไม่ว่าร้ายใคร ไม่กระทบกระทั่งใคร พระธรรมทูตจะต้องเป็นมิตรกับทุกฝ่าย จึงเป็นคนปากช้า แต่พูดไว พูดน้อย ทำให้มาก ดูให้มาก นิ่งให้มาก ปาฏิโมกข์ จ ส วโร สำรวมรักษาพระวินัยให้มากที่สุด มตตถณฺดา จ ภตฺตสฺมี รู้ประมาณในการรับ การบริโภคอาหาร ปนตยจสยนาสน อยู่ง่าย และสุดท้ายสำคัญที่สุด คือ อธิจิตเต จ อาโยโค เป็นการทำความเพียรทางจิต อยู่ด้วยอารมณ์กรรมฐานอย่างเอาจริงเอาจัง ฝึกความอดทนให้มาก เพราะนั่นเป็นหนทางให้บรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์อันสูงสุด เพื่อให้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป มีผู้เคารพ เลื่อมใส ศรัทธา ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น ต้องมีกระบวนการในดำเนินกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก การเผยแผ่พระพุทธศาสนากระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประทานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม คือ ให้มีเนื้อหาต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมเพราะไม่เห็นแก่อำสสินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๗๒}

๒.๒.๗.๒ อุดมการณ์ประจำตัว

อุดมการณ์ประจำตัว ต้องมีเป้าหมายในการบวชที่ชัดเจน มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งใจปฏิบัติธรรม ฝึกฝนตนเอง มุ่งพระนิพพาน และเผยแผ่ธรรมแก่บุคคลอื่น

^{๗๒} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

บำเพ็ญ ประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ตามโอวาทของพระบรมศาสดา การมีอุดมการณ์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากไม่มีอุดมการณ์อันมั่นคง เมื่อทำงานไปแล้วประสบปัญหาใดๆ ก็จะทำให้เกิดความท้อถอย เบื่อหน่าย มักจะทำงานไปไม่ได้ตลอด จนถึงกับลาสิกขา หรือมีเป้าหมายที่เบี่ยงเบนไป เช่น แทนที่จะมุ่งไปนิพพาน กลับมุ่งแสวงหาลาภสักการะ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เผยแผ่ต้องมีการพัฒนาตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส ดังนี้

๑) พัฒนาศีลาจารวัตรตรงตาม ด้วยการสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ในครั้งพุทธกาลนั้น ผู้ที่ทำงานเผยแผ่พระศาสนา ส่วนใหญ่เป็นผู้บรรลุนิพพานแล้ว เป็นพระอริยบุคคล หมดกิเลสแล้ว บำเพ็ญประโยชน์ตนได้สำเร็จสมบูรณ์แล้ว จึงสามารถทำงานเผยแผ่พระพุทธรศาสนาได้อย่างเต็มที่ ในยุคปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล ผู้ที่ทำงานเผยแผ่ศาสนา ยังไม่หมดกิเลส จำเป็นจะต้องฝึกฝนอบรมตนเองไปด้วยจึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่งยวด ต้องพยายามรักษาศีลและอาจารย์ของตนให้ดี เนื่องจากผู้ทำงานเผยแผ่พระพุทธรศาสนาจะต้องพบปะผู้คนจำนวนมาก เมื่อการเผยแผ่เริ่มได้ผลก็จะมีผู้เคารพศรัทธามาก มีลาภสักการะมาก จึงจำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ไม่ให้ผลประโยชน์ในเพศตรงข้ามที่ศรัทธาห้อมล้อมอยู่ ให้มี สมณสัญญาเตือนใจตนอยู่เสมอ ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่ให้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ติดยึดในลาภสมบัติ และไม่มีทิฏฐิมานะ ทะนงตนว่าเป็นพระอาจารย์ใหญ่ มีศิษย์มาก ทั้งต้องหมั่นเตือนตนอยู่เสมอว่ากิจหลักของสงฆ์คือ การปราบกิเลสในตัวเพื่อมุ่งพระนิพพานนั้น เรายังทำไม่สำเร็จ จึงต้องมีสติระมัดระวังตั้งใจฝึกตัวเองต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

๒) เพียรพยายามในการศึกษา ให้มีความรู้ความสามารถ ผู้เผยแผ่ศาสนาจะต้องมีความรู้ทั้งพระปริยัติธรรมและธรรมปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธรศาสนา จะต้องรู้หลักธรรมคำสอนในทางพุทธรศาสนาอย่างดี มีความรอบรู้ที่กว้างขวาง รู้จักโลก เข้าใจโลก สามารถแนะนำบุคคลอื่นให้นำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้

สรุปได้ว่า อุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา นั้นต้องเลื่อมใส ศรัทธา ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธรศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธรศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกโดยให้เกิดประโยชน์สุข

๒.๒.๘ การเผยแผ่พระพุทธรศาสนาในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนั้น มีเทคนิคและวิธีการในการเผยแผ่พุทธรธรรมหรือวิธีการอยู่ ๖ วิธีคือ

๑. โดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ
๒. โดยวิธีอุปมาเปรียบเทียบ
๓. โดยยกพุทธรศาสนสุภาษิตสุภาษิตปรัชญาคำคมโคลงบทประพันธ์ เป็นต้น
๔. โดยการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในสถานการณ์ต่างๆ
๕. โดยยกบุคคลตัวอย่างประกอบ

๖. โดยการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน^{๗๓}

นอกจากนั้น ยังพบปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยแบ่งได้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ปัญหาและอุปสรรคด้านพระสงฆ์ในฐานะผู้เผยแพร่ธรรมะเช่นการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะอย่างแท้จริงโดยเฉพาะในเขตชนบท

๒. ปัญหาและอุปสรรคด้านรูปแบบการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะปัจจุบันเน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายธรรมะภาคทฤษฎีเป็นหลักแต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมทำให้การเผยแพร่เข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง

๓. ปัญหาและอุปสรรคด้านวิธีการหรือกลวิธีการเผยแพร่ เช่น ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟังหรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแพร่ นอกจากนี้พระสงฆ์ไม่ได้มีการฝึกการผลิตและการใช้สื่อดิจิทัลมากรวมทั้งสื่อต่างๆ ส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นให้แต่สื่อบุคคลเป็นหลักทำให้การเผยแพร่ธรรมะทำได้ในขอบเขตจำกัด

๔. ปัญหาและอุปสรรคด้านประชาชนผู้รับฟังธรรมะ เช่น ประชาชนขาดความรู้พื้นฐานทางศีลธรรมการศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมะหรือศีลธรรมนอกจากนี้สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วความเจริญและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยสภาพแวดล้อมในสังคมเช่นนี้ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสนใจธรรมะโดยเฉพาะเยาวชนหรือกลุ่มวัยรุ่นไม่ค่อยให้ความสนใจนัก

๕. ปัญหาและอุปสรรคด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะ เช่น พระสงฆ์และสถาบันยังไม่มีการวิจัยประเมินผลในการเผยแพร่ธรรมะเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบันหรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมายและสถาบันสงฆ์ยังมีการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ธรรมะในปริมาณที่น้อยมากและขาดการประสานความร่วมมือจากหลายฝ่าย^{๗๔}

๑) รูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทย

พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบริษัทเดียวที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาย่อมต้องศึกษาให้เข้าใจถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาคือการนำธรรมะไปสู่ประชาชนเพื่อให้เขาเหล่านั้นปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติอันก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและแก่สังคมโดยทั่วไปพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้เรียกว่า “พระนักเทศน์, พระนักเผยแพร่, พระธรรมจาริก” ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า “ธมมกลโก” โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันนี้รูปแบบและวิธีการเทศนาก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวกและเป็นที่ยอมรับของประชาชนดังนั้นแล้วจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาควรเรียนรู้หลักการเทศน์ที่ถูกต้อง (The principle of sermon) ดังนี้

^{๗๓} พระวุฒิกุลกรณ วุฒิกุลกรณ (พรมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชาคณะ (ประยูร ธมมจิตโต)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๗๔} ปันนิตดา นพพานัน, “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

๑. ความหมายของการเทศน์

คำว่า “ การเทศน์ ” หมายถึงการยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดงเพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้และเข้าใจจะได้ละชั่วทำดีมีสวรรค์และนิพพานเป็นจุดหมายของชีวิตนั้น ความหมายของนักเทศน์หมายถึงผู้เชี่ยวชาญในการแสดงธรรมสามารถยกหลักธรรมขึ้นอธิบายได้อย่างแจ่มแจ้งเป็นที่ประทับใจของท่านผู้สดับรับฟังทำให้ผู้ฟังมีจิตเลื่อมใสในคำสอนและจดจำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนากายวาจาและใจให้บริสุทธิ์สะอาดปราศจากความชั่วร้าย

นักเทศน์หมายถึงพระผู้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงให้ผู้ฟังได้รู้และเข้าใจโดยผู้ฟังเหล่านั้นสามารถปฏิบัติให้บรรลุผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ^{๗๕}

๒. ประเภทของนักเทศน์

โดยปกติจะแบ่งพระนักเทศน์ออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑) นักเทศน์ปฏิภาณไม่อ่านคัมภีร์หรือนักเทศน์ปากเปล่าคือนักเทศน์แบบไม่อ่านหนังสือแต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประกอบไว้เพื่อเป็นการแสดงความสามารถ การเทศน์แบบนี้เป็นการแสดงถึงความสามารถของนักเทศน์ที่มีไหวพริบปฏิภาณความเฉลียวฉลาดในการแสดงธรรมะ นักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี

๒) นักเทศน์อ่านคัมภีร์หมายถึงการเทศน์ไปตามคัมภีร์ที่มีผู้แต่งไว้หรือที่ตนเองแต่งไว้แล้ว เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วไม่ว่าจะเป็นการเทศน์แบบใดก็ตามก็มีแนวการพรรณนาความเพียง ๒ ลักษณะ คือ

(๑) ปุคคลาธิษฐานเทศนาพรรณนาโดยยกบุคคลเป็นที่ตั้งเช่นยกเรื่องนิทานหรือยกเหตุการณ์มาเล่าประกอบ

(๒) ธรรมาธิษฐานเทศนาพรรณนาความโดยเน้นหลักธรรมเป็นที่ตั้งอธิบายให้เห็นอาการของธรรมะส่วนใหญ่จะใช้ภาษาที่เป็นนามธรรมไม่ยกนิทานไม่ยกเหตุการณ์ไม่ยกบุคคลมาเป็นตัวอย่างเทศนาจะไม่เป็นยาขมแต่จะเป็นที่นิยมชมชอบเพราะนิทานจะช่วยให้การขยายธรรมจะเป็นเทศนาที่เข้าใจง่ายฟังง่ายและง่ายต่อการจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติจัดเป็นเทศนาที่ยอดนิยมที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำมาแสดงมากที่สุด^{๗๖}

๓. วัตถุประสงค์ของการเทศน์

การเทศน์แต่ละครั้งผู้เทศน์ต้องตั้งเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายไว้จะให้ธรรมะอะไรแก่ผู้ฟังแต่เป้าหมายสูงสุดของเทศน์ขั้นสูงสุดคือวิมุตติหมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสจนถึงมรรค ผล นิพพาน แต่การเทศน์จนถึงวิมุตตินั้นเป็นเรื่องยากทั้งผู้เทศน์และผู้ฟังแต่ถึงอย่างไรแล้วผู้เทศน์ก็ต้องใช้ความสามารถในการเทศน์อย่างจริงจั่งรู้จิตใจของผู้ฟังว่าเขาต้องการฟังอย่างไรผู้ฟังก็ควรมีอุปนิสัยในการฟังเพื่อถึงวิมุตติเมื่อกระทำได้เช่นนี้แม้จะไม่ถึงวิมุตติตามพุทธประสงค์แต่ผู้เทศน์ก็ต้องนึกไว้ทุกครั้งที่เทศน์ว่าวิมุตติคือจุดหมายของการเทศน์เพราะวิมุตติมีใช้มีอย่างเดียวแต่มีถึง ๕ อย่างคือ

^{๗๕} เสนาะ ผดุงฉัตร, วาทศาสตร์ศิลปะเพื่อการพูด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

^{๗๖} พระมหาสหัส ธุตสาโร, ธรรมนิเทศ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕.

๑. วิกขัมภณนิโรธ (วิกขัมภณวิมุตติ) ดับหรือพ้นจากกิเลสด้วยการข่มไว้เช่นการดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฌานถึงปฐมฌานย่อมข่มนิรณันไว้ได้ตลอดเวลาที่อยู่在那ัน

๒. ตัทธกนิโรธ (ตัทธกวิมุตติ) ดับด้วยองค์นั้นๆ คือดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับหรือธรรมตรงกันข้ามเช่นดับสักกายทิฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกภูพานามออกได้เป็นการดับชั่วคราวกิเลสยังเกิดขึ้นได้อีก

๓. สมุจเฉทนิโรธ (สมุจเฉทวิมุตติ) คือดับด้วยตัดขาดคือดับกิเลสสิ้นเด็ดขาดด้วย โลกุตตรมรรคกิเลสย่อมไม่เกิดขึ้นอีก

๔. ปฏิปัสสัทธินิโรธ (ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ) คือดับด้วยสงบระงับหมายถึงอาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้วบรรลุลोकุตตรผลกิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้วไม่ต้องชวนชวายเป็นดับในขณะที่แห่งผลนั้นชื่อว่าปฏิปัสสัทธินิโรธ

๕. นิสสรณนิโรธ (นิสสรณวิมุตติ) ดับด้วยความปลอดโปร่งคือดับกิเลสสิ้นเชิงดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยืนตลอดไปภาวนานั้นชื่อว่านิสสรณนิโรธคืออมตธาตุได้แก่นิพพาน^{๗๗}

๔. จุดมุ่งหมายของการเทศน์

ในการเทศน์ทุกครั้งนักเทศน์ทุกคนจะต้องวางจุดหมายของการเทศน์ไว้ ๒ ชั้นคือ

๑. จุดหมายชั้นสูงสุดได้แก่วิมุตติคือเทศน์ให้ผู้ฟังเข้าถึงวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสจนบรรลุมรรคผลนิพพาน

๒. จุดหมายชั้นต่ำลงมาคือให้ผู้ฟังได้อานิสงส์การฟังธรรมอย่างน้อย ๕ ประการคือ

๒.๑ อสสุตฺตสุณาทิ คือได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๒.๒ สุตฺตปริโยทเปติ คือเข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว

๒.๓ กงฺขวิหนติ คือแก้สงสัยในเรื่องที่ฟังแล้ว

๒.๔ ทิฏฐิอุชฺชโรติ คือไม่เป็นโรคร้ายแรง

๒.๕ จิตฺตมสฺสปลีทติ คือเป็นผู้มีมิตร^{๗๘}

๕. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเทศน์

เรื่องที่นักเทศน์จะต้องรู้นั้นมีอยู่มากมายแต่สำหรับเรื่องที่มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ก่อนในเบื้องต้นมีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย ๕ เรื่องคือ

๑. เรื่องการเทศนา

๒. จรรยานักเทศน์

๓. การสังเกตบุคคล

๔. ประเมินผลเทศนา

๕. รู้คุณค่าสมาธิ

หลักการเทศนาสำหรับนักเทศน์

นักเทศน์ชั้นแนวหน้าท่านถือหลักว่า “ก่อนจะเทศน์ต้องเตรียมถ้าไม่เตรียมก็เสียเหลี่ยมนักเทศน์” การเตรียมตัวของการเป็นนักเทศน์ที่ดีนั้นจะต้องเตรียมสิ่งที่พื้นฐาน ดังนี้

^{๗๗} เสนาะ ผดุงฉัตร, วาทศาสตร์ศิลปะเพื่อการพูด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า๑๖.

^{๗๘} อด. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๒๑/๓๖๓.

๑. เตรียมตัวคือ เรียนรู้วิชาการต่างๆ ให้ถูกต้องตามขั้นตอนของจรรยาหรือ ศาสนพิธีที่เกี่ยวกับการเทศน์

๒. เตรียมใจคือ ควบคุมใจให้มีสมาธิมีใจปลอดโปร่งสร้างความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวกังวล พรรณนาว่าในใจไปเป็นตอนๆ

๓. เตรียมวิจัยผู้ฟังคือ รู้ลักษณะคนฟังและเลือกวิธีการเทศนาให้เหมาะสมกับคนฟัง เหมือนกับการป้อนข้าวว่าจะป้อนคำเล็กหรือคำโตต้องดูขนาดปากของผู้ที่จะทานเสียก่อน

๔. เตรียมหลักการเทศน์คือ ถ้าต้องการให้เทศนางามในเบื้องต้นในท่ามกลางและในที่สุดก็ ต้องอธิบายตามพุทธวิธี ๔ ส. คือ^{๗๙}

ส.๑ สันทัสสนา คือเทศน์ได้แจ่มแจ้ง

ส.๒ สมาทปนา คือเทศน์ได้ตั้งใจ

ส.๓ สมุตเตชนา คือเทศน์ปลุกให้กล้า

ส.๔ สัมปหังสนา คือเทศน์ให้รู้จริง

หลักการเทศน์แบบ ๔ ส. มีความหมาย ดังนี้

๑. สันทัสสนาคือ เทศน์ได้แจ่มแจ้งสอนได้แจ่มแจ้งดูจเห็นด้วยตาของตนเองเช่นการสอน ของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนได้แจ่มแจ้งชัดเจนเห็นภาพพจน์ปรากฏเป็นรูปธรรมจนได้รับคำชื่นชมนิยม ยกย่องว่าเทศนาของพระองค์แจ่มแจ้งเหลือเกิน

“เหมือนจับภาชนะที่คว่ำให้หงาย

เหมือนเปิดของที่ปิดอยู่

เหมือนการจุดประทีปในที่มืด

เหมือนการชี้ทางแก่ผู้หลงทาง”

๒. สมาทปนาคือ เทศน์ได้ตั้งใจสอนให้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนายึดมั่นในหลัก ศีลธรรมและค่านิยมที่ดีงามและเชื่อมั่นในหลักกรรม

๓. สมุตเตชนาคือ เทศน์ปลุกให้กล้าสอนให้มีความพยายามในการปฏิบัติตามหลักธรรม และศาสนพิธีโดยเฉพาะมีการนำการบริหารจิตและการเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔. สัมปหังสนาคือ เทศน์ให้รู้จริงสอนสนุกด้วยลีลาพระราชาร่าเริงทำให้ผู้ฟังรักที่จะเรียนรู้ เรื่องพระพุทธศาสนาต่อไปซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดชีวิตไม่คิดล้มเลิก การเรียนรู้พระพุทธศาสนา

วิธีการเทศนา

จุดสำคัญของการเทศน์อยู่ที่การนำเสนอจะนำเสนออย่างไรจึงจะเร้าใจผู้ฟังเป็นเรื่องสำคัญ ที่นักเทศน์ควรเรียนรู้ซึ่งมีการแนะนำไว้ว่า

“ขึ้นต้นให้ตื่นเต้น

ตอนกลางให้กลมกลืน

สรุปจบให้จับใจ”^{๘๐}

^{๗๙} พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโญ), **ความรู้พื้นฐานการเทศน์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๒.

จะใช้วิธีไหนนักเทศน์เลือกใช้ได้ตามถนัดแต่ต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลและในการเทศน์นั้นท่านได้วางโครงไว้ ๓ ตอน คือ

๑. อุเทศคือส่วนของหัวข้อเทศนาซึ่งประกอบด้วยการเริ่มเรื่องการปลุกใจให้คนสนใจฟังธรรมและการนำใจความเทศนาเข้าหาบทเทศต่อไปซึ่งมีลำดับความดังนี้

- นะโม ๕ ชั้น
- อุเทศคาถา
- อารัมภบท
- เชื่อมความทั้งหมดเข้าสู่บทเทศ

๒. นิเทศคือตอนจำแนกแจกความอธิบายขยายความให้ไพเราะเหมาะเจาะหมดจดได้รสได้สาระได้ธรรมะแจ่มแจ้งมีองค์ประกอบในการนิเทศ ดังนี้

- รู้นัยภาษิต
- คิดตีความหมาย
- กระจายประเด็น
- มีลูกเล่นลูกฮา
- สาธกเหตุการณ์
- มินิทานสาธิต
- ใส่ภาษิตคำสอน
- แทรกภาพยกตอนที่กินใจ

๓. ปฏิภาณเทศคือ ตอนสรุปใจความได้แก่การเก็บเนื้อความที่อธิบายบรรยายมาฝากไว้ให้คิดก่อนจะจบมีลำดับความดังนี้

- สรุปใจความ
- ตามด้วยบทให้พร
- บทตอนเฝ้าวัง

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในปัจจุบันนั้น มีรูปแบบและวิธีการที่คล้ายคลึงกัน เน้นการเทศน์หรือสนทนาธรรมเป็นหลัก และประยุกต์เอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ในการเทศน์ให้ประชาชนได้สนใจมากยิ่งขึ้นและเข้าใจเนื้อหาสาระในการเทศน์นั้นให้มากยิ่งขึ้นด้วยจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประเมินได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีความหมายที่เกี่ยวข้อง

^{๔๐} พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโญ), **ความรู้พื้นฐานการเทศน์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์

๒.๓.๑ ความหมายของพระสงฆ์

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์พบว่า มีนักวิชาการได้ให้ความหมายเอาไว้ดังนี้

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. อริยสงฆ์หมายถึงสาวกของพระพุทธเจ้าผู้ทรงบรรลุมรรคผลตั้งแต่ระดับต้นจนถึงขั้นสูงสุดแบ่งออกได้ ๔ ระดับได้แก่

๑.๑ พระโสดาบันหมายถึงผู้ละกิเลส ๓ อย่างคือ ๑. สักกายทิฏฐิ (ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน) ๒. วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ๓. สีลัพตปรามาส (การยึดถือศีลและกิจวัตรอย่างมกมายหรือไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริง) พร้อมทั้งมีศีลสมาธิและปัญญาพอประมาณ

๑.๒ พระสกทาคามีหมายถึงผู้ละกิเลส ๓ อย่างข้างต้นได้พร้อมทั้งมีศีลสมาธิและปัญญาพอประมาณและยังทราคะโทสะโมหะให้เบาบางลงได้ด้วย

๑.๓ พระอนาคามีหมายถึงผู้ละกิเลสเพิ่มขึ้นอีก ๒ อย่างคือ ๑. กามราคะ (ความกำหนัดยินดีในกามารมณ์) และ ๒. ปฏิฆะ (ความกระทบกระทั่งแห่งจิตความโกรธ) พร้อมทั้งมีศีลสมาธิและปัญญาพอประมาณ

๑.๔ พระอรหันต์หมายถึงผู้ละกิเลสที่ละเอียดได้อีก ๕ อย่างคือ ๑. รูปราคะ (ความติดใจในรูปธรรม) ๒. อรูปราคะ (ความไม่ติดใจในรูปธรรม) ๓. มานะ (ความถือตัวหรือสำคัญตนว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้) ๔. อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) ๕. อวิชชา (ความไม่รู้จริง) พร้อมทั้งมีศีลสมาธิและปัญญาบริบูรณ์

๒. สมมติสงฆ์หมายถึงกุลบุตรผู้บวชเข้ามาเป็นภิกษุยังเป็นปุถุชนอยู่เช่นสามัญชนทั่วไปแต่อบรมบ่มนิสัยพัฒนาฝึกตนเองปฏิบัติเพื่อความสะอาดสว่างสงบแห่งจิตใจสมมติสงฆ์นี้จะต้องมีภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปในการประกอบสังฆกรรมในแต่ละประเภท^๑

โดยสรุปพระสงฆ์หมายถึงสาวกที่ถือเพศบรรพชิตของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัยเป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนได้ศึกษา มาอย่างดีแล้วไปสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามและเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ให้ดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ทั้งนี้ต้องได้รับการบรรพชาและอุปสมบทตามพุทธบัญญัติด้วยดังนั้นพระสงฆ์จึงมี ๒ ประเภทอันได้แก่สมมติสงฆ์และอริยสงฆ์

๒.๓.๒ บทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ในระยะแรกๆ มีหน้าที่หลักจะต้องทำคือการศึกษาในเรื่องศีลสมาธิปัญญาเพื่อบรรลุมรรคผลในทางพระพุทธศาสนาการบรรลุมรรคผลของท่านเหล่านั้นในตอนแรกเกิดจากการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าเมื่อพระอรหันต์สาวกเกิดขึ้นชุดแรก ๖๐ รูป งานอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์คือ “สั่งสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วย” ก็เกิดขึ้นโดยพระผู้มี

^๑มานพ นักการเรือน, “พระพุทธศาสนากับโลกยุคปัจจุบัน” รวมเรื่องและบทความ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒ - ๓.

พระภาคเจ้าได้รับสั่งให้ท่านเหล่านั้นมาประชุมกัน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แล้วรับสั่งแก่ท่านเหล่านั้นว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลายบัดนี้เราและเธอทั้งหลายพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ท้าวดาและมนุษย์ทั้งหลายจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์อันสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะสัตว์ที่มีรูปในจักขุ น้อยมีอยู่หากไม่ได้ฟังธรรมจักเสื่อมจากธรรมผู้ที่อาจจรรู้ทั่วถึงธรรมจักมีดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๘๒}

นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมางานเผยแผ่ศาสนาได้กระจายไปสู่กลุ่มบุคคลทั้งจำนวนคนที่ ทำงานและคนที่หันมานับถือพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่เรียกว่าบริษัท ๔ อันประกอบด้วยภิกษุภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกาในช่วงตอนต้นสมัยพุทธกาลจากทรงเริ่มปฐมเทศนาไม่ถึง ปีเฉพาะพระพุทธองค์เพียงองค์เดียวทรงแสดงธรรมให้คนสำเร็จจริยผล เป็นพระอริยบุคคล เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการอาศัยคฤหัสถ์ซึ่งมีส่วนกำหนดหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ เมื่อก้าวถึงในแง่คุณธรรมพระสงฆ์ย่อมมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดพ้นจากความทุกข์ด้วย อาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตนพุทธพจน์ที่ตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์มีอยู่มาก เช่นในพหูการสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึ่งพากันระหว่างบรรพชิตและคฤหัสถ์ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลายพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวรบิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารแม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ สิ้นเชิงแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเกิดดูกรภิกษุทั้งหลายคฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัย ซึ่งกันและกันด้วยอำนาจามิสทานและธรรมทานอยู่ประพติพรหมจรรย์นี้เพื่อต้องการสลัดโอฆะเพื่อ จะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบด้วยประการอย่างนี้”^{๘๓}

และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า บทบาทของพระสงฆ์ไว้ ๓ ประการคือ

๑. การพัฒนาคุณภาพพลเมืองด้านคุณธรรมและจริยธรรม

๒. การส่งเสริมประชาชนเช่นการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตาม ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตงานประเพณีส่วนร่วมและงานเทศกาลต่างๆ

๓. การช่วยเหลือทางราชการโดยเฉพาะการรักษาความปลอดภัยของชาติและกิจการทาง สังคมกับจิตวิทยาเป็นต้น^{๘๔} และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพ ประชากรไว้ ๓ ประการคือ

^{๘๒}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐

^{๘๓}ช.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖

^{๘๔}คณิศร นิตย จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๒.

๑. การสร้างคนให้ได้รับการศึกษาในสมัยก่อนการศึกษาของไทยยังขึ้นอยู่กับวัดและวัง เป็นสถาบันการศึกษาของเจ้านายและขุนนางชั้นสูง ส่วนวัดเป็นสถาบันการศึกษาของสามัญชนถึงแม้ปัจจุบันรัฐจะแยกการศึกษาออกจากสถาบันสงฆ์แต่สถาบันสงฆ์ก็ยังมียุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างคนให้ได้รับการศึกษาอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ยากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษาได้รับผลประโยชน์อย่างมากจากการเอื้ออำนวยหรือการบริการของสถาบันสงฆ์

๒. การสร้างคนให้มีคุณธรรมการอบรมสั่งสอนคนให้มีคุณธรรมเป็นหน้าที่หลักของสถาบันสงฆ์ที่เดียวเป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษาที่สังคมไทยมีความสงบสุขพอสมควรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพราะบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมสั่งสอนให้ประชาชนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรมและให้บุคคลละเว้นจากความชั่วและอบายมุขต่างๆ

๓. เสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นเช่นเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน พัฒนาสิ่งแวดล้อมพัฒนาอาชีพสร้างถนนหนทางบ่อน้ำสาธารณะสุขและโรงเรียนเป็นต้นรวมทั้งระดมกำลังชาวบ้านให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันช่วยเหลือเด็กกำพร้าคนยากไร้และช่วยให้ผู้ติดยาเสพติดพ้นจากการเป็นทาสยาเสพติดเป็นต้น^{๘๕}

และยังอาจหมายถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่าสำหรับหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ก็คือการศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรมส่วนหน้าที่ ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการกล่าวคือนอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้วพระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันดีงามยิ่งไปกว่านี้พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีความรู้สูงกว่าชาวบ้านเป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครูเด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์วัดหรือสามเณรเพื่อเรียนการอ่านการเขียนและเรียนวิชาเลขอย่างง่ายๆ รวมทั้งรับการอบรมทางศีลธรรมและหลักธรรมของศาสนาทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม^{๘๖} และยังอาจหมายถึง บทบาทของพระสงฆ์และวัดไว้ดังนี้

๑. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้วัตถุประสงค์ของการบวชก็คือเพื่อการเรียนรู้ดังนั้นสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ซึ่งควรจะเป็น ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ

๑.๑ การเรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ

๑.๒ การเรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน

๑.๓ การเรียนรู้การสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คนให้จับใจผู้คนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือที่เรียกว่าอนุศาสน์ปฎิหาริย์รวมทั้งความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

^{๘๕} จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, แนวคิดเชิงพุทธเกี่ยวกับการพัฒนาประชากร: สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกรมการศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓๗.

^{๘๖} ทินพันธ์ นาคะตะ, พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๒๙), หน้า ๕ – ๗.

๒. การศึกษาของสงฆ์เป็นเรื่องที่ควรคำนึงถึงกำหนดอยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาแห่งชาติมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยทางโลกควรจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตร สำหรับการศึกษาของสงฆ์

๓. การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนความสำคัญของวัดคือการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนดังนั้นถ้าวัดเข้มแข็งก็ทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็ง ด้วยทั้งนี้เนื่องจากการมีศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกในชุมชน ถ้าวัดลอยตัวออกจากโครงสร้างของ สังคมในชุมชนจะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอและส่งผลให้สถาบันอื่นๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนา อ่อนแอไปด้วย

๔. วัดกับการจัดการศึกษาการศึกษาในระบบจากโรงเรียนประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๓๐,๐๐๐ โรงเรียนยังไม่สามารถผลิตคนให้มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรมในส่วนที่ยังขาด นี้หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม อย่างแท้จริง

๕. พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีเนื่องจากในโลกปัจจุบัน มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่างๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่าความรุนแรง นั้นหมายถึงอะไรขอบเขตแค่ไหนมีกี่ประเภท มีสาเหตุจากอะไรบ้างมีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไรวิธีใดใช้ ได้ผลจะพัฒนาวิธีการป้องกันและการป้องกันให้ดีขึ้นอย่างไร

๖. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลก ที่มีการระดมศาสตร์ทางด้านต่างๆ มาเชื่อมโยงพระสงฆ์จึงต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจปัญหา สิ่งแวดล้อมและวิธีการแก้ไขให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้องและวัดควรเป็นต้นแบบ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

๗. การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรอันทรงค่าของประชาชนในสังคมดังนั้นการบริหาร จัดการวัดที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสคณะสงฆ์ รัฐบาล และผู้ที่เกี่ยวข้อง จะต้องให้ความร่วมมือในการจรรโลงพระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป^{๘๗}

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่าตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ออกเป็น ๒ ส่วนคือ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสังคมสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเองจะเห็นได้ชัดเจนจาก บทบัญญัติต่างๆ ในวินัยของสงฆ์มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัดการกำหนด เขตพัทธสีมา อุโบสถการปวารณา การกรานกฐินพุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์ เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม มีการอุปสมบท การระงับอธิการณ์ตลอดถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเคารพกันตามอาวุโส เป็นต้น

๒. ความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวมระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์คือว่าพระสงฆ์ ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตไว้กับคฤหัสถ์เริ่มแต่อาหารซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยบิณฑบาตถืออาหาร

^{๘๗} ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๗๑ - ๘๒.

ที่คฤหัสถ์ถวายตลอดจนปัจจัย ๔ อย่างอื่นๆ และความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยคฤหัสถ์เป็นประจำ เป็นข้อบังคับอยู่ในตัวให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของคฤหัสถ์^{๘๘}

นอกจากนั้นยังได้กล่าวอีกว่าการที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรนั้น คงอยู่ที่หลักการอันมีอยู่ใน คำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วคือในฝ่ายตนเองก็มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติคือศึกษาเพื่อให้ปฏิบัติได้ ถูกต้องและพร้อมทั้งสามารถแนะนำแก่ผู้อื่นได้ด้วยในฝ่ายความสัมพันธ์กับสังคมคฤหัสถ์ ก็มีหน้าที่ให้การศึกษากาพย์และการสงเคราะห์พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ ทางสมณเพศ ของตนรักษาเกียรติและความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย^{๘๙}

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์เกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่าเดิมนั้นการศึกษา ของไทยมีพระสงฆ์เป็นผู้จัดการศึกษา และอาศัยวัดเป็นสถานศึกษาต่อมาได้เปลี่ยนเป็นแนวคิด การศึกษาแบบตะวันตกแบ่งออกเป็นพุทธิศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษาในส่วนของจริยศึกษา นั้นราชการไม่ได้เน้นในการนำมาสอนนักเรียนแต่จะเน้น พุทธิศึกษาพลศึกษาและหัตถศึกษาจนกระทั่ง ถึงปัจจุบันในส่วนของจริยศึกษาที่ว่านั้น หลักสูตรก็เป็นไปเพื่อการท่องจำไม่ได้ฝึกให้ผู้ศึกษานำไป ปฏิบัติเพื่อขัดเกลาความประพฤติและจิตใจของตน^{๙๐}

และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันโดยหลักใหญ่ๆ มีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ (Spiritual guide) บทบาทนี้จะเห็นจากองค์กรสงฆ์ ต่อไปนี้

๑.๑ การเกิดขึ้นของคณะธรรมทาสไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยการนำของท่านพุทธทาสภิกขุก่อให้เกิดวัดป่าเพื่อปัญญาชนลักษณะสวนโมกขพลารามมีการผลิต หนังสือธรรมที่มีลีลาการประพันธ์แบบทันสมัยชักชวนคนยุคปัจจุบันให้เห็นคุณค่าของพระศาสนา นำพาคนไทยใฝ่การประพาสมากขึ้น

๑.๒ การเกิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย จนถึงสมัยพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สาย ภาวนาพุทธโธ มีการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมในสายวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี ของพระอาจารย์ชา สุภทฺโท ชี้ให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เห็นคุณค่าของ ความ สงบทางด้านจิตใจและเห็นว่าการมีชีวิตแบบสมัยพระพุทธรเจ้าอยู่กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดี

๑.๓ การเกิดขึ้นของสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบยุบหนอ - พองหนอซึ่งมีวัด มหาธาตุฯ เป็นศูนย์กลางเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ อันมีต้นแบบมาจากท่านมหาสีสะยาตอ วัดศาสนยิสสา ประเทศพม่า ทำให้ระบบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเจริญรุ่งเรืองและมีผู้ได้ประโยชน์จากการ ปฏิบัติธรรมสายนี้เป็นอย่างมาก

^{๘๘} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), การพัฒนาคน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๙๔ - ๑๙๕.

^{๘๙} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๔ - ๒๗๕.

^{๙๐} พุทธทาสภิกขุ, พุทธศาสนากับความสำเร็จของสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๑๗), หน้า ๕๖.

๑.๔ การเกิดขึ้นของการปฏิบัติธรรมแบบสัมาอรหังของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดกัลยาณมิตรมากมายทั้งในวงการ พระสงฆ์และประชาชน

๒. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนสถาบันสงฆ์ที่ทำหน้าที่มาตลอด คือสำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีตลอดทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย ทำให้เรามีแหล่งเพาะภูมิปัญญาแบบพุทธของประชาชนระบบการศึกษาสายเดิม และมหาวิทยาลัยสงฆ์ก่อให้เกิดนักเขียนเช่นสุชีพ ปุญญานุภาพ แสงจันทร์งาม พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) จานงค์ ทองประเสริฐ และวศิน อินทสระให้แก่แวดวงวิชาการ

๓. ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบทพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางพัฒนาชนบท มีทั่วทุกภาคของประเทศซึ่งแยกเป็น ๒ ประเภทคือ

๓.๑ การตั้งมูลนิธิการศึกษาและพัฒนาชนบทพระเถระที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าอุทิศตนเองเพื่อการศึกษาของชาวบ้านในชนบทมาโดยตลอด คือพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุดฺทวิโร) วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษาที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ และมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบทโดยมีอุดมการณ์ “มุ่งส่งเสริมกลิกรสั่งสอนวิทยาธำรงพระศาสนาและพัฒนาท้องถิ่น”

๓.๒ การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่าย (Network) ของงานพัฒนาชุมชนชนบทมีหลายกลุ่ม เช่นกลุ่มพระสงฆ์พัฒนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัด นครราชสีมา มีพระสงฆ์ที่อยู่ในกลุ่มนี้ประมาณ ๒๐ – ๓๐ รูป เป็นต้น^{๙๑}

นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมการศึกษา อยู่ ๒ ประการด้วยกัน คือ

๑. หน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอนคือการให้การศึกษาแก่ประชาชนเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงาม ชีวิตที่ประเสริฐตามหลักการทางพุทธศาสนาเรียกว่าหน้าที่ของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครูซึ่งทำหน้าที่ฝึกเทวดา และมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้กลายเป็นคนดีและกลายเป็นคนประเสริฐในระดับสูงสุดดังนั้น การศึกษาจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นหน้าที่ถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน

๒. หน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องก็จะประพฤติอยู่ในศีลธรรมรู้จักอบรมจิตฝึกอบรมปัญญาให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขประพฤติดีประพฤติชอบ^{๙๒}

^{๙๑} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสน์ปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๓ – ๑๖๘.

^{๙๒} พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, พุทธศาสนากับการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิชาการพุทธศาสนาและสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑๖.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ไว้คือมาตรา ๑๕ ตรี ในส่วนที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในข้อที่ ๓ ว่ามีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^{๔๙๓} และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า บทบาทพระสงฆ์ดังนี้

บทบาทในการให้ความรู้และพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชน

พระสงฆ์ในชนบทมีพื้นฐานความศรัทธาเคารพของชาวบ้านเป็นแกนนำในการเข้าไปมี บทบาทการพัฒนาซึ่งเมื่อพระสงฆ์นำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจหรือวัตถุในกิจกรรมใด กิจกรรมนั้นมักจะ ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จในการ ดำเนินงานโดยง่าย และเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นี้ ยังจำกัดอยู่ใน แวดวงเฉพาะสงฆ์ในพื้นที่ซึ่งไม่กว้างขวางนัก และยังมีกิจกรรมในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ ประสานกันอย่างเป็นขบวนการหรือองค์การแนวทางการดำเนินการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ จึงไม่ เด่นชัดมากนัก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเราจะมองบทบาทพัฒนาของพระสงฆ์ในพื้นฐานโครงสร้างสังคม แบบใดถ้าเป็นสังคมเมืองพระสงฆ์ ควรจะมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญเพราะในสังคมเมืองนั้นมี เหตุปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงที่โน้มน้าวในการชักนำประชาชนไปสู่ความเสื่อมในทางศีลธรรมจรรยา ได้มากกว่าที่พยายามพัฒนาจิตใจในสังคมเมือง จะเกิดประโยชน์ ต่อสังคมในด้านการยกระดับ ศีลธรรมจรรยาการลดปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมอื่นๆ ส่วนในชนบทนั้นปัญหาที่ชุมชน ประสบคือปัญหาชีวิตความเป็นอยู่หรือปัญหาคุณภาพชีวิต การพัฒนาจิตใจอย่างเดียวจะไม่เกิด ประโยชน์อย่างไรในชุมชนหากแต่พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาความรู้สร้างความเข้าใจในชุมชนพัฒนา คุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นโดยต้องพัฒนาควบคู่ทางด้านวัตถุและจิตใจแต่จะเน้นด้านใดมากกว่ากันควร พิจารณาให้เหมาะสมตามสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละชุมชนนั้นๆ

บทบาทในการส่งเสริมการศึกษา

ในสมัยที่การศึกษายังไม่แพร่หลายการศึกษามีอยู่แต่ในวังกับวัดเท่านั้นแต่วัดกับพระสงฆ์ เป็นฝ่ายที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าจึงสามารถให้การศึกษาได้มากกว่าทั้งด้านความรู้เช่น การอ่านเขียนการดำเนินชีวิตการครองเรือนเป็นต้น และด้านวิชาชีพ เช่นวิชาช่างต่างๆ และวิชาการต่อสู้มีวิชาดาบเป็นต้น ถึงสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาตามแบบชาติตะวันตก วัดและ พระสงฆ์ก็เป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก เพราะมีความพร้อมทางด้านทรัพยากรที่ตกทอดมา พระสงฆ์จึงยังเป็นผู้ให้การศึกษาแก่สังคม ตั้งแต่ชาวบ้านทั่วไปจนถึงเจ้านาย และพระมหากษัตริย์

บทบาทในการช่วยพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น

พระสงฆ์เป็นสมาชิกของสังคมและอยู่ได้ด้วย การสนับสนุนจากชาวบ้านหากชาวบ้าน ลำบากพระเองก็ลำบากเช่นกัน เพราะฉะนั้นการที่พระสงฆ์ดำเนินบทบาทในการพัฒนาชุมชนจึงเป็น บทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ในการช่วยชาวบ้านเป็นการนำชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้พระสงฆ์

^{๔๙๓} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

เองก็ผูกพันกับชุมชนจึงไม่สามารถเพิกเฉยกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ดำเนินการไปตามวิจรรย์ญาณที่สามารถทำได้ตามพระธรรมวินัยและความต้องการของชุมชน

บทบาททางการเผยแผ่ธรรม

จากการที่พระสงฆ์เป็นผู้งาม ด้วยศีลาจารวัตรทำให้เป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไปในการดำเนินชีวิตด้วยการยอมรับเช่นนั้น บทบาทในการเผยแผ่ธรรมจึงเป็นไปได้โดยง่ายบางครั้งก็ผ่านทางระบบการศึกษาที่ให้แก่วิทยาลัยในวัดโดยตรง บางครั้งก็ผ่านทางประเพณีและกิจกรรมทางศาสนาที่ประชาชนเข้าร่วมอย่างเป็นทางการ จนถึงผ่านทางพุทธานุภาพ และสนทนาเช่นในโอกาสทำบุญตักบาตรตอนเช้าเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป บทบาทด้านนี้ก็ยังคงมีอยู่แต่อาจเปลี่ยนไปหรือเพิ่มขึ้นตามวิธีการเช่นการใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัย เป็นต้น

บทบาทการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน

การส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังผู้ทรงศีล หรือพระอยู่แล้วเพราะพุทธศาสนิกชนชาวไทยนับถือพระสงฆ์เป็นอย่างสูง ชาวบ้านมองพระสงฆ์เป็นบุคคลตัวอย่าง ชาวบ้านจึงเต็มใจที่จะกราบไหว้พระหากมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้าน พระสงฆ์ก็เป็นผู้ประสานความเข้าใจให้กับชุมชนได้

บทบาทที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ

ในชุมชนหรือหมู่บ้านพระสงฆ์ก็ทำหน้าที่ช่วยแนะนำสั่งสอนและสนับสนุนงานของชาวบ้านโครงการพัฒนาต่างๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปได้นั้นส่วนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้าน โดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ^{๙๔}

และยังสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พระสงฆ์โดยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชนพระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอน ศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางวัตถุและการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วย รวมถึงการเป็นผู้นำของชุมชนพระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไป ว่ามีคุณูปการกลมกล่อมแก่ผู้คนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคมเช่นท่านพุทธทาสและพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) เป็นต้น^{๙๕}

^{๙๔} พินิจ ลาภธนานันท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๘ – ๓๙.

^{๙๕} ภัทรพร สิริกาญจน์, หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียนสุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

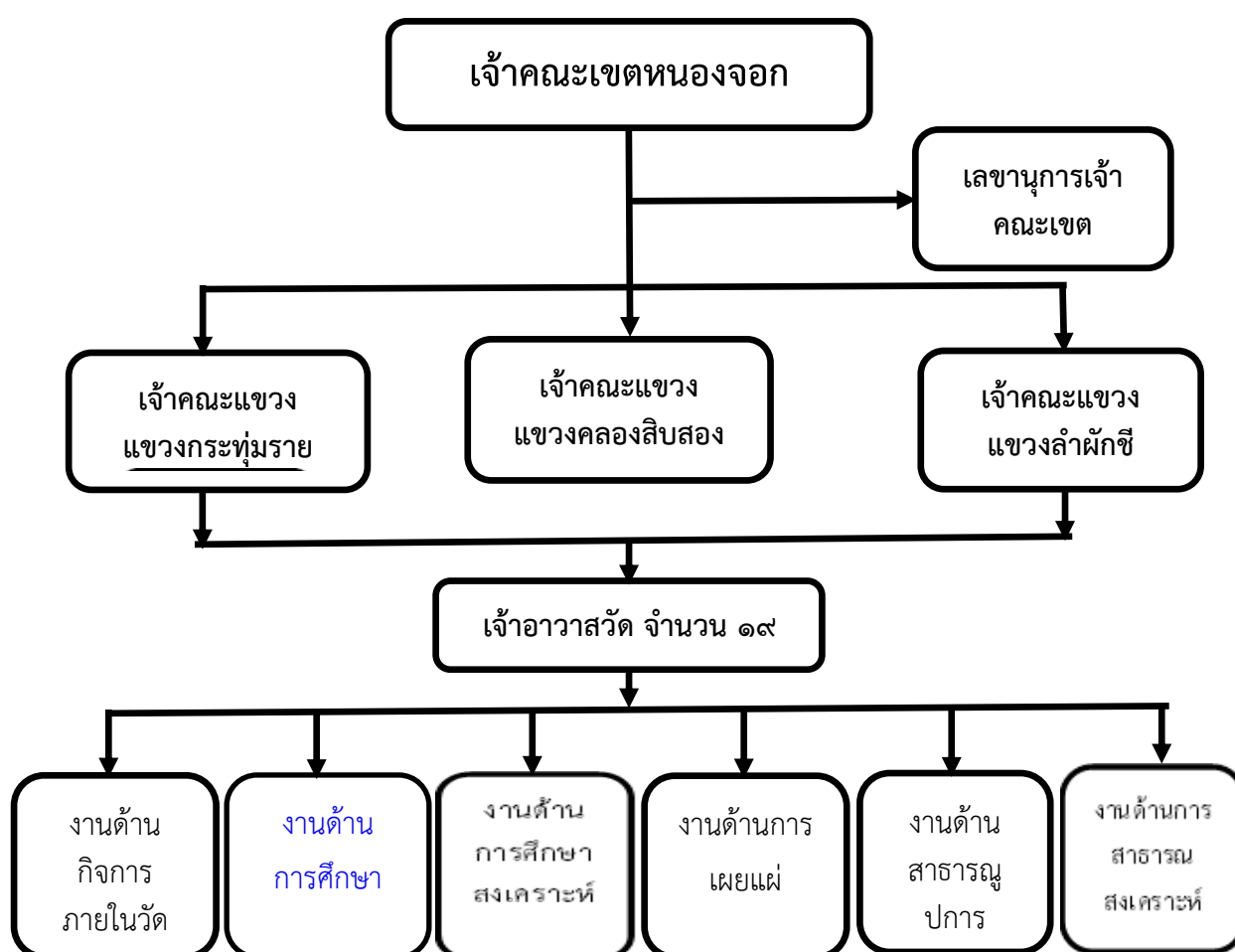
สรุปได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทหลักๆ อยู่ด้วยกันคือพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตาม และอยู่ในศีลธรรมอันดีงามยิ่งไปกว่านี้พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ให้แก่ชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านพัฒนาชนบทบทบาทในการให้ความรู้ และพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชนการส่งเสริมการศึกษา การช่วยพัฒนาชุมชน ในท้องถิ่นการเผยแผ่ธรรมการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านที่ได้รับให้ปฏิบัติตามภารกิจตามคำสั่งของมหาเถรสมาคมเพื่อช่วยในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็งความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้อยู่ในระบบระเบียบของกฎหมายมหาเถรสมาคม

๒.๔ ข้อมูลพื้นที่การวิจัย

๒.๔.๑ พื้นที่ ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ เขตการปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีการวางรูปแบบอำนาจในการบริหารจัดการตามอำนาจหน้าที่ ที่ตนได้รับผิดชอบ โดยยึดให้พระสังฆาธิการในเขตที่ตนได้รับมอบหมายมีอำนาจในการปกครองดูแล พระสงฆ์ที่อยู่ในสังกัดเขตการปกครอง ซึ่งคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แบ่งการปกครองเป็น ๓ แขวง ดังนี้ ๑. แขวงกระทุ่มราย ๒. แขวงคลองสิบสอง ๓. แขวงลำผักชี มีวัดอยู่ในเขตปกครอง จำนวน ๑๙ วัด ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามลำดับดังนี้

๒.๔.๒ โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษางานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ คณะสงฆ์เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำนวนเจ้าคณะแขวง ๓ แขวง สังกัดมหานิกาย จำนวนวัด ๑๖ วัด จำนวนชุมชน ๙๓ ชุมชน ประชากร ๑๖๕,๒๘๑ คน สังกัดธรรมยุติกนิกาย ๓ วัด รวม ๑๙ วัดแบ่งเขตปกครองดังนี้ คณะแขวงกระทุ่มราย มี ๕ วัด คือ ๑) วัดหนองจอก ๒.วัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม ๓.วัดสามง่าม ๔.วัดกระทุ่มราย ๕.วัดราษฎร์บำรุง คณะแขวงลำผักชี มี ๖ วัด คือ ๑) วัดลำพะอง ๒.วัดอุตะเภา ๓.วัดลำต้อยติ่ง ๔.วัดลำวังคา สุทธาวาส ๕. วัดใหม่กระทุ่มล้ม ๖. วัดลำต้อยติ่ง(ร้าง) + วัดลำผักชี (ธ) และวัดเจียรต๊ับ (ธ) คณะแขวงคลองสิบสอง มี ๕ วัด คือ ๑) วัดแสนเกษม ๒.วัดสีชมพู ๓.วัดนาริราษฎร์ประดิษฐ์ ๔.วัดใหม่เจริญราษฎร์ ๕.วัดประยงค์กิตติวนาราม + วัดป่าวิศรุตรัตน์ (ธ) เจ้าคณะแขวงลำปลาทิว (ธ)

ที่ตั้ง สำนักงานเขตหนองจอก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร จำนวนเนื้อที่ประมาณ ๒๓๖.๒๖๑ ตารางกิโลเมตร เป็นเขตที่มีเนื้อที่มากที่สุด ประมาณ ๑ ใน ๗ ของจำนวนเนื้อที่รวมของกรุงเทพมหานคร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ทิศใต้ติดต่อกับเขตลาดกระบัง ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศตะวันตกติดต่อกับเขตมีนบุรี และเขตคลองสามวา

การปกครอง แบ่งการปกครองเป็น ๘ แขวง ดังนี้

๑. แขวงกระทุ่มราย	๒. แขวงหนองจอก
๓. แขวงคลองสิบ	๔. แขวงคลองสิบสอง
๕. แขวงโคกแฝด	๖. แขวงลำผักชี
๗. แขวงลำต้อยติ่ง	๘. แขวงคูฝั่งเหนือ

ศาสนาและศาสนสถาน

การนับถือศาสนา

อิสลาม	จำนวน ๗๕	เปอร์เซ็นต์
พุทธ	จำนวน ๒๐	เปอร์เซ็นต์
คริสต์ และอื่นๆ	จำนวน ๕	เปอร์เซ็นต์

ศาสนสถาน

วัด	จำนวน ๑๙	วัด
มัสยิด	จำนวน ๔๖	มัสยิด
โบสถ์คริสต์	จำนวน ๑	แห่ง
ศาลเจ้า	จำนวน ๑	แห่ง

เศรษฐกิจ

ประชาชนชาวหนองจอกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวนผลไม้

เลี้ยงสัตว์

อาชีพของประชาชนแยกได้ ดังนี้

๑. เกษตรกรรม	ประมาณ ๘๐	เปอร์เซ็นต์
๒. รับราชการ	ประมาณ ๑๐	เปอร์เซ็นต์
๓. รับจ้างค้าขาย	๖	เปอร์เซ็นต์
๔. อื่น ๆ	ประมาณ ๔	เปอร์เซ็นต์

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาวิจัยในเรื่องต่างๆ ดังนี้

๒.๕.๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่านซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ดังนี้

ทรงวิทย์ แก้วศรี ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า” ผลการวิจัยพบว่า

๑) พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา ด้วยพระปรีชาสามารถและกุศโลบายอันแยบยลลึกซึ้ง ยุทธวิธีของพระองค์นั้น เมื่อเทียบเคียงแล้วแสดงว่า ทฤษฎีการบริหารเชิงยุทธวิธีของตะวันตกมาสอดคล้องกับวิธีการของพระพุทธเจ้าโดยมีข้อสงสัย ทั้งวิธีการของพระพุทธเจ้ามีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดด้วย

๒) ตามหลักการวิเคราะห์สวอต (Swot Analysis) ของตะวันตก แยกการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมออกเป็น ๒ คือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อหาโอกาสและภัยอันตราย และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อน พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์โดยรวมทุกสภาพแวดล้อม ในการวิเคราะห์นั้น ผู้วิจัยจำแนกสภาพแวดล้อมต่างๆ ออกเป็น ๓ กลุ่มคือ สภาพแวดล้อมทางศาสนา สภาพแวดล้อมทางการเมืองการปกครอง และสภาพแวดล้อมทางสังคม จึงทรงสามารถนำพระศาสนา ชำแรกแทรกขึ้นในหมู่ประชาชนชาวชมพูทวีป จนประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงภายในเวลาเพียง ๔ ปี

๓) กระบวนการคิดออกมาเป็นทฤษฎีระหว่างตะวันตกกับพระพุทธเจ้า แตกต่างกัน ตะวันตกหรือสามัญชนทั่วไปนั้นคิดตั้งทฤษฎีจากปัญหา คือ ความรู้แค่ ๒ ประการ ได้แก่จินตตามย ปัญญาและสุตมยปัญญา จึงเป็นการตั้งสมมุติฐานแล้วคิดหาวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมาย โดยคาดคะเนเอาว่าจะต้องเป็นไปตามนั้น ซึ่งอาจจะไม่แน่นอน แต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้นทฤษฎีจากภาวนามยปัญญา ได้ผ่านการทดลองปฏิบัติการจนเห็นผลมาแล้ว จึงทรงนำมาประมวลสรุปเป็นทฤษฎี อาจจะกล่าวได้ว่าตะวันตกคิดทฤษฎีต่างๆ ได้เพียงแค่ “ทฤษฎี” แต่พระพุทธเจ้านั้นทรงคิดได้ถึงขั้นเป็นทฤษฎีปฏิบัติ

๔) ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกขั้นตอน สามารถนำหัวข้อธรรมมาใช้เป็นหลักควบคู่กันไปได้อย่างกลมกลืน กล่าวคือการใช้โยนิโสมนสิการ การตัดสินใจใช้ปริยญา ๓ อธิษฐาน ๔ และปัญจธรรม ๓ การวางแผนใช้โกศล ๓ และสัมมปปธาน ๔ การบริหารใช้อธิปัตยา ๔ พลละ ๔ และทฤษฎีมิกัตถสังวัตตนิกรรม ๔ ภาวะผู้นำใช้อัตตหิตสมบัติ ปรีติปฏิบัติ และยุทธการแบบทหารมีอาชีพตามที่ตรัสไว้ในโยธาชีวิต

๕) ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้านั้น สามารถบูรณาการออกมาใช้กับการดำเนินงานทั่วไปในองค์กรต่างๆ ในที่นี้แสดงเป็นรูปแบบไว้ ๓ รูปแบบคือ แบบตรีกรรม แบบจตุราริยสัจ และแบบ

รัตนตรัย แต่ละแบบแสดงด้วยแผนภูมิให้เห็นวิธีการและขั้นตอนอย่างชัดเจน สุดท้ายได้แสดงตัวอย่าง^{๙๖}

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข ได้วิจัยเรื่อง “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” ผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อจนถึงสังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวมการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดและเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโฆสะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ)+ ทำการสื่อสารตามแนวทางประเพณีปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตัว และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษา มีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือสื่อสารด้วยสติ บนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธนี้เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผลคือการเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม^{๙๗}

จิรภา หวังนิตยสุข ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาการเปิดรับสื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่าส่วนการเปิดรับสื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของหอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ พบว่ากลุ่มผู้เข้าชมหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ในเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอยู่ในช่วงอายุระหว่าง ๒๑-๓๕ ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชนหนึ่งการเปิดรับสื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของผู้เข้าชมหอจดหมายเหตุ มีการเปิดรับสื่อผ่านสื่อใหม่ (สื่อสังคมออนไลน์) มากที่สุดส่วนใหญ่ใช้บริการของหอจดหมายเหตุ เพื่อเข้าชมภาพเขียนและสถาปัตยกรรม การนำข้อคิดไปใช้ในชีวิตประจำวัน คือความเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและมีวัตถุประสงค์ต้องการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมมากที่สุด ผู้เข้าชมมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหอจดหมายเหตุโดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางและมีทัศนคติต่อการเปิดรับสื่อการเผยแผ่โดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยผู้เข้าชมหอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ ซึ่งมีเพศอายุ อาชีพ และระดับการศึกษาที่แตกต่างกันแต่ล้วนมีทัศนคติต่อการเผยแผ่พุทธธรรมของหอ

^{๙๖} ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๙๗} ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

จดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ ส่วนการสืบสานตามหลัก ปณิธาน ๓ ประการของหอจดหมายเหตุ ควรเพิ่มการเผยแพร่การสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างศาสนาให้ มากขึ้น เนื่องจากเป็นปณิธานซึ่งผู้เข้าชมให้ความสนใจที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันน้อยที่สุด นอกจากนี้ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ข่าวการจัดกิจกรรม โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์และ สื่อทีวีรวมถึงรูปแบบการเผยแพร่ในเชิงรุกเพื่อแก้ไขอุปสรรค ในการเดินทางมาเข้าร่วมกิจกรรมที่หอ จดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ^{๙๘}

ศิวพร ศรีศักดิ์นันท์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ทางสื่อออนไลน์ของสื่อมวลชนไทย” ผลการวิจัยพบว่า ๑) จริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเป็นการ สื่อสารที่ถูกต้องตั้งตามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธประกอบด้วยการสื่อสารกับ บุคคลภายนอก (ปรโตโมหะ) ได้แก่เสียงจากผู้อื่นคือ “กุศลมูลและอกุศลมูล” และการสื่อสารภายใน ตนเอง (โยนิโสมนสิการ) ได้แก่การสื่อสารผ่านกระบวนการทางจิตใจ โดยมีสัมมาทิฐิเป็นจุดเริ่มต้น หลักการที่สำคัญของจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธคือกระบวนการสร้างปัญญา คิดถูกวิธีประกอบด้วย ศิลสมมติปัญญาองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสารเชิงพุทธ ได้แก่การฟังการคิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และการประพฤติปฏิบัติและพบว่าสื่อออนไลน์เป็นตัวกำหนดรูปแบบการสื่อสารของมนุษย์ใน ปัจจุบันเป็นสื่อที่เอื้อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารทำหน้าที่รับ และส่งสาร ได้พร้อมกันเป็นการสื่อสารสอง ทางสื่อสารได้ทั้งภาพเสียงและข้อความต่างๆ โดยรวมเอาเทคโนโลยีของสื่อดั้งเดิมเชื่อมต่อทางเทอร์ เน็ตเครือข่ายระดับโลกจริยธรรม การสื่อสารเชิงพุทธทางสื่อออนไลน์จึงหมายถึง “วิธีการคิดที่ ก่อให้เกิดปัญญาและการประพฤติปฏิบัติด้วยสำนึกในธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมโลก”

๒) ในช่วงเดือนตุลาคม ๒๕๕๖ – เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นช่วงของความไม่ปกติ ทางการเมืองเกิด “สงครามข้อมูลข่าวสาร” จากโลกออนไลน์เกิดความวุ่นวายในสังคมอย่างรุนแรง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านทัศนคติ “Hate speech” คำพูด รุนแรง ๒) ด้านความเชื่อข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ “ข่าวลือข่าวเท็จ” เกิดจากสื่อมวลชนบิดเบือนข้อมูล ข่าวสารและใส่ความคิดเห็นส่วนตัวมากเกินไป ๓) ด้านความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นเพราะ สื่อมวลชนส่วนใหญ่คาดหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจมากเกินไป ๔) ด้านโครงสร้างทางสังคมเป็นเพราะ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมสาเหตุเกิดจาก ๑).ปัจจัยภายนอกได้แก่ความรวดเร็วของเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ตโครงสร้างทางสังคม กฎหมายการใช้อำนาจหน้าที่เกินความพอดีและ ๒).สาเหตุปัจจัย ภายในได้แก่ความเกลียดชังความโลภความโกรธความหลงการยึดมั่นและขาดความยั้งคิดผลกระทบ จากการสื่อสารออนไลน์เกิดผลกระทบทั้งบุคคลและสังคมก่อให้เกิด “ความทุกข์” การเสริมสร้าง จริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธทางสื่อออนไลน์ประกอบด้วย ๑).ปัจจัยภายนอกหรือปรโตโมหะ (อกุศล มูล) แก้ไขโดยกัลยาณมิตร ๒).ปัจจัยภายในหรือโยนิโสมนสิการ (กิเลสและทิฐิ) แก้ไขโดยระเบียบ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๓) องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยพบว่ามีรูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิง พุทธ ๒ รูปแบบ ได้แก่ (๑) การสื่อสารกับบุคคลภายนอก (ปรโตโมหะ) และ (๒) การสื่อสารภายใน

^{๙๘} จิรภา หวังนิตย์สุข, “การศึกษาการเปิดรับสื่อการเผยแพร่พุทธธรรมของหอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาธรรม นิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ตนเอง (โยนิโสมนสิการ) เมื่อสื่อมวลชนเป็นผู้ส่งสารการสื่อสารกับบุคคลภายนอกควรยึดถือ กลยาณมิตร พูดเชิงบวกเขียนหรือพิมพ์ในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมเช่นการใช้สื่อออนไลน์ของสื่อมวลชน ควรผ่านกระบวนการสื่อสารภายในจิตใจโดยใช้หลัก “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ ๔ เพื่อเป็นการรู้เท่าทันสื่อรู้เท่าทันความทุกข์ เมื่อสื่อมวลชนเป็นผู้รับสาร ควรใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คิดใคร่ครวญอย่างแยบคายพร้อมด้วยกาลามสูตรหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ไม่เชื่อทันที ที่พบเห็นข่าวสารมีการยับยั้งชั่งใจ และเป็นการดำเนินชีวิตในทางสายกลางซึ่ง มนุษย์ทุกคนยังไม่สามารถละกิเลสได้ทั้งหมดเป็นการพัฒนาทางจิตใจเพื่อส่งเสริมให้เกิดการประพฤติ ปฏิบัติตามหน้าที่ ได้อย่างถูกต้องเป็นกลางเหมาะสมและดีงามสื่อมวลชนควรใช้สติในการพูดการพิมพ์ หรือการโพสต์ข้อความรวมทั้งภาพและเสียงตระหนักรู้ถึงผลกระทบต่อสังคมโดยยึดหลักจรรยาบรรณ แห่งวิชาชีพเป็นสำคัญ^{๙๙}

สุภางค์ พิมพ์คล้ายธานี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำในการสื่อสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปของการพัฒนาภาวะผู้นำในการสื่อสารของผู้บริหารประเด็นการรับรู้ ของมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๒) ปัจจุบันช่องทางในการสื่อสารเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของสังคมไทยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๓๒) การสื่อสารของผู้นำเป็นสาเหตุของพัฒนาสถานการศึกษาเหล่านั้นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๘๔) พระพุทธศาสนาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสื่อสารของผู้บริหารอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๒) และประเด็นข้ออื่นๆการได้รับความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในการสื่อสารผ่านสื่อโทรทัศน์หนังสือพิมพ์อินเทอร์เน็ตอยู่ในระดับมาก

ดังนั้นสภาพทั่วไปของการพัฒนาภาวะผู้นำในการสื่อสารของผู้บริหารจะเห็นได้ว่าการสื่อสารในองค์กรผ่านสื่อต่างๆ ด้วยเทคโนโลยีดังกล่าวเป็นช่องทางประโยชน์ต่อการพัฒนาเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ความต้องการและทัศนคติอย่างเดียวกันให้สำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ๒. ภาวะผู้นำทางการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ด้าน คือ ๑) ความสามารถในการส่งสาร ๒) ความสามารถในการรับสาร และ ๓) ความสามารถในการตอบสนองภาวะผู้นำทางการสื่อสารที่จะเกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลนั้น ผู้บริหารควรยึดถือหรือประยุกต์ใช้หลักสัจวาจาหรือการพูดความจริงมาเป็นอันดับแรกส่วนลำดับที่รองลงมานอกจากจะพูดแต่ความจริงแล้วผู้บริหารจะต้องพูดในสิ่งที่จริงหรือพูดอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริงพูดในสิ่งที่จริงประโยชน์หรือก่อประโยชน์ไม่ใช่การพูดไร้สาระ ขณะเดียวกันก็ต้องพึงระวังว่าจะต้องพูดด้วยความเป็นธรรมโดยอยู่บนบรรทัดฐานแห่งจรรยาบรรณ และสิ่งที่ไม่ควรละเลยก็คือการพูดที่ต้องอาศัยจังหวะเวลาหรือกาลเทศะที่เหมาะสมจึงจะทำให้ทักษะทางการสื่อสารประสิทธิผล และมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมให้ภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

๓. การพัฒนาภาวะผู้นำในการสื่อสารของผู้บริหารตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยโดยการสังเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทำให้ได้แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการสื่อสารตามรูปแบบการสังเคราะห์ (Synthesis Model) คือ SUPHANGPIM-Model

^{๙๙} ศิวพร ศรีศักดิ์นันท์, “รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธทางสื่อออนไลน์ของสื่อมวลชนไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ประกอบด้วย ๓ ด้านดังนี้ ๑) ความสามารถในการส่งสาร (Sender) ประกอบด้วย S = Sender เป็นผู้ส่งสารที่ดี P = Personality มีบุคลิกภาพที่ดี N = Niceness ความสุภาพความมีมารยาทในการสื่อสาร M = Morality มีคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณ ๒) ความสามารถในการรับสาร (Receiver) ประกอบด้วย U = Universality มีโลกทัศน์กว้างไกล A = Awareness รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม P = Purity มีความบริสุทธิ์ใจยอมรับสิ่งที่เป็นจริง และ ๓. ความสามารถในการตอบสนอง (Responsibility) ประกอบด้วย H = Hospitality มีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวม G = Generality สื่อสารได้กับทุกระดับไม่เลือกปฏิบัติและสุดท้าย I = Implementation การสื่อสารสามารถนำไปปฏิบัติได้^{๑๐๐}

สรุปได้ว่าจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทำให้เห็นรูปแบบวิธีการเทคนิคการทำงานของบุคคลต่างๆ ทั้งในด้านของหลักการทางทฤษฎี และกระบวนการบริหารจัดการในรูปแบบต่างๆ ให้มีความเหมาะสมเข้ากับยุคสมัยได้อย่างกลมกลืนตามความสามารถของแต่ละบุคคลผู้ทำหน้าที่ในการบริหาร

๒.๕.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ดังนี้

พระครูโสภณธรรมวิจารณ์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพเพื่อนำมาเป็นแนวทางการเผยแผ่ของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทองพบว่ามีอยู่ ๘ รูปแบบคือ (๑) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการแสดงธรรมเทศนา (๒) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม (๓) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการบรรยายธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศ (๔) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมต่างๆ (๕) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำฝึกสมาธิ (๖) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการนำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ (๗) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการพัฒนาท้องถิ่น (๘) รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมแบบการทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์พระธรรมทูตหรือผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องพิจารณารูปแบบตามความเหมาะสมของปัจจัยเช่นเวลาสถานที่ตัวผู้ฟังและบริบทต่างๆ เป็นต้น^{๑๐๑}

ทรงวิทย์ แก้วศรี ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า” ผลการวิจัยพบว่า

๑) พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาด้วยพระปรีชาสามารถและกุศโลบายอันแยบยลลึกซึ้ง ยุทธวิธีของพระองค์นั้นเมื่อเทียบเคียงแล้ว แสดงว่าทฤษฎีการบริหารเชิงยุทธวิธีของตะวันตกมา

^{๑๐๐} สุภาภรณ์ พิมพ์คล้ายธานี, “การพัฒนาภาวะผู้นำในการสื่อสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์*, สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๐๑} พระครูโสภณธรรมวิจารณ์, “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

สอดคล้องกับวิธีการของพระพุทธเจ้า โดยมีข้อสงสัยทั้งวิธีการของพระพุทธเจ้ามีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุดด้วย

๒) ตามหลักการวิเคราะห์ส่วต ของตะวันตกแยกการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมออกเป็น ๒ คือการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อหาโอกาสและภัยอันตรายและการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อนพระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์โดยรวมทุกสภาพแวดล้อมในการวิเคราะห์นั้นผู้วิจัยจำแนกสภาพแวดล้อมต่างๆออกเป็น ๓ กลุ่มคือสภาพแวดล้อมทางศาสนา สภาพแวดล้อมทางการเมืองการปกครองและสภาพแวดล้อมทางสังคมจึงทรงสามารถนำพระศาสนาเข้าแทรกแซงขึ้นในหมู่ประชาชนชาวชมพูทวีปจนประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้มั่นคงภายในเวลาเพียง ๔ ปี

๓) กระบวนการคิดออกมาเป็นทฤษฎีระหว่างตะวันตกกับพระพุทธเจ้าแตกต่างกัน ตะวันตกหรือสามัญชนทั่วไปนั้นคิดตั้งทฤษฎีจากปัญหาคือความรู้แค่ ๒ ประการได้แก่ จินตมยปัญญาและสุตมยปัญญาจึงเป็นการตั้งสมมติฐานแล้วคิดหาวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมาย โดยคาดคะเนเอาว่าจะต้องเป็นไปตามนั้นซึ่งอาจจะไม่แน่นอนแต่พระพุทธเจ้าทรงคิดค้นทฤษฎีจากภวามยปัญญา ได้ผ่านการทดลองปฏิบัติการจนเห็นผลมาแล้วจึงทรงนำมาประมวลสรุปเป็นทฤษฎี อาจจะกล่าวได้ว่าตะวันตกคิดทฤษฎีต่างๆ ได้เพียงแค่ “ทฤษฎี” แต่พระพุทธเจ้านั้นทรงคิดได้ถึงขั้นเป็นทฤษฎีบท

๔) ยุทธวิธีการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าทุกชั้นตอนสามารถนำหัวข้อธรรมมาใช้เป็นหลักควบคู่กันไปได้อย่างกลมกลืนกล่าวคือการคิดใช้โยนิโสมนสิการการตัดสินใจใช้ปริยญา ๓ อธิฐาน ๔ และ ปัญจธรรม ๓ การวางแผนใช้โกศล ๓ และสัมมปปธาน ๔ การบริหารใช้อิทธิบาท ๔ พลละ ๔ และทฤษฎีมีกัตถสังวัตตนิกรรม ๔ ภาวะผู้นำใช้อัตตหิตสมบัติปรหิตปฏิบัติและยุทธการแบบทหารมีอาชีพตามที่ตรัสไว้ในโยธาสีวสูตร

๕) ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้านั้นสามารถบูรณาการออกมาใช้กับการดำเนินงานทั่วไปในองค์กรต่างๆ ในที่นี้แสดงเป็นรูปแบบไว้ ๓ รูปแบบ คือแบบตรีกรรมแบบจตุราริยสังและแบบรัตนตรัยแต่ละแบบแสดงด้วยแผนภูมิให้เห็นวิธีการและขั้นตอนอย่างชัดเจนสุดท้ายได้แสดงตัวอย่างการบูรณาการยุทธวิธีแบบพุทธวิธี ใช้กับห้องสมุดและสถาบันวิทยการบริการ“แบบรัตนตรัย” เพื่อเป็นแบบอย่างแก่องค์กรต่างๆ นำไปประยุกต์ใช้ในฐานะเป็นองค์ความรู้ใหม่ต่อไป^{๑๐๒}

พระมหาสุพันธ์ สุนนโท (รจิเวทย์) ได้ทำการวิจัย “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า ๑. พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่าด้านการจัดบุคลากรเพื่อดำเนินการเผยแผ่ ปัญหาและอุปสรรคในวิธีการดำเนินการเผยแผ่ อยู่ในระดับมาก สำหรับด้านกลุ่มบุคคลเป้าหมาย ในการเผยแผ่และสื่อในการเผยแผ่ อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์

^{๑๐๒}ทรงวิทย์ แก้วศรี, “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า คณะสงฆ์ ที่มีตำแหน่ง อายุ พรรษา วุฒิทางการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรมและวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมุติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ทุกข้อ^{๑๐๓}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันมีหลายวิธี การเทศน์การปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน การใช้สื่อประกอบ การสอนธรรมะ เลือกใช้วิธีใดก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ การเทศนาสั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจที่สำคัญ พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ต้องมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีอภัยาศัยไมตรีงดงาม “มีความรู้ดี มีความสามารถดี และปฏิบัติดี” และมีเทคนิค วิธีการแนะนำนอกเหนือจากความรู้ด้านหลักพุทธธรรม ต้องมีวาทศิลป์ในการถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะในการประยุกต์ใช้ความรู้ต่างๆ เพื่อนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็จะได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน” พบว่ากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบนดำเนินการตามพันธกิจ ๖ ประการ เพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการโครงการพระบัณฑิตอาสาอำนวยความสะดวกแก่พระบัณฑิตอาสาผู้ทำหน้าที่สร้างศักยภาพให้แก่พระบัณฑิตอาสา ในการสื่อสารตามทฤษฎีการสื่อสารนำทฤษฎีการสื่อสารไปประยุกต์ใช้ ในการเผยแผ่สร้างศักยภาพให้แก่พระบัณฑิตอาสาให้เข้าใจหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ตามทฤษฎีการสื่อสารบูรณาการทฤษฎีการบริหารจัดการทฤษฎีการสื่อสารและหลักพุทธธรรมไปใช้ในการเผยแผ่^{๑๐๔}

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” พบว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนานั้นเป็นรูปแบบขั้นบันไดมีการประสานงานแบบบนลงล่างลงมาตามลำดับขั้นคือระดับภาคจังหวัดอำเภอตำบลวัดส่วนในเขตล้านนา มีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเองด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการ ให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมาในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัยตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการ ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่งการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือสายงานของพระธรรมทูต ซึ่งพระธรรมทูตจะมีหน้าที่สั่งสอนอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง มีองค์กรมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้าน

^{๑๐๓} พระมหาสุพันธ์ สุนนโท (รุจิเวทย์), “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๐๔} พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนานั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล หรือภาคประชาชนพุทธศาสนิกชนทุกคนเพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงต่อไปในอนาคต^{๑๐๕}

สรุปได้ว่าการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้เห็นรูปแบบวิธีการเทคนิคการทำงานของบุคคลต่างๆ ของผู้ทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนทั้งในด้านของหลักการ กระบวนการสอนการนำเสนอและการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ให้มีความเหมาะสมเข้ากับยุคสมัยได้อย่างกลมกลืนตามความสามารถของแต่ละบุคคลผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ มีความอย่างต่อเนื่องทำให้เป็นที่ยอมรับในสังคมและยังเป็นต้นแบบอย่างที่ดี ให้ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ในรุ่นต่อไป

^{๑๐๕} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ปทุมธานี, ๒๕๕๓).

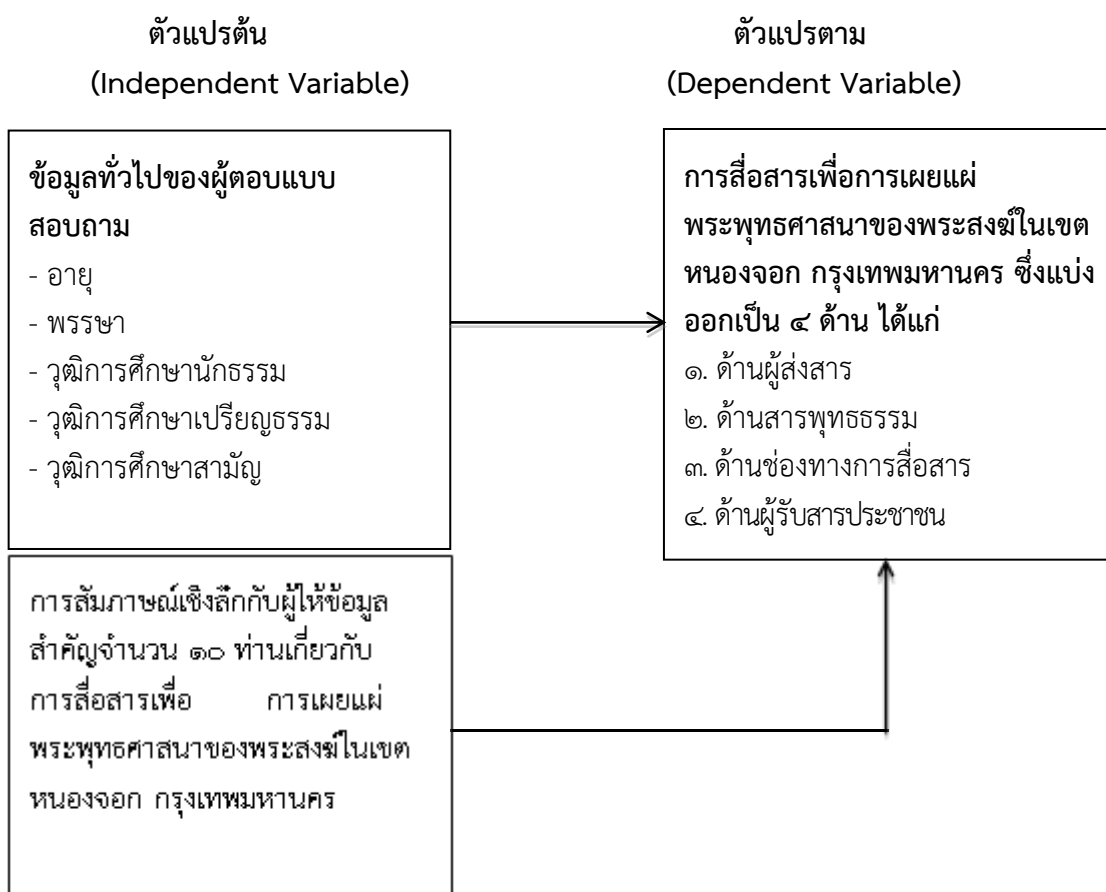
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” โดย ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากกรอบแนวคิด/แนวทฤษฎี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านผู้ส่งสาร ๒. ด้านสารพุทธธรรม ๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร ๔. ด้านผู้รับสารประชาชน^{๑๐๖}

ดังแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๐๖} David K. Berlo, *the Process of Communication*, (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1960), p. 30.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed - Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๒.๑ ประชากร (Population) ได้แก่ พระสงฆ์ ในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง/ประชากร ทั้งสิ้น ๓ แขวงซึ่งมีพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่จำนวน ๓๙๖ รูป^{๑๐๒}

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) และวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) ดังนี้

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) กลุ่มตัวอย่างได้มาจากพระสงฆ์ จำนวน ๓๙๖ รูป ที่ได้จากสูตรของ Taro Yamane ซึ่งใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ ๐.๐๕ ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย N	=	จำนวนประชากรทั้งหมด
e	=	ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้
n	=	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

^{๑๐๒} สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, (ข้อมูลเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐).

ประชากรทั้งหมด ๓๙๖ รูป เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ดังนี้

$$n = \frac{396}{1 + 396(0.05)^2}$$

$$n = \frac{396}{1 + 1}$$

$$n = \frac{396}{2}$$

$$n = 198$$

เพราะฉะนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๑๙๘ รูป

วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง(Sampling) การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้หลักการสุ่มแบบแบ่งชั้น ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเป็นสัดส่วน โดยพิจารณาจากจำนวนประชากร เพื่อให้ได้ข้อมูลมีลักษณะกระจาย ให้สัมพันธ์กับสัดส่วนของประชากร โดยทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling.) โดยใช้พระสงฆ์ เป็นระดับในการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง อย่างเป็นสัดส่วนโดยใช้สูตรดังนี้

จำนวนตัวอย่างในแต่ละชั้น = จำนวนตัวอย่างทั้งหมด × จำนวนประชากรในแต่ละชั้น
จำนวนประชากรทั้งหมด

จากสูตรจะได้ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นของพระสงฆ์ ในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานครรวม ๑๙๘ รูป รายละเอียดดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์
เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ระดับชั้น	จำนวนประชากร (รูป)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (รูป)
แขวงกระทุ่มราย	๑๒๗	๖๔
แขวงลำผักชี	๑๔๖	๗๓
แขวงคลองสิบสอง	๑๒๓	๖๑
รวม	๓๙๖	๑๙๘

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ๑.กลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน ๔ รูป ตั้งแต่เจ้าคณะเขต ๑ รูป, เจ้าคณะแขวง ๒ รูป, เจ้าอาวาส ๑ รูป และ ๒.กลุ่มอุบาสกและอุบาสิกาผู้ที่มีหน้าที่สอดคล้องกับการวิจัยเรื่องนี้ จำนวน ๖ ท่าน รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๐ รูป/คน ได้แก่

๑. พระศรีปริยัติติลก (วีรชัย ตนติปาโล) ตำแหน่งเจ้าคณะเขตหนองจอก และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสามพระยา แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๒. พระครูผาสุกิจโกวิท (โกวิทย์ จารุวิโส) ตำแหน่งเจ้าคณะแขวงกระทู้มราย และเจ้าอาวาสวัดหนองจอก แขวงกระทู้มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๓. พระครูสถิตปัญญารณ (ลำไย จิตปัญโญ) ตำแหน่งเจ้าคณะแขวงคลองสีบสอง และเจ้าอาวาสวัดราษฎร์บำรุง แขวงลำต้อยต้ง เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๔. พระครูเกษมธรรมารักษ์ (โกมล จิตลาโภ) ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดทรัพย์สโมสร นิกรเกษม แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๕. นายโฆสิต ธรรมโฆสิต ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการสำนักงานเขตหนองจอก แขวงกระทู้มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๖. นางณัฐชนกนันท์ นวนิล ตำแหน่งประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก แขวงคลองสีบ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๗. นายประภาส วัฒนผ่องใส ตำแหน่งประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก แขวงคลองสีบสอง เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๘. นางสาวพร ขวัญเมือง ตำแหน่งรองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก หัวหน้าอุโบสถวัดหนองจอก แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๙. นายวิเชียร ตันศิริ ตำแหน่งอดีตกำนันแขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑๐. นางสาวรี เสาวคนธ์ ตำแหน่งรองผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา แขวงกระทู้มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพของแบบสอบถามดังนี้

๓.๓.๑ แบบสอบถาม

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๔) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๕) นำเสนอร่างแบบสอบถามต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

๗) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับจริง และนำไปแจกกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

๘) รวบรวมแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์

๓.๓.๑.๑ ลักษณะเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร”

ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างแบบสอบถามตามกรอบปัจจัยที่กำหนดโดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับ “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้น้ำหนักของคะแนนดังนี้^{๑๐๓}

๕	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
๓	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
๑	หมายถึง	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” มีลักษณะเป็นปลายเปิดให้เลือกตอบโดยเสรี

๓.๓.๒ แบบสัมภาษณ์

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๓.๓ การหาคุณภาพของแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้นำเสนอแบบสอบถามเพื่อหาคุณภาพแบบสอบถามโดยการหาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

^{๑๐๓} ชูติระ ระบอบและคณะ, *ระเบียบวิธีวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอประธาน และคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมจำนวน ๕ ท่านได้แก่

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร. ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, ดร. ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. อาจารย์ ดร.ประเสริฐ อิลาว ตำแหน่งเลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๔. อาจารย์ ผศ.ดร.อนุวัต กระสังข์ ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC^{๑๐๔} ตั้งแต่ ๐.๖๐ – ๑.๐๐ ขึ้นไปทุกข้อ

๓) หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้เครื่องมือ (Try Out) จากกลุ่มตัวอย่างที่มีการปฏิบัติงานในลักษณะคล้ายคลึงกันคือพระสงฆ์ในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ในเขตมณฑลบุรี กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓๐ ชุดเพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha α -coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach)^{๑๐๕} ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ ๐.๙๕๙

๔) นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ในการนำไปใช้แจกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยต่อไป

^{๑๐๔} Cronbach, Lee J., *Essentials of Psychological*, 4th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p.67.

^{๑๐๕} สีนพันธุ์ พินิจ, *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทจุฬนพัลลขิง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๑.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงเจ้าคณะเขตมณฑลบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจาก พระสงฆ์ ในพื้นที่

๒) นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูล กับ พระสงฆ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๙๖ ชุด และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดจำนวน ๑๙๘ ชุด คิดเป็นแบบสอบถามที่ได้รับคืนร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลาและสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนา “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน เพื่อเปรียบเทียบ “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ ในกรณีตัวแปรต้นกลุ่มเดียวการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่ม

ขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยการจัดระบบเนื้อหาตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย แล้วทำการแปลผลเป็นความเรียง^{๑๐๖}

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึง มีระดับการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายถึง มีระดับการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายถึง มีระดับการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายถึง มีระดับการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายถึง มีระดับการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่น้อยที่สุด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

^{๑๐๖} ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” นั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่าง งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๙๘ รูป เพื่อหาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ว่าอยู่ในระดับใด และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นพระสังฆาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูปหรือคน เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยมีดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๔.๕ แนวทางในการพัฒนา การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก)

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งในส่วนของ อายุ พรรษา วุฒิ การศึกษานัถรรณ วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม วุฒิการศึกษาสามัญ ได้ปรากฏผลดังรายละเอียดของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑. อายุ		
๒๐-๒๕ ปี	๔๐	๒๐.๒
๒๖-๓๐ ปี	๒๗	๑๓.๖
๓๑-๔๐ ปี	๔๙	๒๔.๗
๔๑-๖๐ ปี	๘๒	๔๑.๔
๒. พรรษา	๑๙๘	๑๐๐.๐
๑ - ๕ พรรษา	๗๖	๓๘.๔
๖ - ๑๐ พรรษา	๔๔	๒๒.๒
๑๑ - ๒๐ พรรษา	๓๕	๑๗.๗
๒๑ พรรษา ขึ้นไป	๔๓	๒๑.๗
รวม	๑๙๘	๑๐๐.๐
๓. วุฒิการศึกษานักธรรม		
ไม่มีนักธรรม	๑๘	๙.๑
นักธรรมตรี	๓๕	๑๗.๗
นักธรรมโท	๒๙	๑๔.๖
นักธรรมเอก	๑๑๖	๕๘.๖
รวม	๑๙๘	๑๐๐.๐
๔. วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม		
ประโยค ๑-๓	๓๔	๑๗.๒
ประโยค ๔-๕	๒๐	๑๐.๑
ประโยค ๖-๗	๔	๒.๐
ประโยค ๘-๙	๑	๐.๕
ไม่มีเปรียญธรรม	๑๓๙	๗๐.๒
รวม	๑๙๘	๑๐๐.๐
๕. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ประถมศึกษา	๖๓	๓๑.๘
มัธยมศึกษา	๗๕	๓๗.๙
ปริญญาตรี	๕๔	๒๗.๓
ปริญญาโท	๖	๓.๐
รวม	๑๙๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๘๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๔ รองลงมา มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๗ ถัดมามีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๒ สุดท้ายมีอายุ ๒๖-๓๐ ปี จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖ ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพรรษา ๑-๕ พรรษา จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔ รองลงมา มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ถัดมามีพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๗ สุดท้ายมีพรรษา ๑๑-๒๐ พรรษา จำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๗ ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๖ รองลงมาจบนักธรรมชั้นตรี จำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๗ ถัดมาจบนักธรรมชั้นโท จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ สุดท้ายไม่จบนักธรรม จำนวน ๑๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๑ ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่จบเปรียญธรรม จำนวน ๑๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๒ รองลงมาจบเปรียญธรรมประโยค ๑-๓ จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒ ถัดมาจบเปรียญธรรมประโยค ๔-๕ จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๑ ถัดมาจบเปรียญธรรมประโยค ๖-๗ จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๐ สุดท้ายจบเปรียญธรรมประโยค ๘-๙ จำนวน ๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๐.๕ ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษา จำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๙ รองลงมาจบประถมศึกษาจำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘ ถัดมาจบปริญญาตรี จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓ สุดท้ายจบปริญญาโท จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๐ ตามลำดับ

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมใน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านผู้ส่งสาร ๒. ด้านสารพุทธธรรม ๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร ๔. ด้านผู้รับสาร ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation= S.D.) ในตารางที่ ๔.๒ - ๔.๗ ตามลำดับดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม

(n=๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านผู้ส่งสาร	๒.๘๗	๐.๙๖๔	ปานกลาง
๒. ด้านสารพุทธธรรม	๒.๘๗	๐.๙๖๔	ปานกลาง
๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร	๒.๓๙	๑.๐๗๕	น้อย
๔. ด้านผู้รับสาร	๒.๗๗	๐.๙๑๔	ปานกลาง
ภาพรวม	๒.๗๒	๐.๙๓๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับ ($\bar{X}$ =๒.๗๒ , S.D.= ๐.๙๓๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกด้าน ยกเว้น ด้านช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับน้อย ซึ่งเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

๑. ด้านผู้ส่งสาร ($\bar{X}$ =๒.๘๗, S.D.= ๐.๙๖๔)

๒. ด้านสารพุทธธรรม ($\bar{X}$ =๒.๘๗, S.D.= ๐.๙๖๔)

๓. ด้านผู้รับสาร($\bar{X}$ =๒.๗๗, S.D.= ๐.๙๑๔)

๔. ด้านช่องทางการสื่อสาร($\bar{X}$ =๒.๓๙ , S.D.= ๑.๐๗๕)

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	(n=๑๙๘)		
	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระสงฆ์มีความรู้ในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี	๓.๐๒	๐.๙๓๒	ปานกลาง
๒. พระสงฆ์มีทักษะในการทำงานสูง สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	๓.๑๘	๑.๐๗๘	ปานกลาง
๓. พระสงฆ์มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเจตคติ ค่านิยมที่ดี ในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์	๓.๐๙	๐.๙๕๒	ปานกลาง
๔. พระสงฆ์มีศีลาจารวัตรตรงตาม ประพฤติตนได้อย่างเหมาะสม เป็นที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจแก่พุทธศาสนิกชน	๒.๙๗	๑.๐๙๔	ปานกลาง
๕. พระสงฆ์มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่ดี มุ่งสู่ความสำเร็จขององค์กรเป็นหลัก	๒.๗๒	๑.๐๕๖	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๒.๘๗	๐.๙๖๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับ ($\bar{X}$ = ๒.๘๗, S.D. = ๐.๙๖๔)

และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ซึ่งเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ๑) พระสงฆ์มีทักษะในการทำงานสูง สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{X}$ = ๓.๑๘, S.D. = ๑.๐๗๘) ๒) พระสงฆ์มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเจตคติ ค่านิยมที่ดี ในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ($\bar{X}$ = ๓.๐๙, S.D. = ๐.๙๕๒) ๓) พระสงฆ์มีความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ($\bar{X}$ = ๓.๐๒, S.D. = ๐.๙๓๒) ๔) พระสงฆ์มีศีลาจารวัตรตรงตาม ประพฤติตนได้อย่างเหมาะสม เป็นที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจแก่พุทธศาสนิกชน ($\bar{X}$ = ๒.๙๗, S.D. = ๑.๐๙๔) ๕) พระสงฆ์มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่ดี มุ่งสู่ความสำเร็จขององค์กรเป็นหลัก ($\bar{X}$ = ๒.๗๒, S.D. = ๑.๐๕๖)

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสารพุทธธรรม

(n=๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการรวบรวมหลักธรรมคำสั่งสอนไว้เป็นหมวดหมู่ ไม่นำเสนอในทางที่ผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย	๒.๙๒	๑.๐๐๔	ปานกลาง
๒. มีการเผยแผ่หลักธรรม อบรมจิตใจของพุทธบริษัท เป็นหลัก	๒.๘๖	๑.๐๗๙	ปานกลาง
๓. ไม่มีการบัญญัติสิกขาบทและสิ่งที่ไม่ใช่พระธรรม วินัย ที่แตกต่างจากเดิม หรือทำให้สังคมเกิดความ แตกแยก	๓.๐๐	๑.๐๔๒	ปานกลาง
๔. ไม่นำเสนอความคิดเห็นของตนเอง หรือลัทธิของ ตนเอง ทำให้สังคมเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน	๒.๘๒	๑.๐๔๖	ปานกลาง
๕. มีการใช้เทคนิคที่ทันสมัย ในการเผยแผ่หลักธรรม ที่ทันสมัย เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็น อย่างดี	๒.๗๖	๑.๐๙๐	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๒.๘๗	๐.๙๖๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสื่ออยู่ในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับ ($\bar{X}$ = ๒.๘๗, S.D. = ๐.๙๖๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ซึ่งเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ๑) ไม่มีการบัญญัติสิกขาบทและสิ่งที่ไม่ใช่พระธรรมวินัย ที่แตกต่างจากเดิม หรือทำให้สังคมเกิดความแตกแยก ($\bar{X}$ = ๓.๐๐, S.D. = ๑.๐๔๒) ๒) มีการรวบรวมหลักธรรมคำสั่งสอนไว้เป็นหมวดหมู่ ไม่นำเสนอในทางที่ผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย ($\bar{X}$ = ๒.๙๒, S.D. = ๑.๐๐๔) ๓) มีการเผยแผ่หลักธรรม อบรมจิตใจของพุทธบริษัทเป็นหลัก ($\bar{X}$ = ๒.๘๖, S.D. = ๑.๐๗๙) ๔) ไม่นำเสนอความคิดเห็นของตนเองหรือลัทธิของตนเอง ทำให้สังคมเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน ($\bar{X}$ = ๒.๘๒, S.D. = ๑.๐๔๖) ๕) มีการใช้เทคนิคที่ทันสมัยในการเผยแผ่หลักธรรมที่ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ ในปัจจุบันเป็นอย่างดี ($\bar{X}$ = ๒.๗๖, S.D. = ๑.๐๙๐)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร

(n=๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. พระสงฆ์สามารถรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ	๒.๓๘	๑.๑๕๙	น้อย
๒. พระสงฆ์ไม่เห็นแก่ลาภสักการะ หรือหาผลประโยชน์จากพิธีกรรมและความเชื่อของพุทธศาสนิกชน	๒.๓๗	๑.๑๙๗	น้อย
๓. พระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี รวมถึงสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนได้	๒.๒๔	๑.๑๙๓	น้อย
๔. พระสงฆ์มีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	๒.๕๓	๑.๑๙๑	ปานกลาง
๕. มีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์สู่ชนรุ่นหลัง	๒.๔๕	๑.๒๔๔	น้อย
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๒.๓๙	๑.๐๗๕	น้อย

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับ ($\bar{X}$ = ๒.๓๙, S.D. = ๑.๐๗๕) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกข้อ ยกเว้นข้อ ๔ อยู่ในระดับปานกลาง มีรายละเอียดดังนี้ อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน ๑ ข้อ มีดังนี้ ๑) พระสงฆ์มีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ($\bar{X}$ = ๒.๕๓, S.D. = ๑.๑๙๑) อยู่ในระดับน้อย จำนวน ๔ ข้อ ซึ่งเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ๒) มีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์สู่ชนรุ่นหลัง ($\bar{X}$ = ๒.๔๕, S.D. = ๑.๒๔๔) ๓) พระสงฆ์สามารถรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ($\bar{X}$ = ๒.๓๘, S.D. = ๑.๑๕๙) ๔) พระสงฆ์ไม่เห็นแก่ลาภสักการะ หรือหาผลประโยชน์จากพิธีกรรมและความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ($\bar{X}$ = ๒.๓๗, S.D. = ๑.๑๙๗) ๕) พระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี รวมถึงสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนได้ ($\bar{X}$ = ๒.๒๔, S.D. = ๑.๑๙๓)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสาร

(n=๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีสำนักงานคณะสงฆ์ของแต่ละวัด ที่มีความพร้อมทุกด้าน	๒.๘๙	๑.๑๖๑	ปานกลาง
๒. มีการบริหารจัดการสาธารณูปการอย่างคุ้มค่า โปร่งใส ตรวจสอบได้	๓.๐๔	๑.๐๙๔	ปานกลาง
๓. มีการสร้างศาสนสถานที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า	๒.๙๓	๑.๐๔๗	ปานกลาง
๔. มีการดูแลเสนาสนะภายในวัดเป็นอย่างดี	๓.๐๔	๑.๑๖๔	ปานกลาง
๕. มีระบบและกลไกในการพัฒนาศาสนสถานที่ดีและมีประสิทธิภาพ	๒.๘๙	๑.๑๓๐	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๒.๗๗	๐.๙๑๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสารอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับ ($\bar{X}$ = ๒.๗๗, S.D. = ๐.๙๑๕)

และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ซึ่งเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ๑) มีการบริหารจัดการสาธารณูปการอย่างคุ้มค่า โปร่งใส ตรวจสอบได้ ($\bar{X}$ = ๓.๐๔, S.D. = ๑.๐๙๔) ๒) มีการดูแลเสนาสนะภายในวัดเป็นอย่างดี ($\bar{X}$ = ๓.๐๔, S.D. = ๑.๑๖๔) ๓) มีการสร้างศาสนสถานที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า ($\bar{X}$ = ๒.๙๓, S.D. = ๑.๐๔๗) ๔) มีสำนักงานคณะสงฆ์ของแต่ละวัด ที่มีความพร้อมทุกด้าน ๕) มีระบบและกลไกในการพัฒนาศาสนสถานที่ดีและมีประสิทธิภาพ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาชั้นสูงสุด จำนวนครั้งในการเข้าวัดทำบุญ สาเหตุที่เข้าวัด และแรงจูงใจในการเข้าวัด ตามสมมุติฐานที่ ๑-๕ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามตามปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ

(n = ๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร		SS	df	MS	F	Sig.
๑.ด้านผู้ส่งสาร	ระหว่างกลุ่ม	๗.๒๖๔	๓	๒.๔๒๑	๒.๖๗๑*	๐.๐๔๙
	ภายในกลุ่ม	๑๗๕.๘๔๘	๑๙๔	๐.๙๐๖		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๒.ด้านสารพุทธธรรม	ระหว่างกลุ่ม	๗.๒๖๔	๓	๒.๔๒๑	๒.๖๗๑*	๐.๐๔๙
	ภายในกลุ่ม	๑๗๕.๘๔๘	๑๙๔	๐.๙๐๖		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๓.ด้านช่องทางการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	๘.๗๘๓	๓	๒.๙๒๘	๒.๕๙๔	๐.๐๕๔
	ภายในกลุ่ม	๒๑๘.๙๓๒	๑๙๔	๑.๑๒๙		
	รวม	๒๒๗.๗๑๕	๑๙๗			
๔.ด้านผู้รับสาร	ระหว่างกลุ่ม	๗.๙๑๖	๓	๒.๖๓๙	๓.๒๖๒*	๐.๐๒๓
	ภายในกลุ่ม	๑๕๖.๙๔๓	๑๙๔	๐.๘๐๙		
	รวม	๑๖๔.๘๕๙	๑๙๗			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๖.๙๔๘	๓	๒.๓๑๖	๒.๗๔๐*	๐.๐๔๕
	ภายในกลุ่ม	๑๖๓.๙๙๖	๑๙๔	๐.๘๔๕		
	รวม	๑๗๐.๙๔๕	๑๙๗			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวมและรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสารไม่แตกต่างกันส่วนด้านผู้ส่งสาร ด้านสารพุทธธรรม และด้านผู้รับสาร แตกต่างกัน ดังนั้นจึงทำการ

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๘ - ๔.๑๐ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๘ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของอายุต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม

(n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ			
		๒๐ - ๒๕ ปี (๔๐ รูป)	๒๖ - ๓๐ ปี (๒๗ รูป)	๓๑ - ๔๐ ปี (๔๙ รูป)	๔๑ ปี ขึ้นไป (๘๒ รูป)
		๒.๔๑	๒.๘๐	๒.๙๖	๒.๗๑
๒๐ - ๒๕ ปี	๒.๔๑		-๐.๓๙	-๐.๕๕*	-๐.๓๐
๒๖ - ๓๐ ปี	๒.๘๐			-๐.๑๖	๐.๐๙
๓๑ - ๔๐ ปี	๒.๙๖				๐.๒๕
๔๑ ปี ขึ้นไป	๒.๗๑				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุโดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่าพระสงฆ์ที่ อายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๑ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๒๕ ปี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า และพระสงฆ์ที่มี อายุ ๓๑-๔๐ ปี ($\bar{X}$ =๐.๕๕)

ตารางที่ ๔.๙ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของอายุต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านผู้ส่งสาร

(n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ			
		๒๐ – ๒๕ ปี (๔๐ รูป)	๒๖ – ๓๐ ปี (๒๗ รูป)	๓๑ – ๔๐ ปี (๔๙ รูป)	๔๑ ปี ขึ้นไป (๘๒ รูป)
		๒.๕๑	๒.๙๓	๓.๐๖	๒.๙๑
๒๐ – ๒๕ ปี	๒.๕๑		-๐.๔๒	-๐.๕๕*	-๐.๔๐*
๒๖ – ๓๐ ปี	๒.๙๓			-๐.๑๓	๐.๐๒
๓๑ – ๔๐ ปี	๓.๐๖				๐.๑๕
๔๑ ปี ขึ้นไป	๒.๙๑				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จาก ตารางที่ ๔.๙ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุด้านผู้ส่งสาร เป็นรายคู่ พบว่าพระสงฆ์ที่มี อายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๒ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๒๕ ปี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี ($\bar{X} = -๐.๕๕$) และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑ ปี ขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๔๐$)

ตารางที่ ๔.๑๐ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของอายุต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านสารพุทธธรรม

(n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ			
		๒๐ – ๒๕ ปี (๔๐ รูป)	๒๖ – ๓๐ ปี (๒๗ รูป)	๓๑ – ๔๐ ปี (๔๙ รูป)	๔๑ ปี ขึ้นไป (๘๒ รูป)
		๒.๕๑	๒.๙๓	๓.๐๖	๒.๙๑
๒๐ – ๒๕ ปี	๒.๕๑		-๐.๔๒	-๐.๕๕*	-๐.๔๐*
๒๖ – ๓๐ ปี	๒.๙๓			-๐.๑๓	๐.๐๒
๓๑ – ๔๐ ปี	๓.๐๖				๐.๑๕
๔๑ ปี ขึ้นไป	๒.๙๑				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุด้านสารพุทธธรรม เป็นรายคู่ พบว่าพระสงฆ์ที่มี อายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่าง กัน ๑ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๒๕ ปี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี ($\bar{X} = -๐.๕๕$) และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๔๐$)

ตารางที่ ๔.๑๑ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของอายุต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านผู้รับสาร

(n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ			
		๒๐ – ๒๕ ปี (๔๐ รูป)	๒๖ – ๓๐ ปี (๒๗ รูป)	๓๑ – ๔๐ ปี (๔๙ รูป)	๔๑ ปี ขึ้นไป (๘๒ รูป)
		๒.๔๒	๒.๘๗	๓.๐๑	๒.๗๖
๒๐ – ๒๕ ปี	๒.๔๒		-๐.๔๕*	-๐.๕๙*	-๐.๓๔
๒๖ – ๓๐ ปี	๒.๘๗			-๐.๑๔	๐.๑๑
๓๑ – ๔๐ ปี	๓.๐๑				๐.๒๕
๔๑ ปี ขึ้นไป	๒.๗๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ ด้านผู้รับสาร เป็นรายคู่ พบว่าพระสงฆ์ที่มี อายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๒ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๒๕ ปี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๖-๓๐ ปี ($\bar{X} = -๐.๔๕$) และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี ($\bar{X} = -๐.๕๙$)

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามตามปัจจัยส่วนบุคคล **ด้านพรรษา**

(n = ๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร		SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านผู้ส่งสาร	ระหว่างกลุ่ม	๒๐.๒๑๐	๓	๖.๗๓๓	๘.๐๒๓*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๖๒.๙๐๓	๑๙๔	๐.๘๔๐		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๒. ด้านสารพุทธธรรม	ระหว่างกลุ่ม	๒๐.๒๑๐	๓	๖.๗๓๓	๘.๐๒๓*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๖๒.๙๐๓	๑๙๔	๐.๘๔๐		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๓. ด้านช่องทางการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	๑๑.๐๐๘	๓	๓.๖๖๙	๓.๒๘๕*	๐.๐๒๒
	ภายในกลุ่ม	๒๑๖.๗๐๗	๑๙๔	๑.๑๑๗		
	รวม	๒๒๗.๗๑๕	๑๙๗			
๔. ด้านผู้รับสาร	ระหว่างกลุ่ม	๑๘.๔๓๖	๓	๖.๑๔๕	๘.๑๔๒*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๔๖.๔๒๓	๑๙๔	๐.๗๕๕		
	รวม	๑๖๔.๘๕๙	๑๙๗			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑๖.๙๗๑	๓	๕.๖๕๗	๗.๑๒๗*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๕๓.๙๗๔	๑๙๔	๐.๗๙๔		
	รวม	๑๗๐.๙๔๕	๑๙๗			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านพรรษากับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวมและรายด้านพบว่า พรรษาต่างกั้มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกัน

ทุกด้านดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๓-๔.๑๗ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๓ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรรษาต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา โดยภาพรวม

(n = ๑๙๘)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		๑-๕ พรรษา (๗๖ รูป)	๖-๑๐ พรรษา (๔๔ รูป)	๑๑-๒๐ พรรษา (๓๕ รูป)	๒๑ พรรษา ขึ้นไป (๔๓ รูป)
		๒.๓๙	๒.๗๔	๒.๙๔	๓.๑๒
๑-๕ พรรษา	๒.๓๙		-๐.๓๕*	-๐.๕๕*	-๐.๗๓*
๖-๑๐ พรรษา	๒.๗๔			-๐.๒๐	-๐.๓๘
๑๑-๒๐ พรรษา	๒.๙๔				-๐.๑๘
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๑๒				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษาโดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่า พรรษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๓ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖-๑๐ ($\bar{X} = -๐.๓๕$) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑-๒๐ ($\bar{X} = -๐.๕๕$) และพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ ขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๗๓$)

ตารางที่ ๔.๑๔ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
พรรษาต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านผู้ส่งสาร

(n = ๑๙๘)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		๑-๕ พรรษา (๗๖ รูป)	๖-๑๐ พรรษา (๔๔ รูป)	๑๑-๒๐ พรรษา (๓๕ รูป)	๒๑ พรรษา ขึ้นไป (๔๓ รูป)
		๒.๕๒	๒.๘๔	๓.๑๒	๓.๓๒
๑-๕ พรรษา	๒.๕๒		-๐.๓๒	-๐.๖๐*	-๐.๘๐*
๖-๑๐ พรรษา	๒.๘๔			-๐.๒๘	-๐.๔๘*
๑๑-๒๐ พรรษา	๓.๑๒				-๐.๒๐
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๓๒				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มี
ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนก
ตามพรรษา ด้านผู้ส่งสาร เป็นรายคู่ พบว่า พรรษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๓ คู่ ได้แก่
พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑-๒๐ ($\bar{X} = -๐.๖๐$) พระสงฆ์ที่มี
พรรษา ๒๑ พรรษา ขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๘๐$) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า และ
พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษา ขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๔๘$)

ตารางที่ ๔.๑๕ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของพรรษาต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านสารพุทธธรรม

(n = ๑๙๘)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		๑-๕ พรรษา (๗๖ รูป)	๖-๑๐ พรรษา (๔๔ รูป)	๑๑-๒๐ พรรษา (๓๕ รูป)	๒๑ พรรษา ขึ้นไป (๔๓ รูป)
		๒.๕๒	๒.๘๔	๓.๑๒	๓.๓๒
๑-๕ พรรษา	๒.๕๒		-๐.๓๒	-๐.๖๐*	-๐.๘๐*
๖-๑๐ พรรษา	๒.๘๔			-๐.๒๘	-๐.๔๘*
๑๑-๒๐ พรรษา	๓.๑๒				-๐.๒๐
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๓๒				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านสารพุทธธรรม เป็นรายคู่ พบว่า พรรษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๓ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑-๒๐ ($\bar{X} = -๐.๖๐$) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษา ขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๘๐$) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า และพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษา ขึ้นไป ($\bar{X} = -๐.๔๘$)

ตารางที่ ๔.๑๖ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
พรรษาต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านช่องทางการสื่อสาร

(n = ๑๙๘)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		๑-๕ พรรษา (๗๖ รูป)	๖-๑๐ พรรษา (๔๔ รูป)	๑๑-๒๐ พรรษา (๓๕ รูป)	๒๑ พรรษา ขึ้นไป (๔๓ รูป)
		๒.๑๐	๒.๕๑	๒.๕๓	๒.๖๗
๑-๕ พรรษา	๒.๑๐		-๐.๔๑*	-๐.๔๓*	-๐.๕๗*
๖-๑๐ พรรษา	๒.๕๑			-๐.๐๒	-๐.๑๖
๑๑-๒๐ พรรษา	๒.๕๓				-๐.๑๔
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๒.๖๗				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านช่องทางการสื่อสาร เป็นรายคู่ พบว่า พรรษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๓ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา ($\bar{X}$ =๐.๔๑) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑-๒๐ ($\bar{X}$ =๐.๔๓) และพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ ขึ้นไป ($\bar{X}$ =๐.๕๗)

ตารางที่ ๔.๑๗ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
พรรษาต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านผู้รับสาร

(n = ๑๙๘)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		๑ - ๕ พรรษา (๗๖ รูป)	๖-๑๐ พรรษา (๔๔ รูป)	๑๑-๒๐ พรรษา (๓๕ รูป)	๒๑ พรรษา ขึ้นไป (๔๓ รูป)
		๒.๔๒	๒.๗๘	๓.๐๒	๓.๑๗
๑ - ๕ พรรษา	๒.๔๒		-๐.๓๖*	-๐.๖๐*	-๐.๗๕*
๖-๑๐ พรรษา	๒.๗๘			-๐.๒๔	-๐.๓๙*
๑๑-๒๐ พรรษา	๓.๐๒				-๐.๑๕
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๑๗				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา ด้านผู้รับสาร เป็นรายคู่ พบว่า พรรษาต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑ - ๕ พรรษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖ - ๑๐ พรรษา ($\bar{X}$ = -๐.๓๖) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑ - ๒๐ พรรษา ($\bar{X}$ = -๐.๖๐) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษา ขึ้นไป ($\bar{X}$ = -๐.๗๕) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า และพระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษา ขึ้นไป ($\bar{X}$ = -๐.๓๙)

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามตามปัจจัยส่วนบุคคล **ด้านวุฒิการศึกษานักธรรม**

(n = ๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร		SS	df	MS	F	Sig.
๑.ด้านผู้ส่งสาร	ระหว่างกลุ่ม	๑๓.๗๗๒	๓	๔.๕๙๑	๕.๒๕๙*	๐.๐๐๒
	ภายในกลุ่ม	๑๖๙.๓๔๑	๑๙๔	๐.๘๗๓		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๒.ด้านสารพุทธธรรม	ระหว่างกลุ่ม	๑๓.๗๗๒	๓	๔.๕๙๑	๕.๒๕๙*	๐.๐๐๒
	ภายในกลุ่ม	๑๖๙.๓๔๑	๑๙๔	๐.๘๗๓		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๓.ด้านช่องทางการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	๘.๔๙๒	๓	๒.๘๓๑	๒.๕๐๕	๐.๐๖๐
	ภายในกลุ่ม	๒๑๙.๒๒๓	๑๙๔	๑.๑๓๐		
	รวม	๒๒๗.๗๑๕	๑๙๗			
๔.ด้านผู้รับสาร	ระหว่างกลุ่ม	๑๔.๑๒๗	๓	๔.๗๐๙	๖.๐๖๑*	๐.๐๐๑
	ภายในกลุ่ม	๑๕๐.๗๓๒	๑๙๔	๐.๗๗๗		
	รวม	๑๖๔.๘๕๙	๑๙๗			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑๒.๒๓๗	๓	๔.๐๗๙	๔.๙๘๖*	๐.๐๐๒
	ภายในกลุ่ม	๑๕๘.๗๐๘	๑๙๔	๐.๘๑๘		
	รวม	๑๗๐.๙๔๕	๑๙๗			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษานักธรรม กับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านพบว่า วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร ไม่แตกต่างกัน อีก ๓ ด้านแตกต่างกัน ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความ

แตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙-๔.๒๒ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๙ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
นักธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน
เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรมโดยภาพรวม
(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษานักธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษานักธรรม			
		ไม่มีนักธรรม (๑๘ รูป)	นักธรรมตรี (๓๕ รูป)	นักธรรมโท (๒๙ รูป)	นักธรรมเอก (๑๑ รูป)
		๒.๑๗	๒.๔๒	๒.๗๓	๒.๙๐
ไม่มีนักธรรม	๒.๑๗		-๐.๒๕	-๐.๕๖*	-๐.๗๓*
นักธรรมตรี	๒.๔๒			-๐.๓๑	-๐.๔๘*
นักธรรมโท	๒.๗๓				-๐.๑๗
นักธรรมเอก	๒.๙๐				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม โดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๓ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นโท ($\bar{X} = -๐.๕๖$) พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X} = -๐.๗๓$) พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นตรี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า และพระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X} = -๐.๔๘$)

ตารางที่ ๔.๒๐ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของนักธรรมต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษา นักธรรม ด้านผู้ส่งสาร

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษานักธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษานักธรรม			
		ไม่มีนักธรรม (๑๘ รูป)	นักธรรมตรี (๓๕ รูป)	นักธรรมโท (๒๙ รูป)	นักธรรมเอก (๑๑๖ รูป)
		๒.๓๓	๒.๕๒	๒.๘๕	๓.๐๖
ไม่มีนักธรรม	๒.๓๓		-๐.๑๙	-๐.๕๒	-๐.๗๓*
นักธรรมตรี	๒.๕๒			-๐.๓๓	-๐.๕๔*
นักธรรมโท	๒.๘๕				-๐.๒๑
นักธรรมเอก	๓.๐๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านผู้ส่งสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๒ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X}$ = -๐.๗๓) พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นตรี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X}$ = -๐.๕๔)

ตารางที่ ๔.๒๑ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของนักธรรมต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านสารพุทธธรรม

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษานักธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษานักธรรม			
		ไม่มีนักธรรม (๑๘รูป)	นักธรรมตรี (๓๕รูป)	นักธรรมโท (๒๙รูป)	นักธรรมเอก (๑๑รูป)
		๒.๓๓	๒.๕๒	๒.๘๕	๓.๐๖
ไม่มีนักธรรม	๒.๓๓		-๐.๑๙	-๐.๕๒	-๐.๗๓*
นักธรรมตรี	๒.๕๒			-๐.๓๓	-๐.๕๔*
นักธรรมโท	๒.๘๕				-๐.๒๑
นักธรรมเอก	๓.๐๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านสื่อสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๒ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X} = -๐.๗๓$) พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นตรี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X} = -๐.๕๔$)

ตารางที่ ๔.๒๒ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของนักธรรมต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม ด้านผู้รับสาร

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษานักธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษานักธรรม			
		ไม่มีนักธรรม (๑๘ รูป)	นักธรรมตรี (๓๕ รูป)	นักธรรมโท (๒๙ รูป)	นักธรรมเอก (๑๑๖ รูป)
		๒.๑๘	๒.๔๕	๒.๗๖	๒.๙๖
ไม่มีนักธรรม	๒.๑๘		-๐.๒๗	-๐.๕๘*	-๐.๗๘*
นักธรรมตรี	๒.๔๕			-๐.๓๑	-๐.๕๑*
นักธรรมโท	๒.๗๖				-๐.๒๐
นักธรรมเอก	๒.๙๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรมโดยผลรวม เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๓ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นโท ($\bar{X} = -๐.๕๘$) พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X} = -๐.๗๘$) พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นตรี มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบนักธรรมชั้นเอก ($\bar{X} = -๐.๕๑$)

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

(n = ๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร		SS	df	MS	F	Sig.
๑.ด้านผู้ส่งสาร	ระหว่างกลุ่ม	๑๖.๗๕๘	๔	๔.๑๘๙	๔.๘๖๐*	๐.๐๐๑
	ภายในกลุ่ม	๑๖๖.๓๕๕	๑๙๓	๐.๘๖๒		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๒.ด้านสารพุทธธรรม	ระหว่างกลุ่ม	๑๖.๗๕๘	๔	๔.๑๘๙	๔.๘๖๐*	๐.๐๐๑
	ภายในกลุ่ม	๑๖๖.๓๕๕	๑๙๓	๐.๘๖๒		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๓.ด้านช่องทางการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	๒๔.๒๗๙	๔	๖.๐๗๐	๕.๗๕๘*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๒๐๓.๔๓๖	๑๙๓	๑.๐๕๔		
	รวม	๒๒๗.๗๑๕	๑๙๗			
๔.ด้านผู้รับสาร	ระหว่างกลุ่ม	๑๘.๖๔๐	๔	๔.๖๖๐	๖.๑๕๑*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๔๖.๒๑๙	๑๙๓	๐.๗๕๘		
	รวม	๑๖๔.๘๕๙	๑๙๗			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑๘.๙๐๔	๔	๔.๗๒๖	๕.๙๙๙*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๕๒.๐๔๑	๑๙๓	๐.๗๘๘		
	รวม	๑๗๐.๙๔๕	๑๙๗			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม กับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวมและรายด้านพบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวม แตกต่างกัน และรายด้านพบว่า เปรียญธรรมต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกันทุกด้านดังนั้น จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๓ - ๔.๒๘ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๔ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดวุฒิเปรียญธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิเปรียญธรรม โดยภาพรวม

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม				
		เปรียญธรรม ๑-๓ (๓๔ รูป)	เปรียญธรรม ๔-๕ (๒๐ รูป)	เปรียญธรรม ๖-๗ (๔ รูป)	เปรียญธรรม ๘-๙ (๑ รูป)	ไม่มีเปรียญธรรม (๑๓๙ รูป)
		๓.๑๒	๓.๒๕	๓.๕๗	๒.๗๓	๒.๕๓
เปรียญธรรม ๑-๓	๓.๑๒		-๐.๑๓	-๐.๔๕*	๐.๓๙	๐.๕๙*
เปรียญธรรม ๔-๕	๓.๒๕			-๐.๓๒	๐.๕๒	๐.๗๒*
เปรียญธรรม ๖-๗	๓.๕๗				๐.๘๔	๑.๐๔*
เปรียญธรรม ๘-๙	๒.๗๓					๐.๒๐
ไม่มีเปรียญธรรม	๒.๕๓					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๔ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมโดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๑-๓ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ ($\bar{X} = -๐.๔๕$) แต่มากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X} = ๐.๕๙$) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๔-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X} = ๐.๗๒$) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X} = ๑.๐๔$)

ตารางที่ ๔.๒๕ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดวุฒิเปรียญธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิเปรียญธรรม ด้านผู้ส่งสาร

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม				
		เปรียญธรรม ๑-๓ (๓๔ รูป)	เปรียญธรรม ๔-๕ (๒๐ รูป)	เปรียญธรรม ๖-๗ (๔ รูป)	เปรียญธรรม ๘-๙ (๑ รูป)	ไม่มีเปรียญธรรม (๑๓๙ รูป)
		๓.๒๑	๓.๓๘	๓.๗๕	๓.๐๐	๒.๖๙
เปรียญธรรม ๑-๓	๓.๒๑		-๐.๑๗	-๐.๕๔*	๐.๒๑	๐.๕๒*
เปรียญธรรม ๔-๕	๓.๓๘			-๐.๓๗	๐.๓๘	๐.๖๙*
เปรียญธรรม ๖-๗	๓.๗๕				๐.๗๕	๑.๐๖*
เปรียญธรรม ๘-๙	๓.๐๐					๐.๓๑
ไม่มีเปรียญธรรม	๒.๖๙					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๕ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านผู้ส่งสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๑-๓ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ ($\bar{X}$ = -๐.๕๔) แต่มากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๐.๕๒) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๔-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๐.๖๙) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๑.๐๖)

ตารางที่ ๔.๒๖ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดวุฒิเปรียญธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านสารพุทธธรรม

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม				
		เปรียญธรรม ๑-๓ (๓๔ รูป)	เปรียญธรรม ๔-๕ (๒๐ รูป)	เปรียญธรรม ๖-๗ (๔ รูป)	เปรียญธรรม ๘-๙ (๑ รูป)	ไม่มีเปรียญธรรม (๑๓๙ รูป)
		๓.๒๑	๓.๓๘	๓.๗๕	๓.๐๐	๒.๖๙
เปรียญธรรม ๑-๓	๓.๒๑		-๐.๑๗	-๐.๕๔*	๐.๒๑	๐.๕๒*
เปรียญธรรม ๔-๕	๓.๓๘			-๐.๓๗	๐.๓๘	๐.๖๙*
เปรียญธรรม ๖-๗	๓.๗๕				๐.๗๕	๑.๐๖*
เปรียญธรรม ๘-๙	๓.๐๐					๐.๓๑
ไม่มีเปรียญธรรม	๒.๖๙					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๖ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านสารพุทธธรรม เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๑-๓ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ ($\bar{X}$ = -๐.๕๔) แต่มากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๐.๕๒) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๔-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๐.๖๙) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า และพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๑.๐๖)

ตารางที่ ๔.๒๗ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดวุฒิเปรียญธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านช่องทางการสื่อสาร
(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม				
		เปรียญธรรม ๑-๓ (๓๔ รูป)	เปรียญธรรม ๔-๕ (๒๐ รูป)	เปรียญธรรม ๖-๗ (๔ รูป)	เปรียญธรรม ๘-๙ (๑ รูป)	ไม่มีเปรียญธรรม (๑๓๙ รูป)
		๒.๘๘	๒.๙๗	๓.๒๐	๒.๒๐	๒.๑๗
เปรียญธรรม ๑-๓	๒.๘๘		-๐.๐๙	-๐.๓๒*	๐.๖๘*	๐.๗๑*
เปรียญธรรม ๔-๕	๒.๙๗			-๐.๒๓	๐.๗๗	๐.๘๐*
เปรียญธรรม ๖-๗	๓.๒๐				๑.๐๐	๑.๐๓*
เปรียญธรรม ๘-๙	๒.๒๐					๐.๐๓
ไม่มีเปรียญธรรม	๒.๑๗					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๗ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านช่องทางการสื่อสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน ระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๕ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๑-๓ มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ ($\bar{X}$ = -๐.๓๒) แต่มากกว่าพระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๘-๙ ($\bar{X}$ = ๐.๖๘) พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๐.๗๑) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๔-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๐.๘๐) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่าพระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}$ = ๑.๐๓)

ตารางที่ ๔.๒๘ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดวุฒิเปรียญธรรม ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านผู้รับสาร

(n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม				
		เปรียญธรรม ๑-๓ (๓๔ รูป)	เปรียญธรรม ๔-๕ (๒๐ รูป)	เปรียญธรรม ๖-๗ (๔ รูป)	เปรียญธรรม ๘-๙ (๑ รูป)	ไม่มีเปรียญธรรม (๑๓๙ รูป)
		๓.๑๗	๓.๒๘	๓.๖๑	๒.๗๕	๒.๕๗
เปรียญธรรม ๑-๓	๓.๑๗		-๐.๑๑	-๐.๔๔	๐.๔๒*	๐.๖๐*
เปรียญธรรม ๔-๕	๓.๒๘			-๐.๓๓	๐.๕๓	๐.๗๑*
เปรียญธรรม ๖-๗	๓.๖๑				๐.๘๖	๑.๐๔*
เปรียญธรรม ๘-๙	๒.๗๕					๐.๑๘
ไม่มีเปรียญธรรม	๒.๕๗					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๘ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ด้านผู้รับสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๑-๓ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่าพระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๘-๙ ($\bar{X}=0.42$) พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}=0.60$) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๔-๕ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}= 0.71$) พระสงฆ์ที่จบเปรียญธรรม ๖-๗ มีระดับค่าเฉลี่ยมากกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีเปรียญธรรม ($\bar{X}= 1.04$)

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาระดับสูงสุด ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๙ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ด้านวุฒิการศึกษาสามัญ

(n = ๑๙๘)

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขต หนองจอก กรุงเทพมหานคร		SS	df	MS	F	Sig.
๑.ด้านผู้ส่งสาร	ระหว่างกลุ่ม	๓๓.๐๔๗	๓	๑๑.๐๑๖	๑๔.๒๔๑*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๕๐.๐๖๕	๑๙๔	๐.๗๗๔		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๒.ด้านสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	๓๓.๐๔๗	๓	๑๑.๐๑๖	๑๔.๒๔๑*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๕๐.๐๖๕	๑๙๔	๐.๗๗๔		
	รวม	๑๘๓.๑๑๓	๑๙๗			
๓.ด้านช่องทางการสื่อสาร	ระหว่างกลุ่ม	๓๔.๔๕๒	๓	๑๑.๔๘๔	๑๑.๕๒๘*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๙๓.๒๖๓	๑๙๔	๐.๙๙๖		
	รวม	๒๒๗.๗๑๕	๑๙๗			
๔.ด้านผู้รับสาร	ระหว่างกลุ่ม	๓๑.๐๘๙	๓	๑๐.๓๖๓	๑๕.๐๒๙*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๓๓.๗๗๐	๑๙๔	๐.๖๙๐		
	รวม	๑๖๔.๘๕๙	๑๙๗			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๓๒.๖๙๕	๓	๑๐.๘๙๘	๑๕.๒๙๓*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๓๘.๒๕๐	๑๙๔	๐.๗๑๓		
	รวม	๑๗๐.๙๔๕	๑๙๗			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๙ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาสามัญกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวมและรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวม แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกันทุกด้านดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธี

ผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๙ - ๔.๓๔ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓๐ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญ ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ โดยภาพรวม (n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาสามัญ			
		ประถมศึกษา (๖๓ รูป)	มัธยมศึกษา (๗๕ รูป)	ปริญญาตรี (๕๔ รูป)	ปริญญาโท (๖ รูป)
		๒.๔๐	๒.๕๐	๓.๓๔	๓.๒๗
ประถมศึกษา	๒.๔๐		-๐.๑๐	-๐.๙๔*	-๐.๘๕*
มัธยมศึกษา	๒.๕๐			-๐.๘๔*	-๐.๗๗*
ปริญญาตรี	๓.๓๔				๐.๐๗
ปริญญาโท	๓.๒๗				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๐ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ โดยภาพรวม เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบชั้นประถมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบชั้นปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๙๔$) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X} = -๐.๘๕$) พระสงฆ์ที่จบชั้นมัธยมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๘๔$) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X} = -๐.๗๗$)

ตารางที่ ๔.๓๑ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านผู้ส่งสาร

(n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาสามัญ			
		ประถมศึกษา (๖๓ รูป)	มัธยมศึกษา (๗๕ รูป)	ปริญญาตรี (๕๔ รูป)	ปริญญาโท (๖ รูป)
		๒.๕๓	๒.๖๖	๓.๔๗	๓.๕๖
ประถมศึกษา	๒.๕๓		-๐.๑๓	-๐.๙๔*	-๑.๐๓*
มัธยมศึกษา	๒.๖๖			-๐.๘๑*	-๐.๙๐*
ปริญญาตรี	๓.๔๗				-๐.๐๙
ปริญญาโท	๓.๕๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๑ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านผู้ส่งสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบชั้นประถมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X}$ = -๐.๙๔) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X}$ = -๑.๐๓) พระสงฆ์ที่จบชั้นมัธยมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X}$ = -๐.๘๑) และพระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X}$ = -๐.๙๐)

ตารางที่ ๔.๓๒ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านสารพุทธธรรม (n = ๑๙๘)

วุฒิการศึกษาสามัญ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาสามัญ			
		ประถมศึกษา (๖๓ รูป)	มัธยมศึกษา (๗๕ รูป)	ปริญญาตรี (๕๔ รูป)	ปริญญาโท (๖ รูป)
		๒.๕๓	๒.๖๖	๓.๔๗	๓.๕๖
ประถมศึกษา	๒.๕๓		-๐.๑๓	-๐.๙๔*	-๑.๐๓*
มัธยมศึกษา	๒.๖๖			-๐.๘๑*	-๐.๙๐*
ปริญญาตรี	๓.๔๗				-๐.๐๙
ปริญญาโท	๓.๕๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๒ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านสารพุทธธรรม เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบชั้นประถมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๙๔$) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X} = -๑.๐๓$) พระสงฆ์ที่จบชั้นมัธยมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๘๑$) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X} = -๐.๙๐$)

ตารางที่ ๔.๓๓ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของวุฒิการศึกษาสามัญต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านช่องทางการสื่อสาร

(n = ๑๙๘)

อายุ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาสามัญ			
		ประถมศึกษา (๖๓ รูป)	มัธยมศึกษา (๗๕ รูป)	ปริญญาตรี (๕๔ รูป)	ปริญญาโท (๖ รูป)
		๒.๐๘	๒.๑๕	๓.๐๕	๒.๗๐
ประถมศึกษา	๒.๐๘		-๐.๐๗	-๐.๙๗*	-๐.๖๒
มัธยมศึกษา	๒.๑๕			-๐.๙๐*	-๐.๕๕
ปริญญาตรี	๓.๐๕				๐.๓๕
ปริญญาโท	๒.๗๐				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๓ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ ด้านช่องทางการสื่อสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๒ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบชั้นประถมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๙๗$) พระสงฆ์ที่จบชั้นมัธยมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๙๐$)

ตารางที่ ๔.๓๔ ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการศึกษาศาสน์ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาศาสน์ **ด้านผู้รับสาร**
($n = ๑๙๘$)

อายุ	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาศาสน์			
		ประถมศึกษา (๖๓ รูป)	มัธยมศึกษา (๗๕ รูป)	ปริญญาตรี (๕๔ รูป)	ปริญญาโท (๖ รูป)
		๒.๔๖	๒.๕๕	๓.๓๘	๓.๒๖
ประถมศึกษา	๒.๔๖		-๐.๐๙	-๐.๙๒*	-๐.๘๐*
มัธยมศึกษา	๒.๕๕			-๐.๘๓*	-๐.๗๑*
ปริญญาตรี	๓.๓๘				๐.๑๒
ปริญญาโท	๓.๒๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๔ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาศาสน์ ด้านผู้รับสาร เป็นรายคู่ พบว่า วุฒิการศึกษาศาสน์ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จบชั้นประถมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่าพระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๙๒$) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X} = -๐.๘๐$) พระสงฆ์ที่จบชั้นมัธยมศึกษา มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยกว่า พระสงฆ์ที่จบปริญญาตรี ($\bar{X} = -๐.๘๓$) พระสงฆ์ที่จบปริญญาโท ($\bar{X} = -๐.๗๑$)

ตารางที่ ๔.๓๕ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่	ยอมรับ	ปฏิเสธ	F	Sig.
สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	✓		๒.๗๔๐*	๐.๐๔๕
สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	✓		๗.๑๒๗*	๐.๐๐๐
สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษา นักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	✓		๔.๙๘๖*	๐.๐๐๒
สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษา เปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	✓		๕.๙๙๙*	๐.๐๐๐
สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษา สามัญสูงสุด ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	✓		๑๕.๒๙๓*	๐.๐๐๐

จากตารางที่ ๔.๓๕ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา สาเหตุที่มีแรงจูงใจในการใช้สื่อสารต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วน พระสงฆ์ที่มีการศึกษาชั้นสูงสุดและจำนวนครั้งในการเข้าวัดทำบุญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

๔.๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร รายละเอียดดังตารางที่ ๔.๓๖ – ๔.๓๗

ตารางที่ ๔.๓๖ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร

ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๑) ผู้ส่งสารควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน	๙ รูป
๒) ควรให้มีการจัดตั้งทุนเพื่อสนับสนุนให้ผู้ส่งสารมีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์	๗ รูป
๓) ควรมีการประชุมวางแผนขาดที่ทีมงานที่เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันทำงานด้านผู้ส่งสาร อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก	๕ รูป

จากตารางที่ ๔.๓๖ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร พบว่า ผู้ส่งสารควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน จำนวน ๙ รูป ควรให้มีการจัดตั้งทุนเพื่อสนับสนุนให้ผู้ส่งสารมีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๗ รูป และควรมีการประชุมวางแผน ขาดที่ทีมงานที่เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันทำงานด้านผู้ส่งสาร อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก จำนวน ๕ รูป ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๗ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสารพุทธธรรม

ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๑) ด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนาควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน	๕ รูป
๒) จัดให้มีการจัดฝึกอบรมพระสงฆ์ สามเณร ให้ความรู้แตกฉานในหลักธรรม จูงใจให้ผู้ฟัง ยอมรับนำไปปฏิบัติ และพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์	๗ รูป
๓) ควรมีการประชุมวางแผนนำผู้มีความรู้แตกฉานในการเทศน์ การปาฐกถา การบรรยาย ให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพุทธธรรมให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก	๙ รูป

จากตารางที่ ๔.๓๗ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า ควรมีการประชุมวางแผน นำผู้มีความรู้แตกฉานในการเทศน์ การปาฐกถา การบรรยาย ให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพุทธธรรม ให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก จำนวน ๙ รูป ควรให้มีการจัดฝึกอบรมพระสงฆ์ สามเณร ให้ความรู้แตกฉานในหลักธรรม จูงใจให้ผู้ฟัง ยอมรับนำไปปฏิบัติ และพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๗ รูป และด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน จำนวน ๕ รูป ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๘ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๑) ช่องทางการสื่อสาร ควรให้ความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ชาดที่ทีมงานที่เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่ อีกทั้งยังไม่ได้รับความร่วมมือในเผยแผ่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์	๑๑ รูป
๒) ช่องทางการสื่อสาร การเผยแผ่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรและในการเผยแผ่พระศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน	๔ รูป
๓) ควรมีการทำงานเป็นทีม และสนับสนุนการสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนาากกว่านี้และในการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต	๖ รูป

จากตารางที่ ๔.๓๘ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร พบว่า ช่องทางการสื่อสาร ควรให้ความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ชาดผู้ปฏิบัติงานที่เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่ อีกทั้งยังไม่ได้รับความร่วมมือในเผยแผ่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๑๑ รูป ควรมีการทำงานเป็นทีม และสนับสนุนการสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนาากกว่านี้และในการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต จำนวน ๖ รูป และช่องทางการสื่อสาร การเผยแผ่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรในการเผยแผ่พระศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน จำนวน ๔ รูป ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓๙ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร **ด้านผู้รับสาร**

ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๑) ด้านผู้รับสาร ควรเพิ่มการจัดอบรมสื่อและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน	๕ รูป
๒) ในพื้นที่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะทำหน้าที่สื่อสารในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยควรให้ความรู้แก่พระภิกษุและสามเณรเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน	๓ รูป
๓) ขาดสื่อหรือทีมงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน	๗ รูป

จากตารางที่ ๔.๓๙ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสาร พบว่า ขาดสื่อหรือทีมงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน จำนวน ๗ รูป ด้านผู้รับสาร กล่าวว่าควรเพิ่มการจัดอบรมสื่อและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนจำนวน ๕ รูป และในพื้นที่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะทำหน้าที่สื่อสารในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อย ควรให้ความรู้แก่พระภิกษุและสามเณรเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนจำนวน ๓ รูป ตามลำดับ

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า

ด้านผู้ส่งสาร ในด้านผู้ส่งสาร การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำเราเป็นพุทธศาสนิกชนเราควรช่วยกันบำรุงรักษาวัฒนธรรมประเพณีการเข้าวัดทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มันคงอยู่กับคนไทยมาช้านานเพื่อให้คนไทยได้มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งในยามสุขและยามทุกข์^๑

การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่โดยจัดกิจกรรมโครงการนำข้าราชการและประชาชนทั่วไปเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัดทำบุญ ตักบาตร สวดมนต์และปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ ขับเคลื่อนคุณธรรม จริยธรรมสู่ประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ให้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต^๒

การส่งสารเพื่อการเผยแผ่โดยจัดโครงการนำข้าราชการและประชาชนทั่วไปร่วมทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งเนื่องในวันปีใหม่ของผู้คนทุกปี กับทุกวันศุกร์ ตลอดปี และจัดกิจกรรมนำข้าราชการในหน่วยงานและประชาชนทั่วไปเข้าวัดปฏิบัติธรรมตลอดสัปดาห์เพื่อส่งเสริมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา^๓

การส่งสารเพื่อการเผยแผ่โดยการจัดทำกิจกรรมนำข้าราชการประชาชนเข้าร่วมทำบุญฟังเทศน์ ตามโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ได้ร่วมกันจัดโครงการนี้มุ่งที่จะส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ให้ข้าราชการ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ข้าราชการและประชาชนทั่วไปมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน^๔

การส่งสารเพื่อการเผยแผ่โดยการรณรงค์ประชาสัมพันธ์และขับเคลื่อนกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะหรือวันพระ ส่งเสริมให้คนไทยเข้าวัดอันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนหันกลับมาเข้าวัดทำบุญ ตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา เจริญจิตภาวนา นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต^๕

^๑สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติติติก (วีรชัย ตนติปาโล), เจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^๒สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญารักษ์ (ลำไย จิตปัญโญ), เจ้าคณะแขวงคลองสิบสอง, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^๓สัมภาษณ์ พระครูมหาสุกิจโกวิท (โกวิท จารุวิโส), เจ้าคณะแขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมรักษ์ (โกมล จิตลาโภ), วัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^๕สัมภาษณ์ นายโฆสิต ธรรมโฆสิต, หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

การส่งสารเพื่อการเผยแพร่โดยจัดโครงการเข้าหมู่บ้านปฏิบัติธรรม วันธรรมสวนะของแต่ละเดือน ได้ตระหนักถึงความต้องการของพุทธศาสนิกชนที่ต้องการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ได้น้อมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามากล่อเมลาจิตใจ นำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและร่วมรณรงค์ให้ประชาชนนุ่งขาว รักษาศีล ๘ ทุกวันพระ^๖

การส่งสารเพื่อการเผยแพร่โดยนำพุทธศาสนิกชนไปวัดทำบุญ ตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เจริญจิตภาวนา สังคมไทยจึงมีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงได้จัดโครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ เชิญชวนข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ร่วมเข้าวัด ปฏิบัติธรรมในทุกวันพระ^๗

การส่งสารเพื่อการเผยแพร่โดยจัดโครงการ พาช้ราชาการและประชาชนทั่วไปเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้ทุกภาคส่วนและประชาชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ทุกๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้มากกว่า ในปัจจุบัน^๘

การส่งสารเพื่อการเผยแพร่โดยนำคนในชุมชนรอบๆ วัดยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมราชการ หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ เพื่อการเรียนรู้ให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมทางวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้ เยาวชน และประชาชน หันไปยึดติดในวัตถุนิยมมากเกินไป^๙

การส่งสารเพื่อการเผยแพร่โดยวัดมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตให้ เยาวชน และประชาชน ได้เรียนรู้ทั้งด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมประเพณี สามารถดำรงตนตามหลักธรรมทางศาสนา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งนำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติต่อไป^{๑๐}

สรุป ผู้ส่งสารหรือผู้สื่อสารเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการชี้แนะว่าพฤติกรรมการสื่อสารภายในสถานการณ์หนึ่งๆ นั้น จะเป็นไปในรูปใดและมีผลอย่างไรหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ส่งสารคือผู้กระตุ้น ที่ทำให้เกิดการตอบสนอง จากผู้รับสารหรือผู้ส่งสารอาจเรียกผู้เข้ารหัสคือผู้ที่รับผิดชอบในการนำความคิดของผู้ริเริ่ม ความคิดหรือแหล่งสารส่งไปยังผู้

^๖สัมภาษณ์ นางณัฐชนกนันท์ นวนิล, ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์ นายประภาส วัฒนผ่องใส, ประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๘สัมภาษณ์ นางสถาพร ขวัญเมือง, รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก หัวหน้าอุโบสถศีลวัดหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^๙สัมภาษณ์ นายวิเชียร ต้นศิริ, อดีตกำนันแขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นางสาวรี เสาวคนธ์, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ที่ต้องการจะสื่อสารด้วย

ด้านสารพุทธธรรม ๔ ส ในด้านสารพุทธธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้ทำหน้าที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ควรจะขัดแย้ง กับธรรมเนียมประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นด้วยการปฏิบัติแนวคิด และหลักการประจำพื้นที่ แต่ควร จะปฏิบัติหน้าที่การเผยแผ่ให้สอดคล้องตามกฎระเบียบ ทั้งการสอน การอบรม การแสดงธรรม ต้องแบ่งหน้าที่ให้พระภิกษุและสามเณรได้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ตามความสามารถที่ถนัดของแต่ละบุคคลและให้สอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐและของฝ่ายมหาเถรสมาคม แต่ควรยึดหลักจารีตประเพณีดั้งเดิม จะเพิ่มเติมได้ ต้องมีหลักการของความเป็นพุทธวัฒนธรรมไว้ เพื่อความเหมาะสมของประชากรในพื้นที่^{๑๑}

สารพุทธธรรม ๔ ส พระสงฆ์จัดทีมทำงานด้านสารการเผยแผ่ให้เป็นไปตามนโยบายคณะสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา^{๑๒}

สารพุทธธรรม ๔ ส คณะสงฆ์ควรการจัดตั้ง ศูนย์อบรม ชมรมต่างๆ พระสงฆ์ภายในวัดต้องให้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมทางพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันที่มีอยู่ยังไม่พอกับประชากรในพื้นที่ต้องการ^{๑๓}

สารธรรม ควรมีการจัดทำกิจกรรมนำข้าราชการประชาชนเข้าร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ ตามโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ได้ร่วมกันจัดโครงการนี้มุ่งที่จะส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ให้ข้าราชการได้ฝึกการทำสมาธิภาวนาทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สื่อสารบางชนิดทำให้เข้าใจง่าย^{๑๔}

มีสารธรรม การรณรงค์ประชาสัมพันธ์และขับเคลื่อนกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะหรือทำบุญบาตรวันพระ การจัดตั้งศูนย์อบรมความรู้ในพระพุทธศาสนา ภายในวัดต้องติดป้ายแผ่นภาพให้มากๆ พระสงฆ์ควรมีการพัฒนาสื่อสารให้มากขึ้น เพื่อความดึงดูดความสนใจ^{๑๕}

มีสารพุทธธรรม ๔ ส. วัดควรจัดกิจกรรมเชิงรุก ในวันธรรมสวนะและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาจิตใจรวมทั้งจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นการอนุรักษ์ของเดิมคงไว้ของชุมชน พัฒนา

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติติติก (วีรชัย ตนติปาโล) , เจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญารักษ์ (ลำไย จิตปัญโญ), เจ้าคณะแขวงคลองสิบสอง เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูมหาสุกิจโกวิท (โกวิท จารุวิโส), เจ้าคณะแขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมารักษ์ (โกมล จิตลาโภ), เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายโสมสิต ธรรมโสมสิต, หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

ระบบบริหารการดำเนินงานเผยแพร่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เป็นแบบอย่างในการบ่มเพาะให้เด็ก เยาวชน เข้าวัดตั้งแต่เยาว์วัย ปัจจุบันยังมีน้อย^{๑๖}

สารธรรม ๔ ส. พระสงฆ์วัดนำพุทธศาสนิกชนเข้าวัดทำบุญ ตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่ พระสงฆ์ เจริญจิตภาวนา ทั้งข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ร่วมเข้าวัด ปฏิบัติธรรมในทุกวันพระโดยเน้น การแต่งกายในชุดสีขาว ทำเป็นเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ ให้มากกว่าในอดีตที่ผ่านมา^{๑๗}

นำนักเรียนรวมทั้งครูในโรงเรียนและประชาชนทั่วไปในชุมชนรอบๆ วัดร่วมกันใส่ชุดสีขาว ในการทำบุญใส่บาตรพระเป็นวิถีไทย อารงคงความเป็นพุทธไว้ตลอดไป^{๑๘}

สารธรรม ๔ ส. การจัดโครงการ พาข้าราชการและประชาชนทั่วไปเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้ทุกภาคส่วนและประชาชน นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ทุกๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชน ลด ละ เลิก สิ่งเสพติด พร้อมใจกันรักษาศีล ๕ ทั้งหมด^{๑๙}

ส่งเสริมให้ชุมชนและสถาบันการศึกษานำพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน เสริมสร้างบทบาทวัดในการส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม แก่เด็ก เยาวชนและประชาชน ตามแนวทางวิถีพุทธ ให้มากกว่าที่เป็นอยู่^{๒๐}

สรุป การสื่อสารส่วนบุคคล เป็นพื้นฐานของการติดต่อกับผู้อื่น ทั้งนี้เพราะการที่เราจะติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ในขั้นแรกจะต้องมีการเรียนรู้หรือตัดสินใจในตนเองเสียก่อน เมื่อใดก็ตามที่มีการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น คนเราก็จะต้องสื่อสารกับตัวเองไปด้วยในขณะเดียวกัน การสื่อสารส่วนบุคคลเกิดขึ้นทันที บุคคลมีการคิด ผลของการคิด นำไปสู่การตัดสินใจแสดงพฤติกรรมของคน

ด้านช่องทางสื่อสาร มีการคัดกรองสื่อสาร ช่องทางสนเทศที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรมีการติดตามและตรวจให้มีความเหมาะสมในการใช้งานกับวัยของผู้รับสาร

พระสงฆ์เป็นผู้นำภายในวัดและประชาชนทั่วไปรอบๆ วัด สวดทำวัตรเย็นและเจริญจิตภาวนา ทุกวันและสนับสนุนให้พระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้มีมากกว่าปกติที่มีอยู่ในปัจจุบัน^{๒๑}

^{๑๖}สัมภาษณ์ นางณัฐชนกนันท์ นวนิล, ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายประภาส วัฒนผ่องใส, ประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๘}สัมภาษณ์ นางสถาพร ขวัญเมือง, รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก หัวหน้าอุโบสถศีลวัดหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายวิเชียรตันศิริ, อดีตกำนันแขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๐}สัมภาษณ์ นางสาวศรัณย์ เสาวคนธ์, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติติลล (วิรัช ตนติปาโล), เจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

ส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ไปอบรมความรู้ด้านระบบสารสนเทศเพื่อนำความรู้มาใช้ในการบริหารวัดด้านการสื่อสารและเทคโนโลยีต่างๆ ของวัด ให้มีความรู้หลากหลายช่องทางในการดำเนินงานทางด้านสงสาร^{๒๒}

ควรจัดฝึกอบรมให้พระสงฆ์ภายในวัดทำหน้าที่ มีการแสดงออกถึงความสามารถในการใช้สื่อเป็นช่องทางสงสารเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่ตนเองถนัด และที่ได้รับมอบหมายให้ทำตามความรู้ความสามารถของตนเอง^{๒๓}

จัดให้ใช้สื่อการประชาสัมพันธ์ให้ข้าราชการและประชาชนทั่วไปเข้าร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ตามโครงการส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ได้ร่วมกันจัดโครงการนี้มุ่งที่จะส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ให้ข้าราชการและประชาชนทั่วไป^{๒๔}

รณรงค์ประชาสัมพันธ์และขับเคลื่อนกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันพระ อีกทั้งเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญ สมาทานศีลฟังพระธรรมเทศนา เจริญจิตภาวนา นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต^{๒๕}

การพัฒนาศักยภาพการใช้สื่อจัดอบรมพระวิทยากรรุ่นใหม่ เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ทางพุทธศาสนาในการนำไปประยุกต์ใช้ มีทักษะในการปฏิบัติการเข้าค่ายคุณธรรม การบรรยาย และการเผยแผ่ทั้งผ่านการใช้อีเมลออนไลน์ และการเขียน และสร้างอุดมการณ์ในการเผยแผ่^{๒๖}

แต่งตั้งพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเพื่อเป็นบุคลากรเข้ารับหน้าที่การเผยแผ่อย่างเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อรักษาและนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังประชาชนในชุมชน^{๒๗}

ส่งเสริมให้พระสงฆ์ใช้สื่อภายในวัดได้ศึกษาหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลี เพื่อให้กลับมาทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไปในภายหน้า^{๒๘}

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญารักษ์ (ลำไย ฐิตปัญโญ), เจ้าคณะแขวงคลองสิบสอง เจ้าอาวาสวัดราชบุรณ บำรุง กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูवासูกิจโกวิท (โกวิท จารุวิโส), เจ้าคณะแขวงกระทุ่มราย เจ้าอาวาสวัดหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมรักษ์ (โกมล ฐิตลาโภ), เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายโฆสิต ธรรมโฆสิต, หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางณัฐชนกนันท์ นวนิล, ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายประภาส วัฒนพ่องใส, ประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสถาพร ขวัญเมือง, รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก หัวหน้าอุโบสถศีล วัดหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

จัดโครงการ พาข้าราชการและประชาชนทั่วไปเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้ทุกภาคส่วนและประชาชน หรือโดยนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเทศนา และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ทุกๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ศูนย์กลางหมู่บ้าน สโมสรม จุฬารามพลของแต่ละหมู่บ้าน ต้องนำธรรมไปส่งถึงบ้านเป็นมุกกลับบ้าน พระสงฆ์หรือรับพุทธศาสนิกชนอยู่วัด อย่างเดียวไม่ทันต่อเหตุการณ์^{๒๙}

ช่องทางสื่อโครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรม ควรมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์สร้างทีมงานและสร้างบุคลากร รุ่นใหม่ เข้าประชุม อบรม สัมมนา ๕ วัดต่อ ๑ ทีมงาน ฝึกให้พระสงฆ์เก่งในแต่ละด้าน ช่องทางใดทางหนึ่งของการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามากล่อมเกลาจิตใจ นำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและร่วมรณรงค์ให้ประชาชนนุ่งขาว รักษาศีล ๘ ทุกวันพระ^{๓๐}

สรุป ช่องทางสารคือข้อความหรือสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ผ่านการเข้ารหัสแล้วพร้อมที่จะส่งไปยังผู้รับสาร สารอาจอยู่ในรูปคำพูด ข้อเขียน สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ต่างๆ การสื่อสารส่วนบุคคลอาจเป็นไปแบบของการปกปิด เช่น การพูด การเขียนที่ไม่มีเจตนาให้ผู้อื่นทราบ ช่องทางหรือสื่อตัวกลางในการนำสารจากผู้ส่งสาร ผ่านไปยังผู้รับสาร ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นสื่อที่ใช้ตัวบุคคล เช่น ผู้นำความคิด พนักงานขาย และสื่อที่ไม่ใช้ตัวบุคคล เช่น สื่อ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ด้านผู้รับสาร พระพุทธเจ้าทรงวิเคราะห์ผู้รับสารตามระดับสติปัญญา ตามความเหมาะสมของ บุคคลแตกต่างกันเป็น ๔ ระดับ คือ **อัครมตติญญ** ได้แก่ ผู้มีภูมิปัญญาที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟัง เปรียบเสมือนดอกบัวเจริญเต็มที่ ผลิผลเห็นระดับน้ำ เติบโตที่จะบานได้ทันที เมื่อได้รับแสงจากดวงอาทิตย์ **วิปจิตัญญ** ได้แก่ ผู้สามารถเรียนรู้ได้เมื่อมีการอธิบายขยายความ เพิ่มเติม เปรียบเสมือนดอกบัวที่ชูก้านมาถึงระดับพื้นน้ำรอที่จะโผล่พ้นน้ำในวันรุ่งขึ้น และเตรียมบาน เมื่อได้รับแสงตะวัน **เนยยะ** ได้แก่ ผู้ที่อาจเรียนรู้ธรรมด้วยอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวดทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การทอ้งบ่น เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ต้องการเวลาในการโผล่ขึ้นสู่พื้นผิวน้ำ เพื่อเบ่งบานในโอกาสต่อไป **ปทปรมะ** ได้แก่ ผู้ซึ่งไม่อาจเรียนรู้และเข้าใจในพระธรรมวิเศษ แม้จะฟัง คิดและทอ้งบ่น อย่างไรก็ตาม เปรียบเสมือนบัวที่จมติดอยู่ใต้น้ำ^{๓๑}

ความแตกต่างของบุคคลโดยจิตนิสัย บุคคลย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันเนื่องจากสาเหตุภายใน คือจิตนิสัย ๖ ประการ ได้แก่ บางคนชอบสวยงามคือคนราคะจริต บางคนชอบใช้อารมณ์หุนหัน พลันแล่น มักโกรธคือคนโทสะจริต บางคนก็ปกติลุ่มหลงเร็วคือคนโมหะจริต บางคนก็มี ความเชื่อความศรัทธาโดยขาดปัญญาคือคนศรัทธาจริต บางคนก็มีปกติใช้วิจารณ์ญาณก่อนรับฟัง

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายวิเชียร ต้นศิริ, อดีตกำนันแขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวรี เสาวคนธ์, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติติลก (วีรชัย ตนติปาโล), เจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

คือ คนพุทธจริต บางคนก็จัดอยู่ในพวกคิดมาก กังวลมาก หาช้อยู่ติได้ยาก คือคนวิตกจริต มีการจัดกิจกรรมร่วมกันกับหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ให้ข้าราชการและประชาชนทั่วไปนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เช่น การรักษาศีล ๕ การขับขี่รถอย่างระมัดระวัง ไม่ดื่มสุราในขณะขับรถ ^{๓๒}

การตั้งใจฟัง เนื่องจากการสื่อสารส่วนใหญ่ใช้การพูดในการสื่อสาร ดังนั้น นอกจากความสามารถในการพูด การใช้ภาษาของผู้สื่อสารแล้ว ผู้ฟังมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของการสื่อสารด้วย การฟังอย่างตั้งใจหรือมีเจตนาที่จะรับฟังด้วยความหวังว่าจะได้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจากผู้พูด ย่อมจะช่วยให้การสื่อสารได้ผลยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าการฟังจะมีประโยชน์ต่อการสื่อสารอย่างมาก แต่ก็มิอุปสรรคที่ทำให้ฟังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เช่น การคิดล่วงหน้าว่าสิ่งที่จะได้รับฟังไม่น่าสนใจมีอคติต่อเรื่องหรือต่อบุคคลที่พูด ทำให้รู้สึกเบื่อหน่าย ฟังอย่างไม่ตั้งใจ บางครั้งอาจเสียโอกาสของการฟังที่ดีๆ เลยก็ได้ ดังนั้น การฟังเพื่อให้ได้สาระจึงไม่ควรคาดการณ์ในแง่ลบไว้ล่วงหน้า ^{๓๓}

การวิจารณ์ผู้พูดในทางลบ ในสิ่งที่ไม่ใช่สาระของการสื่อสาร เช่น ให้ความสนใจกับ การแต่งตัว หรือไม่พอใจคำพูดเพียงบางคำ ในขณะที่ฟังก็พูดวิจารณ์ไปด้วย นอกจากจะทำให้ไม่ได้ประโยชน์จากการฟังแล้ว ยังเป็นการเสียมารยาท ก่อความรำคาญแก่คนข้างเคียงด้วย การสรุปล่วงหน้า เช่น ฟังเรื่องราวไปได้เพียงเล็กน้อยก็สรุปความเองว่าจะต้องเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ซึ่งอาจไม่เป็นความจริงตามนั้น การเลือกฟังเฉพาะบางส่วน เลือกฟังเฉพาะตอนที่ตนเองสนใจ โดยที่ไม่ทราบชัดว่า ตอนอื่นมีสาระเป็นอย่างไร สภาพร่างกายและสิ่งแวดล้อมไม่อำนวย เช่น อากาศร้อน เสียงดัง ปวดหัว ง่วงนอน การร่วมกันจัดทำกิจกรรมนำข้าราชการและประชาชนทั่วไป ฟังเทศน์ตามโครงการส่งเสริมหมู่บ้านศีล ๕ ได้แก่ ๑) รักษาศีล ๕ ๒) สวดมนต์ นั่งสมาธิ ๓) พุดจาไฟเราะ ๔) บำเพ็ญประโยชน์ ๕) ร่วมกิจกรรมชั่วโมงสุขจริงหนอ ^{๓๔}

ผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมาย เมื่อได้รับสารผู้รับสารจะเกิดการตีความและการตอบสนองจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม และส่งปฏิกิริยาตอบสนองกลับไปให้ผู้ส่งสารหรือผู้รับสาร เรียกอีกอย่างหนึ่งของสารเพื่อให้ผู้รับสารปลายทาง หรือผู้รับสารที่ผู้ส่งสาร ต้องการให้ได้รับสารของตนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ หมู่บ้านรักษาศีล ๕ ประกอบกับนโยบายคณะรักษาความสงบในเรื่องการสร้างความปลอดภัย สมานฉันท์ และให้ประชาชนมีความสามัคคีกัน โดยกำหนดเป้าหมายทุกหมู่บ้านโดยร่วมกับ ทางคณะสงฆ์ พร้อมกับฝ่ายปกครอง ชุมชนหมู่บ้าน ^{๓๕}

ปฏิกิริยาสนองกลับคือสาร แต่เป็นสารที่ผู้รับสารไปให้กับผู้ส่งสารเมื่อได้ ตีความหมายของสารที่ตนได้รับ ในเมื่อความหมายของสารมีได้อยู่ที่ตัวสาร แต่อยู่ที่การตีความของ ผู้รับสาร ผู้สื่อสาร

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญารณ (ลำไย ฐิตปณฺโญ), เจ้าคณะแขวงคลองสิบสอง กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูมหาสุกิจโกวิท (โกวิท จารุวิโส), เจ้าคณะแขวงกระทุ่มราย เจ้าอาวาสวัดหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูเกษมธรรมารักษ์ (โกมล ฐิตลาโณ), เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายโฆสิต ธรรมโฆสิต, หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

จึงจำเป็นที่จะต้องสนใจและให้ความสำคัญกับปฏิกริยาตอบสนอง เช่น ความเข้าใจ หรือไม่เข้าใจ ยอมรับหรือไม่ปฏิเสธ พอใจหรือไม่พอใจ ฯลฯ เนื่องจากบางครั้งผู้ส่งสารอาจต้องการส่งสารจัดตั้งหน่วยงานในการทำโครงการโดยมีการประสานงานกับหน่วยของภาคเอกชนและให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ^{๓๖}

สิ่งรบกวน คือสิ่งจำกัดประสิทธิภาพการถ่ายทอดสารหรือสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร ทำให้การสื่อสารไม่บรรลุผลเท่าที่ควร หรือบางครั้งอาจทำให้การสื่อสารไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ มีการแบ่งประเภทของสิ่งรบกวนหลายวิธีด้วยกัน เช่น สิ่งรบกวนทางกายภาพ สิ่งรบกวนซึ่งเกิดขึ้นภายนอกตัวบุคคล เช่น เสียงรบกวน เสียงคนคุยกัน เสียงประตู ฯลฯ สิ่งรบกวนทางจิตใจ สิ่งรบกวนซึ่งเกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ภายในความคิด จิตใจ และอารมณ์ของผู้สื่อสาร เช่น ผู้พูดมีอคติ ต่อเรื่อง มีปัญหาในใจก่อนการพูด หรืออารมณ์ไม่ดี หรือผู้ฟังขาดสมาธิในการฟัง เป็นต้น

จัดตั้งกรรมการในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้มีการประชาสัมพันธ์ในการขับเคลื่อนให้ประชาชนในทุกๆ ชุมชนตื่นตัวในการรักษาศิล ๕ ในทุกครอบครัวและให้ทีมงานออกติดตามประสานงานให้องค์ความรู้ในการรักษาศิล ๕ ตามนโยบายของภาครัฐบาลตามสื่อ^{๓๗}

อุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารขาดความรู้ความเข้าใจและข้อมูล เกี่ยวกับสารที่ต้องการจะสื่อ ผู้ส่งสารใช้วิธีการถ่ายทอดและการนำเสนอที่ไม่เหมาะสม ผู้ส่งสารไม่มี บุคลิกภาพที่ไม่ดีและไม่เหมาะสม ผู้ส่งสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการส่งสาร ผู้ส่งสารขาดความพร้อมในการส่งสาร ผู้ส่งสารมีความบกพร่องในการส่งเสริมและร่วมประสานงานในกิจกรรมต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง^{๓๘}

อุปสรรคที่เกิดจากสาร ได้แก่ สารไม่เหมาะสมกับผู้รับสาร อาจยากหรือง่ายเกินไป สารขาดการจัดลำดับที่ดี สลับซับซ้อน ขาดความชัดเจน สารมีรูปแบบแปลกใหม่ยากต่อความเข้าใจ สารที่ใช้ภาษาคลุมเครือ ขาดความชัดเจน นอกจากนั้น อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากสื่อหรือช่องทาง ได้แก่ การใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสารที่ต้องการนำเสนอ การใช้สื่อที่ไม่มีประสิทธิภาพที่ดี การใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมกับระดับของการสื่อสาร จัดบุคลากรให้มีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการจัดกิจกรรมในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีของไทยต่างๆ ในชุมชนพร้อมทั้งให้ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมด้วยทุกครั้ง^{๓๙}

อุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร ได้แก่ ขาดความรู้ในสารที่จะรับ ขาดความพร้อมที่จะรับสาร ผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสาร ผู้รับสารมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสาร และผู้รับสารมีความคาดหวังใน

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางณัฐชนนันทน์ นวนิล, ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายประภาส วัฒนผ่องใส, ประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางสถาพร ขวัญเมือง, รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายวิเชียร ต้นศิริ, อดีตกำนันแขวงหนองจอก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

การสื่อสารสูงเกินไป จัดกิจกรรมให้เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมและได้เรียนรู้ทั้งด้าน ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม สามารถดำรงตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้ง นำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว^{๔๐}

การสื่อสารจะประสบความสำเร็จตรงตามจุดประสงค์หรือไม่ ผู้ส่งสารควรคำนึงถึง หลักการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ที่จะสื่อสารให้ได้ผลและเกิดประโยชน์ จะต้องทำความเข้าใจเรื่อง องค์ประกอบในการสื่อสาร และปัจจัยทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับระบบการรับรู้ การคิด การเรียนรู้ การจำ ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพในการสื่อสาร ผู้ที่จะสื่อสารต้องคำนึงถึงบริบทในการสื่อสาร บริบทในการสื่อสาร หมายถึงสิ่งที่อยู่แวดล้อมที่มีส่วนในการกำหนดรู้ความหมายหรือความเข้าใจในการสื่อสาร คำนึงถึงกรอบแห่งการอ้างอิง มนุษย์ทุกคนจะมีพื้นความรู้ทักษะ เจตคติ ค่านิยม สังคม ประสบการณ์ ฯลฯ เรียกว่าภูมิหลังแตกต่างกัน ถ้าผู้สื่อสารใดมีกรอบแห่ง การอ้างอิงคล้ายกัน ใกล้เคียงกัน จะทำให้การสื่อสารง่ายขึ้น การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพ เมื่อผู้ส่งสารส่งสารอย่างมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ผ่าน สื่อหรือช่องทางที่เหมาะสม ถึงผู้รับสารที่มีทักษะในการสื่อสาร

สรุป การสื่อสารเป็นสิ่งที่จำเป็นมากในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ตั้งแต่วันที่มีมนุษย์เกิดมา มนุษย์ก็ใช้การสื่อสารแล้ว และมนุษย์ก็ได้รับการพัฒนาทักษะในการสื่อสารมากขึ้น ทำให้มนุษย์มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เป็นคนช่างสังเกต เรียนรู้ได้เร็ว และมีความจำดี มีความซื่อตรง มีความกล้าที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง มีความคิดสุขุมรอบคอบ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดและแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้า มีมนุษยสัมพันธ์ดีกับผู้อื่น มีความสามารถในการเขียนได้รวดเร็ว มีเทคนิคการจูงใจ คน รู้ขั้นตอนการทำงาน มีความสามารถแยกแยะและจัดระเบียบข่าวสาร สิ่งเหล่านี้จะช่วยพัฒนา มนุษย์ให้เป็นคนดีและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ผู้รับสาร ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้รับข้อมูลข่าวสาร จากผู้ส่งสาร ซึ่งการสื่อสารจะสำเร็จ ได้หรือไม่ขึ้น ผู้รับสารจะต้องมีคุณสมบัติ ความสามารถ ความ ชำนาญในการสื่อสาร

สรุปได้ว่า เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองแห่งพุทธวัฒนธรรม มีวัด มัสยิด โบสถ์คริสต์ ศาลเจ้า สถานที่หลากหลายวัฒนธรรม เช่น ไทย จีน มอญ เขมร แขก ญวน อิสลาม ฯ เป็นสถานที่อยู่ในเขตกว้างใหญ่ที่สุด ของกรุงเทพมหานคร ยังเป็นสถานที่หลากหลายวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ที่ไม่มีที่ใดหรือเขตใดเหมือน เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมท่องเที่ยวของการอยู่ร่วมกันแบบวิถี ชีวิตที่ใช้ร่วมกันมาช้านาน มีชุมชนหมู่บ้านโครงการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง สนตฤณี ปรม สุขี ความสันโดษ ความพอเพียง เป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นโครงการพระราชดำริ ของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ในปัจจุบันที่ได้ความนิยมสำหรับแหล่งท่องเที่ยวศึกษาดูงาน เป็นหมู่ โฮมสเตย์รับการดูแลจัด ระเบียบอย่างดี บ้านหนึ่งที่สืบสานมาจากกลุ่มน้ำแสนสบที่มีชาวปัตตานีเคลื่อนตัวมาจากไทรบุรี มาตั้ง ถิ่นฐานดำรงชีวิตเรื่อยมา และสืบทอดให้กับลูกหลานมีที่ดินและถิ่นทำกินอย่างมีความสุขไม่น้อยกว่า ๑๔๐ ปี ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อตามระเบียบของกรุงเทพมหานครว่า ชุมชนแผ่นดินทอง คอยรดดีกาว การ รวมตัวอย่างเหนียวแน่น ทำให้เกิดมิติทางสังคมหลายประการ เช่น สังคมแห่งการเรียนรู้ชุมชน ต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตรงกับหลักธรรมคำสอนที่กล่าวว่า สนตฤณี ปรม ณ์ ความสันโดษเป็น

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวรี เสาวคนธ์, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ทรัพย์อย่างยิ่ง ความรู้จักพอ เป็นทรัพย์เยี่ยมที่สุด ประกอบกับหมู่บ้านลำไทรยังคงวิถีเกษตรและวิถีไทยอิสลามที่มีบุคคลให้ความสนใจมาศึกษาและเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีผู้มาเยี่ยมเยียน และศึกษาดูงานตลอดเวลา ชุมชนจึงได้นำมาบ้านของตนเองมาจัดทำที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ขึ้น

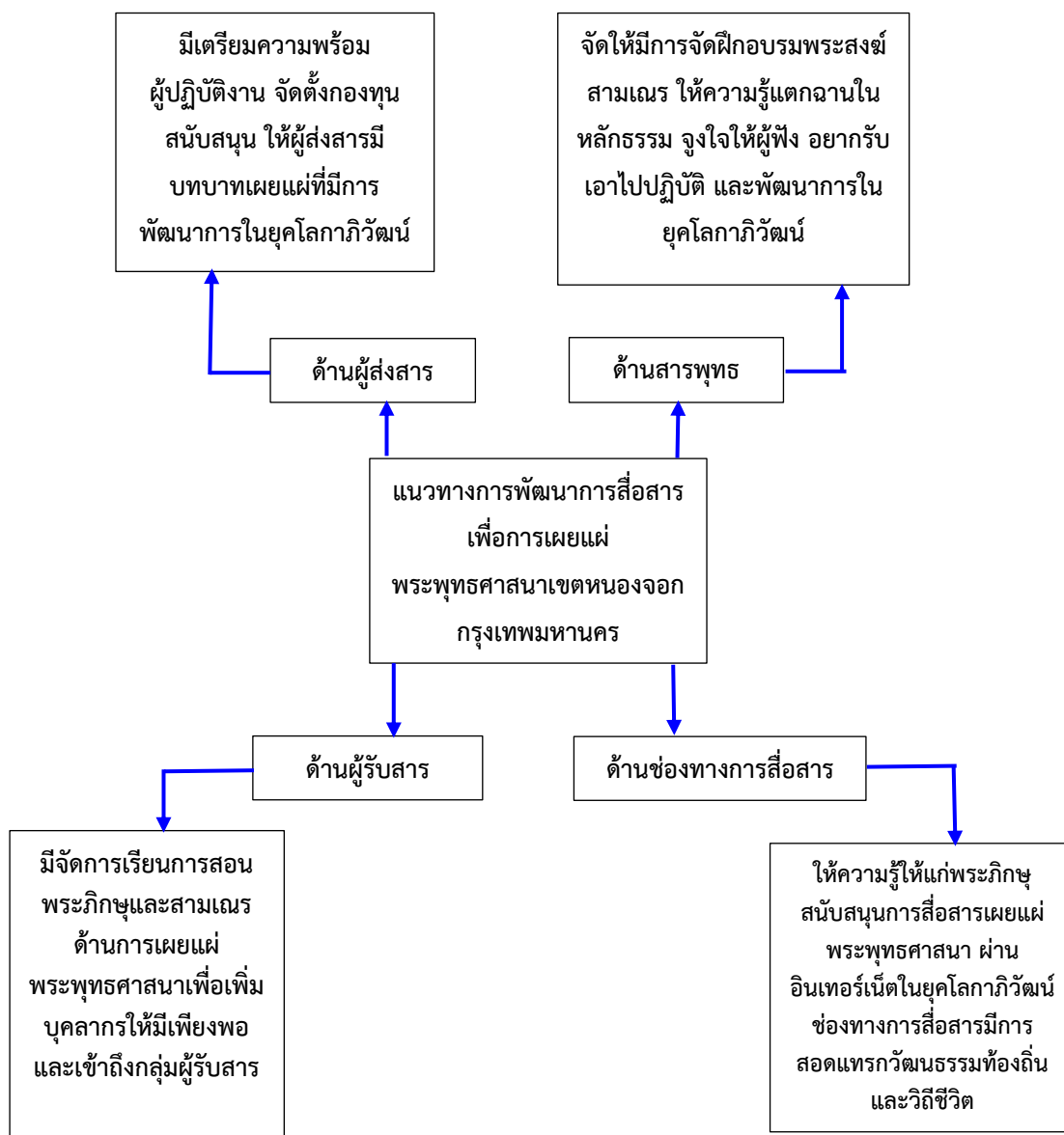
มีผู้นำในการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีเยี่ยมอยู่หลายท่านที่ทุ่มเทร่างกายและแรงใจในการพัฒนาในเขตหนองจอก ของกรุงเทพมหานคร ให้เป็นสถานที่การศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย ท้องเที่ยวและเป็นแหล่งพักผ่อนให้กับพี่น้องชาวและประชาชนทั่วไป

ในการบริหารจัดการด้านสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ก็เช่นเดียวกันก็ต้องอาศัยกำลังร่างกายและกำลังศรัทธาจากผู้นำในท้องถิ่นในการขับเคลื่อนส่งเสริมทั้งยังได้รับการสนับสนุนประชาชนทั่วไปจนทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ด้วยความพร้อมของผู้นำในท้องถิ่นในด้านการบริหารจัดการทั้งด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการบริหารบุคลากร ด้านการอำนวยความสะดวก และด้านการควบคุม ให้เป็นระบบ และยังมีการเพิ่มและพัฒนาในระบบสารสนเทศเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตให้กับวัดในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ให้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรุก โดยผ่านเว็บไซต์ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระบบวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ (Video Conference) หรือระบบวิดีโอไลฟ์สด ซึ่งผ่านทางเฟสบุ๊ก เป็นต้น แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านนี้ยังคงเป็นเรื่องที่ยังใหม่และยังเป็นอันตรายกับผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หากนำไปใช้ผิดเจตนารมณ์อาจนำปัญหา มาสู่ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารเผยแผ่และองค์กรก็ได้ ดังนั้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีดังกล่าวจึงยังต้องมีการฝึกฝนเพื่อคัดกรองผู้ที่ทำหน้าที่อย่างระมัดระวัง

ในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่ประสบความสำเร็จได้นั้นเป็นเพราะคณะสงฆ์ได้มีการประสานงานร่วมมือกันกับองค์กรต่างๆ ของภาครัฐและภาคเอกชน มีการประชุมร่วมกัน มีการกำหนดแผนงานและนโยบายต่างๆ ออกมาเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ มีการจัดองค์กรชุดทีมงานได้อย่างเหมาะสมกับความรู้และความสามารถของบุคลากร มีการพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ ให้กับพระวิทยากรในการทำหน้าที่ด้านการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องมีการประสานงานร่วมมือกันทำงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีการติดตามเพื่อทำการประเมินผลการทำงานเพื่อหาจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องแล้วนำมาพัฒนาเป็นจุดแข็ง แล้วนำกลับมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พระพุทธศาสนาในครั้งต่อไป และยังเป็นต้นแบบในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภออื่นๆ ต่อไปด้วย

๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย (Body of Knowledge)

จากการศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” ทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ในลักษณะแผนภาพที่แสดง แนวทางการพัฒนาส่งเสริมการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงตามแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ที่มา : จากการสังเคราะห์จากผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สรุปได้ว่า“การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” โดยมีลักษณะที่สำคัญในแต่ละด้าน คือ

๑) **ด้านผู้ส่งสาร** ควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ก่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน ควรให้มีการจัดตั้งทุนเพื่อสนับสนุนให้ผู้ส่งสารมีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์และควรมีการประชุมวางแผนขาดที่งานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงานด้านผู้ส่งสารอีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก

๒) **ด้านสารพุทธธรรม** ควรมีการประชุมวางแผนนำผู้มีความรู้แตกฉานในการเทศน์การปาฐกถาการบรรยายให้ผู้ฟังชาวซึ่งในพุทธธรรมให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น ควรให้มีการจัดฝึกอบรมพระสงฆ์สามเณรให้ความรู้แตกฉานในหลักธรรมจูงใจให้ผู้ฟังอยากรับเอาไปปฏิบัติและพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์และด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนาควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ก่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน

๓) **ด้านช่องทางการสื่อสาร** ควรให้ความรู้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ขาดผู้ปฏิบัติงานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือในเผยแผ่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์ควรมีการทำงานเป็นทีมและสนับสนุนการสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้และในการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตและช่องทางการสื่อสารการเผยแผ่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน

๔) **ด้านผู้รับสาร** สื่อหรือทีมงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรต้องเริ่มต้นสร้างผู้ปฏิบัติงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกันด้านผู้รับสารกล่าวว่าควรต้องศึกษาเรียนรู้ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม วิถีชีวิตชาวบ้าน ให้สามารถเข้าถึงจิตใจ มีการแสดงพุทธธรรม โดยใช้ภาษาชาวบ้านเข้าใจง่าย เพิ่มการจัดอบรมสื่อและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนและในพื้นที่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะทำหน้าที่สื่อสารในการเผยแผ่ก่อนข้างน้อยควรให้ความรู้แก่พระภิกษุและสามเณรเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสนับสนุน แนวคิดที่เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ด้านอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๘๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๔ รองลงมา มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๗ ถัดมา มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๔๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๒ สุดท้ายมีอายุ ๖๑-๗๐ ปี จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖ ตามลำดับ

ด้านพรรษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพรรษา ๑-๕ พรรษา จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๔ รองลงมา มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ถัดมา มีพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๗ สุดท้ายมีพรรษา ๑๑-๒๐ พรรษา จำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๗ ตามลำดับ

ด้านการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๑๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๖ รองลงมา จบมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๗ ถัดมา จบมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๖ สุดท้ายไม่จบมัธยมศึกษา จำนวน ๑๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๑ ตามลำดับ

ด้านการศึกษาเปรียญธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่จบเปรียญธรรมจำนวน ๑๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๒ รองลงมา จบเปรียญธรรมประโยค ๑-๓ จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒ ถัดมา จบเปรียญธรรมประโยค ๔-๕ จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๑ ถัดมาจบเปรียญธรรมประโยค ๖-๗ จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๐ สุดท้ายจบเปรียญธรรมประโยค ๘-๙ จำนวน ๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๐.๕ ตามลำดับ

ด้านการศึกษาสามัญ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษาจำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๙ รองลงมาจบประถมศึกษาจำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘ ถัดมาจบปริญญาตรีจำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓ สุดท้ายจบปริญญาโท จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๐ ตามลำดับ

๒) ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๒.๑ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.72$, S.D.= ๐.๙๓๑) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๓ ด้าน ดังนี้

ด้านผู้ส่งสาร ($\bar{X}=2.87$, S.D.= ๐.๙๖๔) ด้านสาร ($\bar{X} = 2.87$, S.D.= ๐.๙๖๔) ด้านผู้รับสาร ($\bar{X}=2.77$, S.D.= ๐.๙๑๔) และยกเว้นด้านช่องทางการสื่อสารอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.39$, S.D.= ๑.๐๗๕) ตามลำดับ

๒.๒ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ในด้านผู้ส่งสารอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.87$, S.D.= ๐.๙๖๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

๒.๓ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ในด้านสารพุทธธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.87$, S.D.= ๐.๙๖๔) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

๒.๔ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ในด้านช่องทางการสื่อสาร อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.39$, S.D.= ๑.๐๗๕) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง คือ พระสงฆ์มีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ($\bar{X} = 2.53$, S.D.= ๑.๑๙๑) และอยู่ในระดับน้อย ดังนี้ พระสงฆ์สามารถรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ($\bar{X} = 2.38$, S.D.= ๑.๑๕๙) พระสงฆ์ไม่เห็นแก่ลาภสักการะ หรือหาผลประโยชน์จากพิธีกรรมและความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ($\bar{X} = 2.37$, S.D.=๑.๑๙๗) พระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธีรวมถึงสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนได้ ($\bar{X} = 2.24$, S.D.=๑.๑๙๓) มีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์สู่ชนรุ่นหลัง ($\bar{X} = 2.45$, S.D.=๑.๒๔๔) ตามลำดับ

๒.๕ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ในด้านผู้รับสาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๗$, S.D. = ๐.๙๑๕) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ทุกข้อ

๕.๑.๒ เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑) ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกััน ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๒) ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกััน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกัันดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๓) ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกััน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้านแตกต่างกันทุกด้าน ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๔) ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก

กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกันทุกด้าน ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๕) ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน แตกต่างกันทุกด้าน ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๕.๑.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสาร พบว่า ผู้ส่งสารควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน จำนวน ๙ รูป ควรให้มีการจัดตั้งทุนเพื่อสนับสนุนให้ผู้ส่งสารมีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๗ รูป และควรมีการประชุมวางแผนขาดที่ทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงานด้านผู้ส่งสารอีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก จำนวน ๕ รูป ตามลำดับ

๒) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า ควรมีการประชุมวางแผนนำผู้มีความรู้แตกฉานในการเทศน์การปาฐกถาการบรรยายให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพุทธธรรมให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นคือง่ายไปหายาก จำนวน ๙ รูป ควรให้มีการจัดฝึกอบรมพระสงฆ์สามเณรให้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมจงใจให้ผู้ฟังอยากนำไปปฏิบัติและพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๗ รูป และด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนาควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน จำนวน ๕ รูป ตามลำดับ

๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสาร พบว่า ช่องทางการสื่อสารควรให้ความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ขาดที่ทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือในการเผยแผ่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๑๑ รูป ควรมีการทำงานเป็นทีมและสนับสนุนการสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้และในการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต จำนวน ๖ รูป และช่องทางการสื่อสารการเผยแผ่ยังไม่ได้ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน จำนวน ๔ รูป ตามลำดับ

๔) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสาร พบว่า ขาดสื่อหรือทีมงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน จำนวน ๗ รูป ด้านผู้รับสารกล่าวว่าควรเพิ่มการจัดอบรมสื่อและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน จำนวน ๕ รูป และในพื้นที่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะทำหน้าที่สื่อสารในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อยควรให้ความรู้แก่พระภิกษุและสามเณรเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน จำนวน ๓ รูป ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายดังนี้

๕.๒.๑ ผลการเปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จำแนกโดยภาพรวมและรายด้าน

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.72$, S.D.= 0.931) แสดงให้เห็นว่า การมีทักษะในการแสดงธรรมตามภูมิความรู้ ความรู้สภาพสังคมและชุมชนในพื้นที่ พร้อมทั้งมีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์ มีความรู้แตกฉานในการเทศน์ การปาฐกถา การบรรยาย ให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพุทธธรรม มีกลยุทธ์เผยแผ่เชิงรุก โดยการผลิตซีดี เป็นสื่อธรรมแจกจ่ายให้ถึงชุมชน ได้สารธรรม จากการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์อย่างมีคุณประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์เฉลิมชัย จารุณโณ (ทรงสกุล) ได้ศึกษางานวิจัย “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการใช้สื่อในการเผยแผ่ การเปรียบเทียบอุปมา อุปมัย การใช้สื่อประกอบ เช่นการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำขวัญ คำกลอนประกอบเนื้อหาสาระ ต้องมีการพัฒนาในด้านต่างๆ^๑

ด้านผู้ส่งสาร พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้ส่งสารอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}= 2.87$, S.D. = 0.964) แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีความรู้ในการแสดงธรรม มีทักษะในการทำงานมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ประพฤติตนได้อย่างเหมาะสม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดสุบิน ฑิปปมโม (ยิ้มช้อย) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”^๒ ตามการรับรู้ของประชาชน” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเสนา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}= 3.30$, S.D. = 0.53) ตามความคิดเห็นของประชาชนพบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันขาดความชำนาญการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ ส่วนมากจะเน้นการพูด การบรรยายในลักษณะเดิมๆ ทำให้ก้าวตามเทคโนโลยีในการสื่อสารไม่ทัน

^๑พระสมุห์เฉลิมชัย จารุณโณ (ทรงสกุล), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง”, สารนิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๒พระครูปลัดสุบิน ฑิปปมโม (ยิ้มช้อย), “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ด้านสารพุทธธรรม พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านสื่อสารอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๘๗, S.D. = ๐.๙๖๔) แสดงให้เห็นว่า การรวบรวมหลักธรรมคำสอนไว้เป็นหมวดหมู่ ไม่นำเสนอในทางที่ผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย อบรมจิตใจของพุทธบริษัทเป็นหลัก ไม่มีการบัญญัติสิกขาบทและสิ่งที่ไม่ใช่พระธรรมวินัยที่แตกต่างจากเดิม หรือทำให้สังคมเกิดความแตกแยก ไม่นำเสนอความคิดเห็นของตนเอง หรือลัทธิของตนเอง ทำให้สังคมเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน และมีการใช้เทคนิคที่ทันสมัย ในการเผยแผ่หลักธรรมที่ทันสมัย เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระจิตศักดิ์ สุจิตโต (สุนทรวิภาค)** ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๕, S.D. = ๐.๘๑๗) ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์พบว่า การใช้สื่อประกอบการเผยแผ่ธรรมที่ทำให้เนื้อหาน่าสนใจ โดยใช้วิธีการกล่าวถึงเรื่องกฎแห่งกรรม และยกพุทธสุภาษิต นิทาน อุทาหรณ์ มาใช้ประกอบสื่อเพื่อการเผยแผ่และสามารถปรับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^๓

ด้านช่องทางการสื่อสาร พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านช่องทางการสื่อสารอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = ๒.๓๙, S.D. = ๑.๐๗๕) แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ยังไม่สามารถรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีที่มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณได้ ยังมุ่งหวังแก่ลาภสักการะ หรือหาผลประโยชน์จากพิธีกรรมและความเชื่อของพุทธศาสนิกชนเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธี รวมถึงสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดกับพุทธศาสนิกชนได้เพียงส่วนเดียว มีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์สู่ชนรุ่นหลัง ยังอยู่ในระดับน้อยต้องมีการพัฒนาอีกมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระอธิการวรวิทย์ รตนปญโญ (พันธ์สวัสดิ์)** ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ด้านการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๑๙, S.D. = ๐.๖๒๘) มีความคิดเห็นว่าการนำสื่อมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความเหมาะสม น่าสนใจ และเรียนรู้เข้าใจง่ายเนื้อหาใจความกระชับ มีความหลากหลายและทันสมัย เป็นต้น^๔

ด้านผู้รับสาร พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านผู้รับสารอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๒.๗๗, S.D. = ๐.๙๑๔) แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์ของแต่ละวัดที่มีความพร้อมเกือบทุกด้านมีการจัดการสาธารณูปการอย่างคุ้มค่า โปร่งใส ตรวจสอบได้สร้างศาสนสถานที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดูแลเสนาสนะภายในวัดเป็นอย่างดีมีระบบและ

^๓พระจิตศักดิ์ สุจิตโต (สุนทรวิภาค), “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๔พระอธิการวรวิทย์ รตนปญโญ (พันธ์สวัสดิ์), “บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”, สารนิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

กลไกในการพัฒนาศาสนสถานและมีประสิทธิภาพในระดับปานกลาง พระสมุห์บุญมา ปภสฺสโร (เพชรโอ) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม^๕ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = ๓.๓๙, S.D. = ๐.๘๑๐)

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้แสดงให้เห็นว่า อายุของผู้ตอบแบบสอบถามมีหลายระดับ ดังนั้นคำตอบแบบสอบถามที่มีอายุน้อยย่อมมีประสบการณ์และโอกาสเห็นการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์มากกว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุน้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดกฤษณ์ ชุตินฺธโร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมจริยธรรม แก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี ของนักเรียนที่มีสถานภาพส่วนบุคคลแตกต่างกัน พบว่านักเรียนที่มีความแตกต่างกันในด้านโรงเรียนที่เรียน เพศ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พระสงฆ์ด้านการส่งเสริมจริยธรรม แก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่นักเรียนที่มีความแตกต่างทางด้านอายุ และระดับชั้นการศึกษา มีความคิดเห็นโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่านักเรียนที่เรียนโรงเรียนต่างกัน และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมจริยธรรม แก่นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติในทุกด้าน นักเรียนที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในทุกด้านการจัดสิ่งแวดล้อม และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนที่มีอายุแตกต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้านการจัดสิ่งแวดล้อม และด้านการสอนและการนิเทศ และมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในด้านการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผลทางจริยธรรม ส่วนนักเรียนที่มีระดับชั้นแตกต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้านการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผลทางจริยธรรม ๓) ส่วนแนวทางการพัฒนาพระสงฆ์ในด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริม จริยธรรมแก่นักเรียนในระดับ

^๕พระสมุห์บุญมา ปภสฺสโร (เพชรโอ), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

มัธยมศึกษา พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นว่าการจัดให้มีสถานที่ร่มรื่น สะอาด สวยงาม และสงบ ควรเพิ่มซีดี หรือ วีดีโอ การจัดค่ายธรรมะหรือค่ายคุณธรรมเพิ่มขึ้น และจัดให้มีการประเมินผลหลังเรียนอย่างเป็นระบบ^๖ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒. พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาต่างกันย่อมมีประสบการณ์ในการบริหารงานมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระจิตศักดิ์ สุธิตโต (สุนทรวิภาค)** ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”^๗ ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่าจะมีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่กว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาน้อย จึงทำให้มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แตกต่างกัน และมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ย่อมมีความรู้และประสบการณ์ ได้ยินได้ฟังจากการศึกษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระภาคภูมิ โสภณสีโล (จันทวัฒน์)** ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรมะทางวิฑูยชุมชนวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ธรรมะทางวิฑูยชุมชน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่ธรรมะทางวิฑูยชุมชนวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน จึงมีความคิดเห็น

^๖ พระครูปลัดกัญไธ ชุตินธโร, “บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๗ พระจิตศักดิ์ สุธิตโต (สุนทรวิภาค), “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกันไป จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๔๔}

๔. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า ผู้อ่านการเรียนการสอนหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะมีความสามารถในการอ่าน แปล และแต่งภาษาบาลีในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้จนแตกฉาน ประกอบกับในพระพุทธศาสนานี้ พระพุทธเจ้าทรงมอบศาสตร์ความรู้ทางบริหารจัดการไว้ ให้สาวกรุ่นหลังได้ศึกษาและนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง เรียกว่า พุทธวิธีบริหาร ซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารคณะสงฆ์ ที่กระจายอยู่ในพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้นผู้ที่มีภูมิความรู้ ความสามารถทางภาษาบาลีเข้าใจพุทธพจน์เหล่านั้นได้โดยแตกฉาน ก็เข้าใจหลักการ กระบวนการ ในการบริหารได้อย่างดี และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารทุกประเภท รวมถึงการบริหารการศึกษาด้วย ดังนั้น สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม จึงทำให้เกิดความแตกต่างของการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระอธิการวรวิทย์ รตนปญโญ (พันสวัสด์) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมต่างกัน ความคิดเห็นต่อบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกันไป จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๔๕}

๕. พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จึงทำให้มีทัศนคติที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นในเรื่องการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์แตกต่างกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาประสาน อนุวตโต (ทัศนารุณพงศ์) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่าพระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น พระสงฆ์ที่มี

^{๔๔} พระภาควุฒิชัย โสภณสีโล (จันทวัฒน์), “บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุชุมชนวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๔๕} พระอธิการวรวิทย์ รตนปญโญ (พันสวัสด์), “บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

วุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน จึงมีความคิดเห็นต่อการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๐}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ” ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) ควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน ควรให้มีการจัดตั้งทุนเพื่อสนับสนุนให้ผู้ส่งสารมีบทบาทเผยแผ่ที่มี การพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์และควรมีการประชุมวางแผนขาดที่งานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงาน ด้านผู้ส่งสารอีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเกิดความเข้าใจมากขึ้นคือหายไปหายาก

๒) ควรมีการประชุมวางแผนนำผู้มีความรู้แตกฉานในการเทศน์การปาฐกถาการบรรยาย ให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพุทธธรรมให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น ควรให้มีการจัดฝึกอบรมพระสงฆ์สามเณรให้ ความรู้แตกฉานในหลักธรรมจงใจให้ผู้ฟังอยากรับเอาไปปฏิบัติและพัฒนาการในยุคโลกาภิวัตน์และ ด้านสารหลักธรรมในพระพุทธศาสนาควรให้มีการฝึกอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการ เผยแผ่ค่อนข้างน้อยทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้แก่ประชาชน

๓) ควรให้ความรู้ให้แก่พระภิกษุที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ขาดที่งานที่เข้มแข็งเพื่อ ช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือในเผยแผ่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์ ควรมีการทำงานเป็นทีมและสนับสนุนการสื่อสารเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่านี้และในการเผยแผ่ ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตและช่องทางการสื่อสารการเผยแผ่ยังไม่ได้รับการ สนับสนุนเท่าที่ควรในการเผยแผ่พระศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน

๔) ทีมงานด้านการเผยแผ่อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควรต้องเริ่มต้นสร้างทีมงาน ในกลุ่มพระนักเผยแผ่ด้วยกันการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ควรเพิ่มการจัดอบรมสื่อและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณร สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้อง ตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ให้แก่ ประชาชนและในพื้นที่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะทำหน้าที่สื่อสารในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อย

^{๑๐} พระมหาประสาธน์ อนุตโต (ทัศนารุณพงศ์), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ” ผู้วิจัยข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑) ควรเปลี่ยนจากงานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มาเป็นการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตใกล้เคียงเช่น มีนบุรี ฉะเชิงเทรา ปทุมธานี เป็นต้นเพื่อหาข้อมูลเปรียบเทียบนำไปพัฒนาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒) ควรเปลี่ยนจากงานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มาเป็น ประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อค้นหาข้อมูล ปัญหา อุปสรรค และนำไปพัฒนาต่อไป

๓) ควรเปลี่ยนจากงานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มาเป็น การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เพื่อค้นหาและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะมีประโยชน์อย่างมากในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์

๔) ควรเปลี่ยนจากงานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มาเป็น การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ในจังหวัดใกล้เคียง เพื่อศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบ และนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กาญจนา แก้วเทพ. “แนวทางการศึกษาการสื่อสารต่างวัฒนธรรม”. กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

กิตติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

_____. ความรู้ทางการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

คะนิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ภาพ
พิมพ์, ๒๕๓๒.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. แนวคิดเชิงพุทธเกี่ยวกับการพัฒนาประชากร: สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรมการศาสนา, ๒๕๓๐.

ชุตีระ ระเบียบและคณะ. ระเบียบวิธีวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต,
๒๕๕๒.

ณัฐนันท์ ปรายสันติสุข. ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ: หลักสูตรการพัฒนาจิต
ให้เกิดปัญญาและสันติสุข. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๔๒.

ทินพันธ์ นาคะตะ. พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๒๙.

บุญเลิศ ศุภดิกล. ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุขภาพการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

พรทิพย์ วรกิจโกศาทร. “กระบวนการดำเนินงานประชาสัมพันธ์” ในเอกสารการสอนชุดวิชาหลักการ
โฆษณาและการประชาสัมพันธ์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โอเอ้นจี การพิมพ์, ๒๕๔๒.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- _____. **พุทธธรรมฉบับปรับปรุง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมะอินเตอร์เน็ตการพิมพ์, ๒๕๕๕.
- _____. **ทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านการบริหารและการจัดการองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๕๒.
- พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ. **พุทธศาสนากับการพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิชาการพุทธศาสนาและสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- พระมหาสหัส จิตตสาโร. **ธรรมนิเทศ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ – ๒๕๓๕**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๕.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การพัฒนาคน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลคิมทอง, ๒๕๓๐.
- _____. **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลคิมทอง, ๒๕๒๗.
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโย). **ความรู้พื้นฐานการเทศน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิลป์สยามบรรจุกุณธ์และการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๖.
- พินิจ ลาภอนันท์. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **พุทธศาสนากับความสำเร็จของสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๑๗.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. **หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- มณฑล ใบบัว. **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖.
- มานพ นักการเรือน. **“พระพุทธศาสนากับโลกยุคปัจจุบัน” รวมเรื่องและบทความ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. **คิดอย่างเป็นระบบและเทคนิคการแก้ปัญหา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อริยชน จำกัด, ๒๕๔๗.
- สุขุม หวังเจริญเดช. **“การสื่อสารด้วยการสัมภาษณ์ในงานทรัพยากรมนุษย์” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**, ๒๕๔๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมาน งามสนิท. องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม. ๒๕๔๓.
- เสถียร พันธังสี. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์. ๒๕๑๖.
- เสนาะ ผดุงฉัตร. วาทศาสตร์ศิลปะเพื่อการพูด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- สินพันธุ์ พินิจ. เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

(๒) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ธรรมประกาศโนบาย. บทบรรยายในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๑๕ กันยายน ๒๕๖๐].
- _____. บรรยายในการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ พุทธมณฑล นครปฐม วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article [๑๕ กันยายน ๒๕๖๐].
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเครือข่ายกาญจนาภิเษก, “คัมภีร์ไบเบิล”, เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๔๙, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/kp8/cem/cem603.html> [28 March 2006].

(๓) วิทยานิพนธ์

- จิรภา หวังนิตยสุข. “การศึกษาการเปิดรับสื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ทัศนีย์ เจนวิถีสสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปิ่นนัตตา นพพานวัน. “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๓.
- พระครูปลัดกัญไธ้ ชุตินฺธโร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูปลัดสุปิน ทีปมโม (ยิ้มซ้อย). “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในอำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” **วิทยานิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.
- พระครูโสภณธรรมวิจารณ์. “รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในจังหวัดอ่างทอง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระจิตศักดิ์ สุจิตโต (สุนทรวิภาค). “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระภาคภูมิ โสภณสีโล (จันทวัฒน์). “บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุชุมชนวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พระมหาฐานันดร เขมปญโญ. “กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาประสาน อนุตโต (ทัศนารุณพงศ์). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในอำเภอบุทไทย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระวุฒิกกรณ วุฒิกกรณ (พรหมพิมพ์). “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาภิกษุ (ประยูร ธมมจิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระสมุห์เฉลิมชัย จารุณโณ (ทรงสกุล). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ใน
อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง”. สารนิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระสมุห์บุญมา ปภสฺสโร (เพชรโอ). “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในตำบลบางปลา
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระอธิการวรวิทย์ รตนปญโญ (พันธ์สวัสดิ์). “บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน
อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี”. สารนิพนธ์นิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ศิวาพร ศรีศักดิ์นันท์. “รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมการสื่อสารเชิงพุทธทางสื่อออนไลน์ของ
สื่อมวลชนไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

สำนักงานเจ้าคณะเขตหนองจอก. สถิติพระภิกษุสามเณรจำพรรษาเจ้าคณะเขตหนองจอก พ.ศ.

๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเจ้าคณะเขตหนองจอก, ๒๕๕๙.

สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. ข้อมูลเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

(๕) บทสัมภาษณ์

นายโฆสิต ธรรมโฆสิต. ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการสำนักงานเขตหนองจอก, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

นางณัฐชนกนันท์ นวนิล. ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

นายประภาส วัฒนผ่องใส. ประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

นายวิเชียร ต้นศิริ. อดีตกำนันแขวงหนองจอก, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

นางสถาพร ขวัญเมือง. รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

นางสาวรี เสาวคนธ์. รองผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา หนองจอก, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

พระครูเกษมธรรมารักษ์ (โกมล ฐิตลาโ). เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

พระครูผาสุกิจโกวิท (โกวิท จารุวิโส). เจ้าคณะแขวงกระทุ่มราย, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

พระครูสถิตปัญญารักษ์ (ลำไย ฐิตปญโญ). เจ้าคณะแขวงคลองสิบสอง, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

พระศรีปริยัติติก (วีรชัย ตันติปาโล). เจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๒. ภาษาอังกฤษ

Bhikkhu Bodhi. **The Noble Eightfold Path**. Kandy: BPS, 1999.

Cronbach, Lee J. **Essentials of Psychological**. 4th ed. New York: Harper & Row, 1971.

David K. Berlo. **The Process of Communication**. New York: Holt. Rinehart and Winston, Inc. 1960.

Schramm. **Nature of communication Between Humans**. Urbana. Ill. University of Illinois Press, 1960.

Schramm ed. **The Process and Effects of Mass Communication**. Urbana. Ill: University of Illinois Press, 1960.

Walpola Sri Rahula. **What the Buddha Taught**. 5th ed. Bangkok: Haw Trai Foundation, 2009.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๕ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๕๖

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร.

เนื่องด้วย พระครูบวรกิจคุณาธาร ฉายา วรปัญญา รัหสประจำตวันิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

๒๗/๑๑/๒๕๖๐

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร.)

๒๗/๑๑/๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕/๒/๒๕๖

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุคุณาธาร ฉายา วรปณฺโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๕๐๐๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

ผศ.ดร.อนุวัต กระสังข์
๒๗/๑๑/๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แพกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๕๖

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุคุณาธาร ฉายา วรปญฺโญ รหัสนี้ประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุธะพรม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

ตรวจแล้ว

ดร.ประเสริฐ ธิลาว

28 พ.ย. 2560

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๕๖

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุคุณาธาร ฉายา วรปณฺโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

๐๔/๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖
๓๕๐๑๓๗๖๓๐๑๑๖/๑๓๗๖๓๐๑๑๖

ดร.รัฐพล เย็นใจมา

๒๗ พ.ย. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๒๕๖

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ยุธนา ปราณีต

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุณาร ฉายา วรปญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

ตรวจแล้ว

อาจารย์ ดร.ยุธนา ปราณีต

๒๗ พ.ย. ๖๐

ภาคผนวก ข
ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ (IOC) ของแบบสอบถามเกี่ยวกับงานวิจัย

เรื่อง : การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์

ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ลำดับ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	IOC	แปลผล
๑. ด้านผู้สื่อสาร (Source) : หมายถึงพระสงฆ์ผู้แสดงธรรม									
๑.๑	ท่าน มีทักษะในการแสดงธรรมตามภูมิความรู้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๒	ท่าน มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับฟังหลักธรรมอย่างมีสติ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๓	ท่าน มีความรู้สภาพสังคม ชุมชนในพื้นที่อย่างดี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๔	ท่าน มีความเข้าใจถึงมีระบบสังคมที่ตนรับนิมิตไปแสดงธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๕	ท่าน มีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการ ในยุคโลกาภิวัตน์	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒. ด้านสาร (Message) : หมายถึงคัมภีร์/หลักธรรมในพระพุทธศาสนา									
๒.๑	ท่าน มีความรู้แตกฉานในหลักธรรม จุใจให้ผู้ฟังอยากรับเอาไปปฏิบัติ	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๒	ท่าน มีความรู้แตกฉานในการเทศน์ การปาถกฐา การบรรยาย ให้ผู้ฟังซาบซึ่งในพุทธธรรม	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๓	ท่าน มีความรู้ความเข้าใจในการอธิบายหลักธรรมไปใช้ได้อย่างเหมาะสม มองเห็นความสำคัญนำไปฝึกฝนปฏิบัติ	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๔	ท่าน มีวาจาสุภาพดีในการประยุกต์ใช้หลักธรรมะจนผู้ฟัง ยอมรับอยากลงมือทำ	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๒.๕	ท่าน มีการจัดสื่อธรรมเข้าสู่ กลุ่มเป้าหมายโดนใจผู้พบเห็นและสามารถ นำไปปฏิบัติได้	๑	๐	๑	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓. ด้านช่องทาง (Channel) : หมายถึงการกำหนดกลยุทธ์การเผยแผ่									
๓.๑	ท่าน แสดงธรรมปลุกเร้าใจในการนำเสนอผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๒	ท่าน มีความชำนาญในการนำเทคนิควิธีการธรรมะผ่านจอ ฯลฯ	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๓.๓	ท่าน มีกลยุทธ์เผยแผ่เชิงรุก โดยการผลิตซีดี เป็นสื่อธรรมแจกจ่ายให้ถึงชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๔	ท่าน มีความรู้ในการใช้โทรศัพท์ติดต่อประสานงานเผยแผ่เชิงรุกและเชิงรับในพื้นที่	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๕	ท่าน มีการทำงานเป็นทีมงานการ ในเผยแผ่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

๒๑ ธ.ค. ๖๖
พระมงคลวิจิตร ญาณวิจิ
๑ ก.ค. ๖๖

ลำดับ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	IOC	แปลผล
๔. ด้านผู้รับสาร (Receiver) : หมายถึงประชาชนผู้รับฟังพระธรรม									
๔.๑	ท่าน ได้ทราบหลักการปฏิบัติงานเผยแพร่ของพระสังฆาธิการ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๒	ท่าน ได้สาระธรรม จากการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์อย่างมีคุณประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔.๓	ท่าน ได้รับการสัมผัสถึงสื่อธรรมเพื่อเชื่อมโยงความรู้สึกระหว่างบุคคลเป็น องค์ประกอบสำคัญ	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๔.๔	ท่าน ได้รับรสพระธรรมที่พระสงฆ์ได้แสดง บรรยายผ่านระบบ เทคโนโลยี เช่น วิทยุ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๕	ท่าน ได้รับหลักการเชิงพุทธคือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่พระสงฆ์ ได้แสดงธรรมผ่านเข้ามาสู่สังคมชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ตรวจแล้ว
พระมงคลวิมล พุทธโชติ
๑ ธ.ค ๒๕๖๐

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง
ของแบบสอบถาม (Try Out)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๙๗๔

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
นมัสการ พระครูอุดมจารุวรรณ รักษาการเจ้าคณะเขตมีนบุรี เจ้าอาวาสวัดบำเพ็ญเหนือ
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรกิจคุณธาร ฉายา วรปญฺโญ รัศประจําตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในการปกครองของพระคุณท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็น
อย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

24/12/2560
[Handwritten signature]
[Handwritten text: ๒๕๖๐]
๘.๑.๒๕๖๐

ภาคผนวก ง
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try Out)

ผลการหาค่า Reliability (Alpha)

เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ชื่อ พระครูบวรกิจคุณาราร วรปญโญ (พุกจันทร์)

Case Processing Summary

	N	%
Valid	30	100.0
Cases Excluded ^a	0	.0
Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.959	20

ตรวจแล้ว
พระปลัดระพีณ หนูอัคร
18 ธันวาคม 2560

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
การวางแผนตามระเบียบของวัด	64.40	242.041	.649	.958
ปฏิบัติหน้าที่ตามแผน	64.30	237.666	.759	.957
เมื่อมีปัญหาได้ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้	64.43	250.323	.374	.961
ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ	64.50	234.741	.761	.957
พาทีมงานไปทัศนศึกษา	64.73	235.375	.716	.957
มีการจัดทีมงานตามนโยบาย	64.53	235.913	.779	.957
จัดทีมที่มีอุปกรณ์ในการดำเนินงาน	64.67	229.402	.896	.955
แบ่งหน้าที่ในการเผยแพร่	64.43	236.875	.849	.956
จัดหน้าที่ได้ตามวัตถุประสงค์	64.53	231.637	.896	.955
มีการจัดตั้งศูนย์หรือชมรมต่างๆ	64.47	231.844	.828	.956
ส่งเสริมทีมงานให้ได้เข้าฝึกอบรม	65.07	228.823	.812	.956
สรรหาบุคลากรเข้าทีมงาน	64.87	225.430	.764	.957
สนับสนุนให้ทีมงานมีความรู้	65.03	226.171	.767	.957
วิเคราะห์ทีมงานเพื่อประเมินการทำงาน	64.73	232.409	.721	.957
มีการจัดวิทยากรเพื่อเพิ่มความรู้ให้กับทีมงาน	64.73	226.616	.744	.958
มีการเผยแพร่ได้ถูกต้องตามประเพณีนิยม	64.63	238.378	.651	.958
มีการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ	64.20	239.545	.680	.958
มีการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆตามหน้าที่ที่ได้รับ	64.40	238.041	.734	.957
มีการจัดทำสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ	64.27	239.582	.615	.959
มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา	64.43	244.047	.518	.960

Reliability Coefficients N of Cases = 30.0 N of Items = 20.0 Alpha = 0.959

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕./๑๐๒๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระศรีปริยัติติก เจ้าคณะเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรกิจคุณธาร ฉายา วรปญฺญ รัชสประจำตวันนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในการปกครองของ
พระคุณท่าน เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการเก็บรวบรวม
ข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จาก
พระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูผาสึกโกวิท เจ้าคณะแขวงระมุขราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุคณาธาร ฉายา วรปณฺโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

รพ-อนุสรณ์โทท
(พระครูผาสึกโกวิท)

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสถิตปัญญารักษ์ เจ้าคณะแขวงคลองสิบสอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุณารธ ฉายา วรปญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

พระครูสถิตปัญญารักษ์

(พระครูสถิตปัญญารักษ์)

๕ ม.ค. ๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้สิทธิเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูเกษมธรรมารักษ์ เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุณาราม ฉายา วรปญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สิทธิดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

พระครูเกษมธรรมารักษ์

พระครูเกษมธรรมารักษ์
๕๙.๑.๒๑

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

ฝ่ายการศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก
เลขรับที่.....๑๔๓
วันที่.....๕ ธ.ค. ๒๕๖๐
เวลา.....

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายโฆสิต ธรรมโฆสิต หัวหน้าฝ่ายศึกษาธิการเขตหนองจอก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรกิจคุณธาร ฉายา วรปณฺโญ รัทสปรจำตวันินิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

- ทมว
- ด้อยคามอิทธิ
- รอมมัสการ ธรรม
คามเดชา

(นายโฆสิต ธรรมโฆสิต)

นักวิชาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้าฝ่ายการศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก

๕ ธ.ค. ๒๕๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายวิเชียร ตันศิริ อดีตกำนันแขวงหนองจอก เขตหนองจอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรกิจคุณาธาร ฉายา วรปณฺโญ รัชสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุมัติขอความเห็นชอบที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

จนมีผลการ
ขึ้นตั้งกองในคณ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

วิจิตร ตันศิริ
นายวิเชียร ตันศิริ
๙ ม.ค. ๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นางสาว เสาวคนธ์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนเซนต์เทเรซา เขตหนองจอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุณาร ฉายา วรปณฺโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

กวี / ๒๖๑๖
(นางสาว เสาวคนธ์)

๑๑ ๙ ๑ ๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวพร ขวัญเมือง รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุณาร ฉายา วรบุญโญ รหัสนิสิท ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

(นางสาวพร ขวัญเมือง)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิติเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นางณัฐชนกันท์ นวนิล ประธานสภาองค์กรพระพุทธศาสนาเขตหนองจอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรกิจคุณธาร ฉายา วรปญโญ รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

รับทราบยินดี

นางณัฐชนกันท์ นวนิล

๒๕.๑๒.๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒๑

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน นายประภาส วัฒนพงษ์โส ประธานสภาวัฒนธรรมเขตหนองจอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูบวรภิกษุณาร ฉายา วรปญโญ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่ง
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

ขอหนังสือ
ตราประทับ
วันที่ ๑๓/๑๒/๖๐
นายประภาส วัฒนพงษ์โส

๑๓/๑๒/๖๐
นายประภาส วัฒนพงษ์โส

ภาคผนวก ฉ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามชุดนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิจัยการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๒. แบบสอบถามมีทั้งหมด ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มี ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ผู้ส่งสาร	จำนวน ๕ ข้อ
๒) สารพุทธธรรม	จำนวน ๕ ข้อ
๓) ช่องทางการสื่อสาร	จำนวน ๕ ข้อ
๔) ผู้รับสาร	จำนวน ๕ ข้อ

ส่วนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๓. แบบสอบถามฉบับนี้ จะใช้สำหรับเก็บข้อมูลตามทัศนะของท่าน โดยผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๔. กรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับและนำเสนอเป็นภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อสถานภาพของท่านแต่อย่างใด จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่าน ได้กรุณาตอบแบบสอบถามชุดนี้ให้ครบถ้วน

ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูบรรณกิจคุณธาร วรปญโญ (อนันต์ พุกกันท์)
 นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง : การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความเกี่ยวกับตัวท่าน (กรุณาตอบทุกข้อ)

๑. อายุ

☐ ๒๐ - ๒๕ ปี☐ ๒๖ - ๓๐ ปี☐ ๓๑ - ๔๐ ปี☐ มากกว่า ๔๑ ปี ขึ้นไป

๒.

พรรษา

☐ ๑ - ๕ พรรษา☐ ๖ - ๑๐ พรรษา☐ ๑๑ - ๒๐ พรรษา☐ ๒๑ พรรษา ขึ้นไป

๓.

วุฒิการศึกษานักธรรม

☐ ไม่มีนักธรรม☐ นักธรรมตรี☐ นักธรรมโท☐ นักธรรมเอก

๔.

วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

☐ ประโยค ๑- ๓☐ เปรียญธรรม ๔ - ๕ ประโยค☐ เปรียญธรรม ๖ - ๗ ประโยค☐ เปรียญธรรม ๘ - ๙ ประโยค☐ ไม่มี เปรียญธรรม

๕.

วุฒิการศึกษาสามัญ

☐ ประถม☐ มัธยม☐ ปริญญาตรี☐ ปริญญาโทขึ้นไป

ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามฉบับนี้มุ่งที่จะตรวจสอบการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อแสดงว่า ผู้ทำหน้าที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยคำนึงถึงประโยชน์และความสุขของหมู่ชนทั้งหลาย ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับการบริหารงานตามเกณฑ์มาตรฐานของเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดย

ระดับ ๕ หมายถึง การบริหารงานตามเกณฑ์มาตรฐานอยู่ในระดับดีมาก

ระดับ ๔ หมายถึง การบริหารงานตามเกณฑ์มาตรฐานอยู่ในระดับดี

ระดับ ๓ หมายถึง การบริหารงานตามเกณฑ์มาตรฐานอยู่ในระดับพอใช้

ระดับ ๒ หมายถึง การบริหารงานตามเกณฑ์มาตรฐานอยู่ในระดับต้องปรับปรุง

ระดับ ๑ หมายถึง การบริหารงานตามเกณฑ์มาตรฐานอยู่ในระดับต้องปรับปรุงเร่งด่วน

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ระดับความถี่เห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ด้านผู้ส่งสาร (Source) : หมายถึงพระสงฆ์ผู้แสดงธรรม						
๑.๑	ท่าน มีทักษะในการแสดงธรรมตามภูมิความรู้					
๑.๒	ท่าน มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับฟังหลักธรรมอย่างมีสติ					
๑.๓	ท่าน มีความรู้สภาพสังคม ชุมชนในพื้นที่อย่างดี					
๑.๔	ท่าน มีความเข้าใจถึงมีระบบสังคมที่ตนรับนิมนต์ไปแสดงธรรม					
๑.๕	ท่าน มีบทบาทเผยแผ่ที่มีการพัฒนาการ ในยุคโลกาภิวัตน์					
๒. ด้านสาร (Message) : หมายถึงคัมภีร์/หลักธรรมในพระพุทธศาสนา						
๒.๑	ท่าน มีความรู้แตกฉานในหลักธรรม จูงใจให้ผู้ฟัง อยากรับเอาไปปฏิบัติ					
๒.๒	ท่าน มีความรู้แตกฉานในการเทศน์ การปาฐกถา การบรรยาย ให้ผู้ฟังซาบซึ้งในพุทธธรรม					
๒.๓	ท่าน มีความรู้ความเข้าใจในการอธิบายหลักธรรมไปใช้ได้เหมาะสม มองเห็นความสำคัญนำไปฝึกฝนปฏิบัติ					
๒.๔	ท่าน มีวาจาสุภาพจิตในการประยุกต์ใช้หลักธรรมะ จนผู้ฟังยอมรับอยากลงมือทำ					
๒.๕	ท่าน มีการจัดสื่อธรรมเข้าสู่ กลุ่มเป้าหมายโดนใจผู้พบเห็น และสามารถ นำไปปฏิบัติได้					

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ระดับความตีดเห็น				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปาน กลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อย ที่สุด (๑)
๓. ด้านช่องทาง (Channel) : หมายถึงการกำหนดกลยุทธ์การเผยแพร่						
๓.๑	ท่าน แสดงธรรมปลุกเร้าใจในการนำเสนอผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง					
๓.๒	ท่าน มีความชำนาญในการนำเทคนิควิธีการธรรมะผ่านจอฯลฯ					
๓.๓	ท่าน มีกลยุทธ์เผยแพร่เชิงรุก โดยการผลิตซีดี เป็นสื่อธรรมแจกจ่ายให้ถึงชุมชน					
๓.๔	ท่าน มีความรู้ในการใช้โทรศัพท์ติดต่อประสานงานเผยแพร่เชิงรุกและเชิงรับในพื้นที่					
๓.๕	ท่าน มีการทำงานเป็นทีมงานการ ในเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ตในยุคโลกาภิวัตน์					
๔. ด้านผู้รับสาร (Receiver) : หมายถึงประชาชนผู้รับฟังพระธรรม						
๔.๑	ท่าน ได้ทราบหลักการปฏิบัติงานเผยแพร่ของพระสังฆาธิการ					
๔.๒	ท่าน ได้สาระธรรม จากการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์อย่างมีคุณประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน					
๔.๓	ท่าน ได้รับการสัมผัสถึงสื่อธรรมเพื่อเชื่อมโยงความรู้สึกระหว่างบุคคลเป็น องค์ประกอบสำคัญ					
๔.๔	ท่าน ได้รับรสพระธรรมที่พระสงฆ์ได้แสดง บรรยายผ่านระบบ เทคโนโลยี เช่น วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น					
๔.๕	ท่าน ได้รับหลักการเชิงพุทธคือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธที่พระสงฆ์ ได้แสดงธรรมผ่านเข้ามาสู่สังคมชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก

๑. ด้านผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงพระสงฆ์ผู้แสดงธรรม

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๒. ด้านสาร (Message) หมายถึงคัมภีร์พระไตรปิฎก.

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๓. ด้านช่องทาง (Channel) หมายถึงการกำหนดกลยุทธ์การเผยแผ่

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๔. ด้านผู้รับสาร (Receiver) หมายถึงประชาชนผู้รับฟังพระธรรม

ปัญหา

อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์
ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ถูกสัมภาษณ์.....พรรษา/อายุ.....
 วุฒิทางการศึกษานักธรรม.....วุฒิทางการศึกษาเปรียญธรรม.....
 วุฒิทางการศึกษาสามัญ.....
 ตำแหน่งทางการปกครอง.....
 ผู้สัมภาษณ์.....วันที่สัมภาษณ์.....
 สถานที่.....

ตอนที่ ๒ แนวทางใช้การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑. แนวทางใน ด้านผู้ส่งสารหลักธรรมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ด้านบทบาทความรู้ สภาพสังคม ชุมชน พระสงฆ์ควรมีการวางแผนพัฒนา จัดการด้านส่งสารการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรทำอย่างไร

.....

ในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๒. แนวทางใช้ ด้านสารหลักธรรมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีความแตกฉาน สามารถนำไปใช้ในปัจุบัน หรือต้องประยุกต์ ให้ทันสมัย อยู่ ตลอด พระสงฆ์มีหน้าที่เผยแผ่ ตามความสามารถของตนเอง ควรทำอย่างไร

.....

ในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑. แนวทางใช้ ด้านช่องทางสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก คือ ช่อง วิทยุ โทรทัศน์ โมบาย วีดิทัศน์ ซีดี แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต ฯหรือ เช่น พระสังฆาธิการมีการ ส่งเสริมสร้างทีมงานและบุคลากร เข้าประชุม อบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพการทำงาน ควรทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๔. แนวทางใช้ ด้านผู้รับสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก ผู้รับสาร ได้รับ สัมผัส สื่อรสพระธรรม แล้วนำไปปฏิบัติได้ ไปสู่สังคมชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ เช่น พระสงฆ์ควร มีวิธีการดำเนินงานด้านการเผยแผ่ตามระบบการทำงาน กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ควรทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา นามสกุล : พระครูบวรกิจคุณาธาร วรปญฺโญ (อนันต์ พุกจันทร์)
รหัศ ๕๙๐๑๒๐๔๐๐๓
- วัน/เดือน/ปีเกิด : วันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐
- สถานที่เกิด : ๑๙/๑ หมู่ที่ ๑๖ แขวงกระทู้มราย เขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๓๐
- การศึกษา : ประถมศึกษา ณ โรงเรียนวัดราชบุรย์บำรุง แขวงลำต้อยติ่ง
เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร สำเร็จหลักสูตร
: ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) วิทยาลัยการอาชีพ
กาญจนภิเษกหนองจอก แขวงลำต้อยติ่ง เขตหนองจอก
: กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๓๐
ปริญญาตรี
ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๕๐๐๐
- การศึกษาทางธรรม : นักระรมชั้นเอก วัดหนองจอก สำนักเรียนคณะเขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๓
- อุปสมบท : เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ วัดหนองจอก
แขวงกระทู้มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๓๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสีชมพู แขวงคลองสิบ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
๑๐๕๓๐
- เบอร์โทรศัพท์ : ๐๘-๙๙๒๕-๓๗๙๘